

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Mgr. Sandra Sophia Loudová

**Zákonná ochrana vybraných složek životního
prostředí v kolizi s vlastnickým právem**

**Legal environmental protection of selected components of
the environment in collision with the right to property**

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: doc. JUDr. Vojtěch Stejskal, Ph.D.

Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 7.11.2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 328 094 znaků včetně mezer.

V Praze dne 7.11.2023

.....

Mgr. Sandra Sophia Loudová

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. JUDr. Vojtěchu Stejskalovi, Ph.D., pověřenému akademickému pracovníkovi, za jeho spolupráci, podněty a rady při zpracování této rigorózní práce. Dále bych chtěla poděkovat mamce, partnerovi a celé rodině za podporu, pomoc a za vytvoření podmínek pro dopsání práce. A hlavně Alexovi za to, že je.

Obsah

ÚVOD	6
1. Obecné vymezení ochrany životního prostředí	13
1.1 Životní prostředí a jeho základní definice, vymezení pojmů	13
1.2 Ochrana životního prostředí	18
1.3 Ústavní základ ochrany životního prostředí	20
1.4 Zákonná ochrana životního prostředí	26
2. Vlastnické právo	27
2.1. Vlastnické právo, vlastnictví a jeho definice	28
2.2. Předmět vlastnického práva a jeho charakteristika	31
3. Vztah ochrany životního prostředí a vlastnického práva	36
4. Omezení vlastnického práva	44
4.1 Ústavněprávní základ omezení vlastnického práva	44
4.2 Zákonné omezení vlastnického práva	51
4.3 Omezení vlastnického práva s ohledem na „sousedská práva“	53
4.4 Nárok na náhradu újmy za omezení vlastnického práva -obecná úprava	57
4.5 Vyvlastnění jako nejzávažnější zásah do vlastnického práva	58
4.5.1 Obecně o vyvlastnění	58
4.5.2 Zákonná úprava vyvlastnění	60
4.5.3 Účel vyvlastnění	61
4.5.4 Průběh vyvlastňovacího řízení	62
4.5.5 Náhrady poskytované za vyvlastnění pozemku či omezení vlastnického práva	65
Omezení vlastnického práva dle vybraných zákonů upravujících ochranu jednotlivých složek životního prostředí	66

5. Úprava omezení vlastnického práva z důvodu ochrany přírody a krajiny	67
5.1 Principy ochrany a jejich dopady do vlastnických práv	71
5.2 Opatření ke zlepšování životního prostředí	73
5.3 Předkupní právo státu	75
5.4 Přístup do krajiny	78
5.5 Náhrady poskytované vlastníkům či nájemcům pozemků za ztížení zemědělského nebo lesního hospodaření	80
5.6 Vyvlastnění a převod příslušnosti hospodařit s majetkem dle právní úpravy zákona o ochraně přírody a krajiny	83
5.7 Obecná ochrana přírody a krajiny a její dopad na výkon vlastnického práva	85
5.8 Smluvní ochrana dle právní úpravy zákona o ochraně přírody a krajiny	116
5.9 Shrnutí omezení vlastnického práva vyplývající ze zákona o ochraně přírody a krajiny	119
6. Zákon o vodách	121
6.1 Obecné nakládání s povrchovými vodami	122
6.2 Omezení vlastníka pozemku dle právní úpravy zákona o vodách	123
6.2.1 Chráněné oblasti přirozené akumulace vod a zranitelné oblasti	126
6.2.2 Ochranná pásma vodních zdrojů	128
6.2.3 Omezení vlastníka při provádění opatření k nápravě	131
6.2.4 Omezení vlastníka pozemku v záplavových územích a v územích určených k řízenému rozlivu povodní	132
6.2.5 Povinnosti vlastníků pozemků, na nichž se nachází koryto vodních toků, a pozemků, které sousedí s koryty vodních toků	135
6.2.6 Pozemky sousedící s vodním dílem	139
6.3 Shrnutí omezení vlastnického práva vyplývající ze zákona o vodách	141
7. Zákon o lesích	142
7.1 Obecné užívání lesa	143

7.2	Ochrana pozemků k plnění funkcí lesa	145
7.3	Povinnosti vlastníka lesa	147
7.4	Hospodaření v lesích a kategorizace lesů	152
7.5	Hospodaření v lesích ochranných a v lesích zvláštního určení	154
7.6	Shrnutí dopadů omezení vlastnického práva dle právní úpravy zákona o lesích	157
8.	Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu	159
8.1	Omezení vlastníka pozemku dle právní úpravy zákona o ochraně zemědělského půdního fondu	162
8.2	Odnětí zemědělské půdy ze zemědělského půdního fondu	165
8.3	Odvody za odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu	173
8.4	Shrnutí omezení vlastnického práva vyplývající ze zákona o ochraně zemědělského půdního fondu	176
	Závěr	180
	Prameny	189
	Abstrakt	197

Použité zkratky zákonů:

Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
Listina základních práv a svobod	Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod součástí ústavního pořádku České republiky
Občanský zákoník	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
„Starý“ občanský zákoník	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.
Nový stavební zákon	Zákon č. 283/2021 Sb., stavební zákon.
Stavební zákon	Zákon č. 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu
Zákon o životním prostředí	Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí
Zákon o ochraně přírody a krajiny	Zákon č. 144/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny
Zákon o vodách	Zákon č. 254/2001 Sb. o vodách a o změně některých zákonů
Lesní zákon	Zákon č. 289/1995 Sb. o lesích a o změně některých zákonů
Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu	Zákon č. 334/1992 Sb. o ochraně zemědělského půdního fondu
Zákon o posuzování vlivů na životní prostředí	Zákon č. 100/2001 Sb. o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně některých souvisejících zákonů
Zákon o katastru nemovitostí	Zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí
Lázeňský zákon	Zákon č. 164/2001 Sb. o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů
Horní zákon	Zákon č. 44/1988 Sb. o ochraně a využití nerostného bohatství

Zákon o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě	Zákon č. 61/1988 Sb. o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě
Zákon o geologických pracích	Zákon č. 62/1988 Sb., o geologických pracích
Zákon o vyvlastnění	Zákon č. 184/2006 Sb. o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě
Zákon o právu na informace o životním prostředí	Zákon č. 123/1998 Sb. o právu na informace o životním prostředí
Zákon o odpadech	Zákon č. 541/2020 Sb., o odpadech.
Veterinární zákon	Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů
Zákon o rostlinolékařské péči	Zákon č. 147/1996 Sb., o rostlinolékařské péči a změnách některých souvisejících zákonů
Zákon o hnojivech	Zákon č. 156/1998 Sb. o hnojivech, pomocných půdních látkách, rostlinných biostimulantech a substrátech a o agrochemickém zkoušení zemědělských půd
Chemický zákon	Zákon č. 350/2011 Sb., o chemických látkách a chemických směsích a o změně některých zákonů
Zákon o ekologickém zemědělství	Zákon č. 368/1992 Sb., o ekologickém zemědělství a o změně zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích.
Zákon o urychlení výstavby dopravní, vodní a energetické infrastruktury	Zákon č. 416/2009 Sb., o urychlení výstavby dopravní, vodní a energetické infrastruktury a infrastruktury elektronických komunikací (liniový zákon)

ÚVOD

„Dáme-li se vésti přírodou, nemůžeme v ničem pochybit.“ Cicero Marcus Tullius ¹

Příroda na planetě Zemi je každým dnem více ovlivňována dopady nešetrného využívání přírodních zdrojů člověkem, které vedou k ohrožení a případně k nenávratnému poškození přírodních ekosystémů či ke ztrátám biologické rozmanitosti živočišných a rostlinných druhů. Je naprosto nezbytné, aby si lidstvo uvědomilo, že je samo součástí přírody a životního prostředí a veškeré negativní činnosti člověka tak nemají dopad pouze na životní prostředí, ale nepřímo dopadají na každou bytost. Každý jedinec by měl být vědomě odpovědný za své chování, co se životního prostředí a přírody týče, a jednat s rozmyslem. V zájmu veškerého lidstva je žít v příjemném a zdravém prostředí, kde budeme prosperovat.

Stav životního prostředí Země je významně ovlivňován podmínkami vnějšího prostředí, jako jsou klimatické jevy. V posledních třech stoletích má značný dopad na stav životního prostředí lidská činnost, která má v mnoha případech na přírodu devastující účinek. Dochází k zániku přírodních stanovišť, ubývání rostlinných a živočišných druhů, což vede mnohdy až k jejich vymírání. Podle dat Mezinárodního svazu ochrany přírody IUCN hrozí vyhynutí více než 26.000 živočišným druhům na Zemi, což znamená úhyn 27 % z hodnocených živočišných druhů^{2 3}.

¹ *Natura duce errarenullo modo possumus.*

² The IUCN red list of threatened species. Dostupné online: <https://www.iucnredlist.org/>, [23.1.2019].

³ Vyhynutí hrozí 41 % plazů, 25 % savců a 34 % jehličnatých stromů.

Člověk se stal živočišným druhem s největším oblastním rozšířením a s největší spotřebou energetické biomasy⁴. Úkolem vysoké priority by se pro lidstvo měla stát ochrana životního prostředí. Lidstvo by si mělo uvědomit, že v důsledku porušení rovnováhy životního prostředí může dojít k ohrožení samotného života na Zemi. V posledních letech dochází ke značným změnám přirozeného životního prostředí a k odklonu od přirozeného cyklu přírody (např. extrémní teploty), k živelným pohromám (např. hurikány, povodně) a změnám, které mohou vést k neobyvatelnosti určitých částí planety (např. z důvodu nedostatku vody, dlouhotrvajícího sucha).

V kontextu ochrany životního prostředí hraje podstatnou roli právo. Jedná se o neefektivnější nástroj ochrany stanovující minimální podmínky a rámce pro chování osob ve vztahu k životnímu prostředí. Právní úprava by měla stanovit dostatek sankcí, které by za chování v rozporu s právní úpravou hrozily. *Otázkou zůstává, zda dosavadní právní úprava v České republice stanovuje dostatečné sankce, které odradí od chování v rozporu s ochranou životního prostředí.*

Chovat se v souladu se zájmem na ochranu životního prostředí je očekávatelné a v ideálním případě vyžadované od lidstva jako celku. Jak jsem uvedla, jedná se o ideální stav, kterého lze zatím jen těžko dosáhnout, mimo jiné z kulturních, sociálních a ekonomických důvodů.

Rozpor mezi vlastnickým právem a ochranou životního prostředí bude existovat už z podstaty vlastnického práva jako takového. V rámci každého faktického výkonu vlastnického práva k pozemku a dalším vlastnitelným částem přírody dochází k zásahům do životního prostředí. Zároveň je nutno podotknout, že nezbytnost zásahů do vlastnického práva většinou vyplývá z koncepce ochrany životního prostředí. Individuální zájmy vlastníka při výkonu vlastnického práva budou vždy v popředí nad zájmem celé společnosti. Víra v „uzdravení“ společnosti a v upřednostňování zájmů celku nad zájmy jednotlivce je sice vznešená ambice, avšak pro zajištění ochrany již tak narušeného stavu životního prostředí naprosto

⁴ Podle statistik zabírají města, pole a plantáže okolo 12 % Zemského povrchu, kdy je využíváno 20 % - 40 % produktivity souše.

nedostatečná. Vlastnické právo je spjato s většinou činností člověka a jeho dopad na stav životního prostředí by byl bez právní regulace katastrofální.

Vlastník se při výkonu svého vlastnického práva dostává velice často do kolize s právem na ochranu životního prostředí. Nelze však generalizovat, že každé počínání jednotlivce při výkonu vlastnického práva má negativní dopady na stav životního prostředí. Lze předpokládat, že některé činnosti člověka jsou životnímu prostředí ku prospěchu. Je nutné vytyčit hranice mezi ústavně zaručeným právem na příznivé životní prostředí a právem vlastnit majetek, a to s ohledem na možný negativní dopad vlastnického práva na stav a vývoj životního prostředí. Zákonná a podzákonná úprava střetů práva na ochranu životního prostředí a vlastnického práva, příp. její aplikační praxe, musí reflektovat ústavněprávní východiska pro tyto střety a vzájemná omezení.

V této práci se hodlám věnovat omezením výkonu vlastnického práva, jejichž podstatu lze spatřovat v zajištění ochrany životního prostředí či jeho jednotlivých složek před negativními vlivy. Práce se bude věnovat základním aspektům vztahu ochrany životního prostředí a vlastnického práva dle české právní úpravy. Stručně nastíním vznik a příčiny prolínání těchto ústavně zaručených práv. Poukážu na omezení vlastnického práva na ústavní úrovni a na vybraná zákonná omezení, která dopadají na vlastníky, a jejichž přímý či nepřímý cíl je zajištění ochrany životního prostředí. Zmiňovaná omezení vlastnického práva vychází přímo z právních předpisů, či mohou vznikat na základě ujednání mezi stranami. Volní omezení vlastnického práva není předmětem této práce, která se věnuje zákonným omezením vlastnického práva. Cílem této práce je popsat nejzásadnější omezení výkonu vlastnického práva z důvodu zajištění ochrany životního prostředí, která vyplývají z vybraných právních předpisů věnujících se ochraně životního prostředí. Při právní i faktické ochraně životního prostředí dochází často ke kolizím s vlastnickým právem, a to převážně z důvodu rušení výkonu vlastnického práva k pozemku.

Jádrem této práce je rozbor vybraných složkových zákonů na ochranu životního prostředí jako celku nebo jeho složek, kterému bude věnována druhá část práce. Z důvodu širokého rozsahu tématu jsem si pro účel této práce s ohledem na její hlavní myšlenku zvolila k podrobnějšímu rozboru zákon o ochraně přírody a krajiny, zákon o vodách, zákon o lesích a zákon o ochraně zemědělského půdního fondu. V rámci této práce budu postupovat systematicky a rozbor každého zvoleného složkového zákona bude proveden samostatně s vytyčením konkrétních omezení, která dopadají na vlastníky.

Při detailním rozboru omezení vlastnického práva se zaměřím na omezení vlastnického práva k nemovitostem, konkrétně k pozemkům. Pozemek je zákonem o katastru nemovitostí definován jako *část zemského povrchu oddělená od sousedních částí hranicí územní správní jednotky nebo hranicí katastrálního území, hranicí vlastnickou, hranicí držby, hranicí rozsahu zástavního práva, hranicí druhů pozemků., popř. rozhraním způsobu využití pozemků*⁵. Právě na tyto oddělené části zemského povrchu se zaměřím při rozboru právní úpravy plynoucí z mnou vybraných zákonů, provedu detailní rozbor omezení, která na vlastníky pozemku dopadají a zhodnotím jejich případnou závažnost. V případě právní úpravy zákona o lesích budu k vlastníkovi lesa přistupovat stejně jako k vlastníkovi pozemku. V některých kapitolách této práce se zaměřím i na stavby nacházející se na pozemku, a to z důvodu komplexního uchopení tématu. Vlastnictví pozemků a s tím spojená úskalí byla důvodem pro zvolení tématu této práce. Jedná se o ta omezení výkonu vlastnického práva, která mohou běžně dopadat na občany při denním výkonu vlastnického práva. Lze říci, že jsem vycházela z laického přesvědčení vlastníků, že pokud je věc v jejich vlastnictví, mohou s ní nakládat dle libosti.

⁵ Ust. § 27 písm. a) zákona o katastru nemovitostí.

Společným cílem zmíněných omezení výkonu vlastnického práva je zájem celé společnosti na příznivém životní prostředí. V jednotlivých kapitolách věnujícím se složkovým zákonům poukáži na vybraná ustanovení, která mohou ovlivňovat vlastníky a omezovat je ve výkonu vlastnického práva (převážně k pozemku). Daná ustanovení složkových zákonů dopadající na výkon vlastnického práva podrobně analyzuji a pokusím se zhodnotit, která z daných omezení mají zásadní dopad do sféry vlastnictví a která jsou, dle mého názoru, pro vlastníky pouze drobnou překážkou.

Tato práce je rozdělena do dvou částí, kdy v první části této práce obecně vymezím ochranu životního prostředí, definuji životní prostředí a používané pojmy. S ohledem na téma této práce se budu dále věnovat obecnému exkurzu do vlastnického práva, přičemž bude nutné vymezit vlastnické právo, upřesnit případné rozdíly mezi pojmy vlastnické právo a vlastnictví. Poukáži na ústavně zaručená práva vlastnit majetek, povinnosti spojené s tímto ústavně zaručeným právem a přípustné meze výkonu vlastnického práva. Charakteristika vlastnického práva je uvedena v občanském zákoníku, dle jehož znění vymezím znaky nezbytné k naplnění podstaty vlastnictví.

Samostatná kapitola bude zaměřena na omezení vlastnického práva vyplývající přímo z Ústavy České republiky a Listiny základních práv a svobod, kde lze omezení vlastnického práva spatřovat například ve vymezení majetku ponechaného ve veřejném zájmu ve vlastnictví státu.

Dále se budu zabývat zásahy do vlastnického práva, jejich možným dělením, například podle jejich pramene, a poukáži na obecné předpoklady omezení vlastnického práva vyplývající z občanského zákoníku. Následně se budu věnovat sousedským právům, s jejichž výkonem občanský zákoník spojuje rozsáhlá omezení výkonu vlastnického práva.

V samostatné kapitole se chci zabývat nejzávažnějším zásahem do vlastnického práva, vyvlastněním, které připouští Listina základních práv a svobod v čl. 11 odst. 4. Podrobněji přiblížím právní úpravu vyvlastnění a omezení vlastnického práva obsaženou v zákoně o vyvlastnění včetně nastínění průběhu správního řízení o vyvlastnění.

V druhé části této práce se zaměřím na vybrané zákony vedoucí k ochraně životního prostředí jako celku či jeho složek (složkové zákony) z pohledu omezení výkonu vlastnického práva. Po obecném vymezení předmětu ochrany jednotlivého složkového zákona poukáži na prostředky zvolené zákonodárcem mající za cíl ochranu životního prostředí či jeho složky, kdy se zaměřím na omezení, která dle vybraných složkových zákonů dopadají na vlastníky. Většina omezení vlastnického práva vyplývající ze složkových zákonů dopadá na vlastníky pozemků, což je dáno charakterem předmětu ochrany. Ve vybraných složkových zákonech je zakotveno množství prostředků ochrany, která omezují či mohou omezovat vlastníky pozemků v nerušeném výkonu jejich vlastnického práva. Rozsah omezení se různí stejně jako jejich dopad na vlastníka pozemku, který je převážně negativní. Daná ustanovení složkových zákonů dopadající na výkon vlastnického práva podrobně analyzuji a pokusím se zhodnotit, která z daných omezení mají zásadní dopad do sféry vlastnictví a která jsou pro vlastníky pouze drobnou překážkou dle mého názoru. Společným cílem zmíněných omezení výkonu vlastnického práva je zájem celé společnosti na příznivém životním prostředí.

Právní úpravou složkových zákonů dochází ke střetům vlastnického práva a práva na příznivé životní prostředí, kdy je vlastníkovi pozemku ukládán způsob, kterým může vykonávat vlastnické právo z důvodu veřejného zájmu na ochraně životního prostředí a zachování příznivého životního prostředí. Složkové zákony a navazující právní předpisy zároveň obsahují a umožňují provádět množství opatření, která mohou pověřené orgány aplikovat v zájmu ochrany životního prostředí. Dopad těchto omezení výkonu vlastnického práva je pocíťován každým vlastníkem odlišně a případná náhrada za omezení vlastnického práva musí být posuzována dle individuálních okolností.

Většina omezení výkonu vlastnického práva dopadá na vlastníky (případně nájemce či pachtýře) pozemků, na kterých se nachází předmět ochrany dle složkových zákonů na ochranu životního prostředí, s předmětem ochrany pozemek sousedí či se pozemek nachází v území, jehož ochranu je třeba stanovit rozdílně od ostatních území. Jedná se o širokou škálu omezení výkonu vlastnického práva, která mohou vlastníkovu přikazovat nějaké jednání, omezovat ho ve volném nakládání s předmětem vlastnictví či vlastnické právo zcela odejmout. Cílem omezení vlastnického práva vyplývající ze složkových zákonů je ochrana životního prostředí jako celku či jeho složky před nepříznivými vlivy lidské činnosti. Právní úprava ochrany životního prostředí a složkových zákonů je založena na principu prevence a svou úpravou potenciálně nebezpečné činnosti raději omezuje či přímo zakazuje.

Do této práce jsem nezahrnula otázky ochrany životního prostředí při provádění geologických a hornických prací, jelikož mám za to, že se jedná o komplexní obor, kde je nezbytné dostatečně určitě popsat souvislosti hornických a geologických činností, aby si čtenář udělal ucelený obraz o jeho fungování.

1. Obecné vymezení ochrany životního prostředí

1.1 Životní prostředí a jeho základní definice, vymezení pojmů

Předmětem právní ochrany životního prostředí je primárně regulace lidského chování a společenských vztahů ve vztahu k přírodě, tvořená právními normami. Při úvaze o významu a rozsahu životního prostředí musíme vycházet z premisy, že životní prostředí je základem pro jakoukoliv formu života na planetě Zemi a jeho součástí jsou veškeré živé organismy.

Samotný pojem životní prostředí je definován v zákoně č.17/1992 Sb. o životním prostředí v § 2, kdy *životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie*⁶. Tato zákonná definice za životní prostředí považuje pouze hmotný svět, resp. jen část hmotného světa tvořeného přírodou.

Spojení „životní prostředí“ je pokládáno za metajuristický pojem, kdy toto spojení nemá původ v právu či právní vědě, ale ve všech vědách přírodních, ze kterých byl převzat do technických a společenských věd. Pod „prostředím“ si lze představit určitou prostorovou část tohoto světa, ve které se něco nachází a je tím obklopené. Pod výrazem „životní“ je upřesněno, že se jedná o prostředí živých organismů, které musí naplňovat určité předpoklady pro jejich následnou existenci.

⁶ § 2 zákona č. 17/1992 Sb. o životním prostředí.

Životní prostředí je místo (prostor), v němž se realizuje působení všech vnějších a vnitřních činitelů v míře, která umožňuje organismu (jedinci, populaci téhož druhu) v tomto prostředí žít, vyvíjet se a rozmnožovat. Kromě vlivů abiotických (neživých) činitelů se zde uvažují i vlivy vyplývající ze vzájemného vztahu jedinců a populací téhož druhu i populací ostatních druhů organismů zde se vyskytujících. V životním prostředí se uplatňují hmotné i nehmotné vztahy tak, že tvoří jediný celek⁷.

Nelze opomenout, že do životního prostředí a jeho definice je nutné zahrnout i lidské bytosti, jakožto neoddelitelnou součást ostatních forem života, kdy tyto ostatní formy života jsou zároveň nezbytné i pro lidské životní prostředí. *Zdravé životní prostředí a jeho stav je nejen biologickým a ekologickým, ale i ekonomickým a sociálním předpokladem existence člověka (lidské populace) na Zemi⁸.* Postavení člověka ve vztahu k životnímu prostředí je výjimečné z důvodu jeho schopnosti životní prostředí vědomě a intenzivně měnit. Na rozdíl od ostatních organismů životního prostředí by se však měl člověk zaměřit na ochranu životního prostředí a ostatních forem života především před sebou samým^{9 10}.

⁷ MADAR Z., PFEFFER A. Životní prostředí. Praha: Orbis, 1973. ISBN 11-092-73. Str. 555.

⁸ Cit. DAMOHORSKÝ, M. A KOLEKTIV. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-338-7. Str. 4.

⁹ PEKÁREK M., Péče o životní prostředí, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 1993, str. 28 an.

¹⁰ V souvislosti s úvahou o člověku jako součásti životního prostředí je třeba vzít v úvahu i skutečnost, že člověk jakožto tvor společenský potřebuje ke své existenci a realizaci vztahy s jinými lidmi. Někteří autoři se zamýšlí nad tím, zda právě i tyto vztahy nelze považovat za určitou součást životního prostředí či nikoliv.

Rozsah definice životního prostředí není jednotný a různí se tak i jeho výklad¹¹. Důvodem této různorodosti je samotná komplikovanost jevu zvaného životní prostředí. Je nutné poukázat na názor některých autorů¹², že by měl být pojem životní prostředí vykládán širěji a měl by v sobě zahrnovat také zásahy člověka, ať takové, kdy dochází k umělému vytváření a přetváření životního prostředí záměrně, či je takovýto zásah vedlejším produktem jiné činnosti.

Někteří autoři¹³ vycházejí ze skutečnosti, že na Zemi je již velmi málo míst, která nejsou nijak dotčena lidskou činností. I tato místa jsou zasažena například klimatickými změnami, které jsou do značné míry zapříčiněny člověkem.

Definice životního prostředí uvedená v § 2 zákona o životním prostředí dostatečně vyjadřuje samotnou podstatu životního prostředí, kdy širší pojetí tohoto spojení by z životního prostředí vytvořilo ničím neohraničený pojem a mohlo by dojít ke ztrátě jeho podstaty¹⁴. Lze velmi těžce definovat, jaké části životního prostředí jsou dotčeny činností člověka v tak malém rozsahu, že si zaslouží být součástí užší definice životního prostředí. V člověkem „uměle“ vytvořeném prostředí žije značná řada rostlin a živočichů, které by bez zásahu člověka a umístění do tohoto uměle vytvořeného prostředí již dále neexistovala¹⁵. Příkladem je snaha ZOO Praha o znovu rozšíření koně Převalského do Mongolských a

¹¹ Příkladem definice PEKÁREK M., JANČÁŘOVÁ Ilona, Právo životního prostředí I. Díl, Brno: Masarykova univerzita, 2009, ISBN 80-210-2784-3, str. 8: *Životním prostředím proto rozumíme prostor (prostředí), eventuálně jeho části, v němž existuje (může existovat) život. Z toho potom logicky vyplývá i závěr, že tento prostor má kvalitu (vlastnosti), které existenci života umožňují. Kvalitu určitého prostoru (prostředí) spoluurčuje vše, co se v něm nachází a je tedy jeho součástí. Z podmíněnosti existence života kvalitou prostředí, v němž se tento život vyskytuje (ve kterém je), vyplývá i to, že toto prostředí na každou formu života působí a je lhostejné, zda se jedná o působení přímé nebo zprostředkované. Na druhé straně je třeba dodat a zdůraznit, že svou existenci ovlivňuje kvalitu prostoru (životního prostředí) a tedy na ně působí i sama forma života, ve vztahu k níž o určitém prostoru jako o životním prostředí hovoříme.*

¹² JANČÁŘOVÁ, I. a kolektiv: Právo životního prostředí, Masarykova univerzita Brno 2016. ISBN 978-80-210-8366-0.

¹³ PEKÁREK M., JANČÁŘOVÁ Ilona, Právo životního prostředí I. Díl, Brno: Masarykova univerzita, 2009, ISBN 80-210-2784-3.

¹⁴ DAMOHORSKÝ, M. A KOLEKTIV. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-338-7.

¹⁵ Je nutné zdůraznit snahu lidstva navracet ohrožené či skoro vyhynulé živočišné druhy do jejich přirozeného prostředí.

Čínských oblastí, ze kterých bych byl na přelomu 60. a 70. let 20. století člověkem vyhuben.

Zásahy člověka do životního prostředí a jeho využívání značně přesahují nezbytné potřeby pro přežití lidstva a pro uspokojení základních biologických potřeb člověka. Životní prostředí je hlavním předpokladem pro existenci lidstva, avšak intenzivní zásahy člověka do životního prostředí začínají v různém rozsahu ohrožovat samotné přežití lidstva¹⁶, natož pak jednotlivé části tohoto unikátního prostředí.

Definování pojmu životní prostředí prošlo za svou existenci postupným vývojem. Statická definice vymezuje životní prostředí jako *soubor faktorů nutných k životu*¹⁷. Tato definice opomíjí existenci vzájemných vazeb mezi těmito faktory a mezi formami života. Statická definice je již považována za překonanou¹⁸.

Dynamická definice byla představena norským profesorem Wikem a byla přijata na konferenci UNESCO v Paříži v roce 1967. Životní prostředí je v ní vymezeno jako *ta část světa, se kterou je živý organismus ve stálé interakci, to znamená, kterou používá, mění a které se musí přizpůsobovat*.

Podle systémové definice lze životní prostředí považovat za *systém složený z přírodních, umělých a sociálních složek materiálního světa, jež jsou anebo mohou být uvažovaným objektem ve stálé interakci*¹⁹. Definice vychází z toho, že životní prostředí je systém vzájemně propojených složek jako jsou přírodní hmotné části reálného světa, umělé hmotné části reálného světa a nehmotné složky.

¹⁶ DAMOHORSKÝ, M. A KOLEKTIV. Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-498-1. Str. 4.

¹⁷ Cit. PEKÁREK M., Právo životního prostředí, I. Díl, Brno : Masarykova univerzita, 2009, ISBN 80-210-2784-3, str. 12.

¹⁸ JANČÁROVÁ Ilona a kolektiv: Právo životního prostředí, Masarykova univerzita Brno 2016.

¹⁹ Cit. JANČÁROVÁ Ilona a kolektiv: Právo životního prostředí, Masarykova univerzita Brno 2016, str. 19.

Záměrem ochrany životního prostředí by mělo být obnovení souladu mezi ekonomickými a ekologickými vztahy člověka k životnímu prostředí jako celku a následně vytvoření podmínek pro trvale udržitelný rozvoj²⁰.

Definice trvale udržitelného rozvoje se nachází v ust. § 6 zákona o životním prostředí, kdy je za trvale udržitelný rozvoj společnosti považován takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.

Vzhledem k nespočtu názorů na rozsah definice životního prostředí se v této práci přikloním k definici životního prostředí jako té části hmotného světa, která je tvořena přírodou²¹. Nahlížení na životního prostředí jako na vše, v čem existuje nebo může existovat život a co kvalitativně život umožňuje, považuji za těžce uchopitelné a především absolutně neohraničené.

²⁰ Pojem trvale udržitelný rozvoj byl poprvé použit ve zprávě Naše společná budoucnost Světové komise Organizace spojených národů pro životní prostředí a rozvoj (United Nations World Commission on Environment and Development – WCED) z roku 1987, kde je definován jako *takový rozvoj, který naplňuje potřeby přítomných generací, aniž by ohrozil schopnost budoucích generací naplňovat potřeby své*. Za předchůdce pojmu trvale udržitelný rozvoj je považován pojem šetrné využívání přírodních zdrojů, který je uveden v čl. 7 Ústavy ČR.

²¹ DAMOHORSKÝ, M. A KOLEKTIV. Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-498-1. Str. 29.

1.2 Ochrana životního prostředí

Právo životního prostředí lze považovat za poměrně mladou společensko-vědní disciplínu, kdy počátky právní ochrany životního prostředí můžeme nalézt v 60. letech 20. století. Předmět práva ochrany životního prostředí je specifický v tom, že právo prostupuje a zasahuje do sféry živé přírody, která se stále dynamickými procesy mění a podléhá působení přírodních zákonitostí. Právním úsekem ochrany přírody je nazývána *oblast právních norem zabývající se právními vztahy a instituty, které se týkají územní ochrany přírody, druhové ochrany fauny a flóry, ochrany přírodních ekosystémů a zachování biologické rozmanitosti či ochrany, tvorby a obnovy krajiny*²².

Definici pojmu ochrana životního prostředí nám poskytuje ust. § 9 zákona o ochraně životního prostředí jako soubor činností, jimiž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje. Zahrnuje ochranu jeho jednotlivých složek, druhů organismů nebo konkrétních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb, ale i ochranu životního prostředí jako celku. Z této definice vyplývá, že ochrana životního prostředí se skládá ze složky defenzivní a ofenzivní.

Defenzivní složka ochrany životního prostředí je založena na prevenci nebo omezení možného ohrožení či poškození životního prostředí. V právních normách se defenzivní složka projevuje přímými zákazy nebo je podmíněna povolením určitých činností či souhlasem orgánu veřejné správy za splnění stanovených podmínek²³.

²² Cit. STEJSKAL, Vojtěch, Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody, Praha 2012: Univerzita Karlova v Praze, ISBN 978-80-87146-65-1. Str. 11.

²³ Pro defenzivní složku ochrany životního prostředí jsou typické zákazy (absolutní nebo relativní). Příkladem lze zmínit zákazy činností, zákazy staveb a zákazy výroby, oběhu a použití látek či výrobků. Povolení je rozhodnutím správního orgánu splňující náležitosti dle zákona č. 500/2004, správní řád, které je zásadně vázáno na splnění určitých podmínek (např. povolení k vypouštění odpadních vod).

Oproti defenzivní složce působí ofenzivní složka ochrany životního prostředí aktivně ve prospěch udržitelnosti životního prostředí, a to ochranou reprodukce poškozených nebo jinak narušených částí životního prostředí s použitím příkazů na odstranění či zmírnění škodlivých zásahů do životního prostředí²⁴.

Vedle ofenzivní a defenzivní složce ochrany směřuje ochrana životního prostředí, s ohledem na ekonomický a sociální rozvoj, k usměrňování ekonomických a jiných aktivit, co do jejich rozsahu, místa a času jejich realizace. Záměrem ochrany životního prostředí není tento přirozený rozvoj omezovat, ale dokázat ovlivnit jeho dopad na přirozené složky životního prostředí a minimalizovat negativní důsledky tohoto dopadu²⁵.

²⁴ Jedná se o příkazy (environmentální požadavky) k uvedení životního prostředí do původního stavu, do stavu blízkého původnímu anebo kompenzací za ztráty způsobené na životním prostředí. Může se jednat o příkázané nakládání s určitými výrobky, stavbami či při provozu zařízení.

²⁵ K těmto účelům ochrany jsou vypracovávány standardy jako právně závazné ukazatele ochrany životního prostředí, jako jsou například při ochraně ovzduší stanovené emisní a imisní limity.

1.3 Ústavní základ ochrany životního prostředí

Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod zakotvují ochranu životního prostředí do ústavního pořádku České republiky a vymezují její základní rámec a výsledný dopad do právního systému České republiky. Ústavním zaručením těchto práv je garantována nemožnost existence nižších právních norem odporujícím ústavně zaručeným právům a povinnostem ve vztahu k ochraně životního prostředí.

Již preambule Ústavy České republiky²⁶ vyjadřuje závazek národa střežit a rozvíjet zděděné přírodní a hmotné bohatství. Mimo článku 7 Ústavy zavazujícímu k *šetrnému využívání²⁷ přírodních zdrojů²⁸ a ochraně přírodního bohatství* není závazek ochrany životního prostředí v Ústavě blíže specifikován²⁹ a úprava této problematiky byla zařazena do Listiny základních práv a svobod. Ochranou přírodního bohatství je míněna ochrana veškerých složek životního prostředí, organismů a ekosystémů a jejich vzájemných vazeb a přírodního prostředí jako celku³⁰. Dle zákonodárců je nezbytné pojem přírodní bohatství vykládat shodně s pojmem životní prostředí³¹.

²⁶ Přijata Českou národní radou jako ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

²⁷ Šetrným využíváním zákonodárce poukazuje na nutnost jeho obezřetného a racionálního zpracování, popř. jiného užití. Pojem šetrné využívání přírodních zdrojů lze považovat za předchůdce koncepce trvale udržitelného rozvoje, který na rozdíl od původního pojmu vyžaduje maximální možnou šetrnost při nakládání s přírodními zdroji a racionální užití obnovitelných zdrojů zaručující jejich trvalou obnovitelnost.

²⁸ Pojem přírodní zdroje je nutné chápat v širším smyslu, nikoliv jen jako nerostné bohatství. Jedná se o organickou a neorganickou součást přírody využívanou člověkem k jeho vlastnímu prospěchu.

²⁹ Čl. 7 zohledňuje závazek státu zohlednit při každé činnosti státu ekologický aspekt. Povinnost ochrany životního prostředí se vztahuje i na stát samotný, resp. orgány státní správy.

³⁰ A to bez ohledu na území České republiky.

³¹ SLÁDEČEK, MIKULE, SUCHÁNEK, SYLLOVÁ, Ústava České republiky, 2.vydání, Praha 2016: C.H.BECK, ISBN 978-80-7400-590-9.

Listina základních práv a svobod³² stanovuje společnou vizi ochrany základních lidských práv člověka a připomíná národu *svůj díl odpovědnosti vůči budoucím generacím za osud veškerého lidstva na Zemi*³³, čímž je zdůrazněna nutnost ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů a podporuje tak trvale udržitelný rozvoj.

V článku 35 Listiny základních práv a svobod je zaručeno právo každého jednotlivce na příznivé životní prostředí. Dále má *každý právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů a při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem*. Dle článku 41 se lze těchto práv domáhat jen v mezích zákonů, které toto ustanovení provádějí.

Hlavním garantem výše uvedených zaručených práv je stát. Stát zde uplatňuje svou mocenskou roli prostřednictvím tvorby právních norem, které upravují danou problematiku³⁴.

³² Přijata usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. jako součást ústavního pořádku České republiky.

³³ Preambule Listiny základních práv a svobod.

³⁴ Stát k ochraně životního prostředí používá krom prostředků moci zákonodárné i prostředky moci výkonné (výkonem kontrolní a rozhodovací činnosti) a soudní. Mezi prostředky moci výkonné lze zařadit žalobu podanou ve veřejném zájmu dle § 66 zákona 150/2002 Sb., soudní řád správní, kdy veřejným zájmem je zájem na ochranu životního prostředí.

Právo na příznivé životní prostředí je subjektivním nezczizitelným právem všech jedinců. Ústavní soud České republiky má za to³⁵, že právo na příznivé životní prostředí garantované Listinou základních práv a svobod nelze vztahovat na právnické osoby a je tak zaručeno pouze osobám fyzickým. Avšak někteří autoři³⁶ poukazují na nesprávnost tohoto závěru a mají za to, že je nutné právnickým osobám ve vztahu k životnímu prostředí ukládat nejen povinnost, ale přiznat i práva³⁷.

Zdravé životní prostředí je považováno³⁸ za veřejný statek, ve smyslu preambule Ústavy a Listiny základních práv a svobod³⁹, ze kterého (jako z ostatních veřejných statků⁴⁰) plyne pro všechny osoby nedělitelný prospěch a nikoho nelze vyloučit z jeho užívání oproti individuálním (základním) právům a svobodám, které garantuje Ústava a Listina základních práv a svobod.

³⁵ Dle rozhodnutí Ústavního soudu České republiky pod sp. zn. I.ÚS 282/97 nelze právo na příznivé životní prostředí garantované Listinou základních práv a svobod vztahovat na právnické osoby. Dle názoru Ústavního soudu je zřejmé, že práva vztahující se k životnímu prostředí přísluší pouze osobám fyzickým, jelikož se jedná o biologické organismy, které na rozdíl od právnických osob podléhají eventuálním negativním vlivům životního prostředí. Tomu ostatně odpovídá i charakteristika životního prostředí, jak ji provedl zákon o životním prostředí.

³⁶ MÜLLEROVÁ, Hana a kol.. Právo na příznivé životní prostředí: nové interpretační přístupy. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. ISBN 978-80-87439-30-2.

³⁷ *Práva a svobody nemohou existovat bez povinností, a to jak u subjektů samotných, tak na straně států či jiných subjektů v jejich vzájemné korespondenci. Jen stěžítak může obstát konstrukce, která by právnickým osobám ukládala jen povinnosti a nepřiznávala žádná s nimi korespondující práva.* MÜLLEROVÁ, Hana a kol.. Právo na příznivé životní prostředí: nové interpretační přístupy. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. ISBN 978-80-87439-30-2. Str. 23.

³⁸ Názor vyslovil Ústavní soud v nálezu sp.zn.: Pl. ÚS 15/96 ze dne 9.10.1996. Veřejným statkem Ústavní soud rozumí určitý aspekt lidské existence, který není možné pojmově, věcně nebo právně rozložit na části a tyto jednotlivé části přiřadit jednotlivcům jako podíly. Prospěch z veřejného statku je nedělitelný a nelze z jejich požívání některé jedince vyloučit.

Ústavní soud dále v nálezu sp.zn.: III.ÚS 70/97 ze dne 10.7.1997 uvedl, že s ohledem na to, že životní prostředí je považováno za veřejný statek, není vyloučena existence subjektivního práva na příznivé životní prostředí, jakož i práva se ho domáhat za podmínek stanovených zvláštními zákony.

³⁹ Nález Ústavního soudu sp.zn.: III. ÚS 70/97 ze dne 10.7.1997.

⁴⁰ Mezi další veřejné statky lze zařadit národní bezpečnost a veřejný pořádek.

Postavení životního prostředí, jako veřejného statku, však nijak *nevyklučuje existenci subjektivního práva jednotlivce na příznivé životní prostředí (dle čl. 35 odst. 1 Listiny základních práv a svobod), jakož i práva v zákonem stanoveném rozsahu se jej domáhat (dle čl. 41 Listiny základních práv a svobod)*⁴¹. V případě kolize mezi veřejným statkem a základním právem či svobodou je nutné stanovit podmínky, za jejichž splnění má prioritu jedno základní právo či svoboda, a za splnění kterých jiné, resp. určitý veřejný statek. Základní je v této souvislosti *maxima*, podle níž základní právo či svobodu lze omezit pouze v zájmu jiného základního práva či svobody nebo veřejného statku⁴².

Právo na příznivé životní prostředí lze považovat za výjimečné právo vzhledem k jeho existencionálnímu významu pro jakoukoliv formu života.

Právo domáhat se práva na příznivé životní prostředí mají⁴³ také spolky (dříve označené jako občanské sdružení) založené za účelem ochrany přírody, krajiny a životního prostředí, a to aktivní legitimací k podání návrhu na zrušení opatření obecné povahy za splnění určitých předpokladů⁴⁴.

⁴¹ Nález Ústavního soudu sp.zn.: III. ÚS 70/97 ze dne 10.7.1997.

⁴² Nález Ústavního soudu sp.zn.: Pl. ÚS 15/96 ze dne 9.10.1996.

⁴³ Dle názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu sp.zn.: I. ÚS 59/14 ze dne 30. 5. 2014. Ústavní soud přiznal občanskému sdružení aktivní legitimaci k podání návrhu na zrušení územního plánu obce. *Práva komunity (členů spolků) mohou být dotčena šířeji: vady územního plánu jsou v negativním smyslu způsobilé dotknout se oprávněných zájmů občanů žijících na příslušném území, mohou významně ztížit naplnění koncepce územním plánem zamýšlené, a ohrozit tak jeho společenskou funkci. Pro tento případ je žádoucí, aby prostor k soudní ochraně dostali nejen jednotlivci samotní, ale za určitých okolností (vztah k danému území aj.) též právní subjekty, do nichž se sdružují. Opačný výklad je v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.*

Již dříve vyslovil obdobný názor Nejvyšší správní soud v rozsudku č.j. 6 Ao 5/2010-43 ze dne 13. 10. 2010.

⁴⁴ Ze strany spolku musí být tvrzen negativní dopad opatření obecné povahy (územního plánu) do jeho subjektivních práv a musí existovat místní vztah spolku k lokalitě regulované územním plánem. Podle dřívějšího názoru Nejvyššího správního soudu uvedeného v rozsudku č.j. 6 Ao 5/2010-43 ze dne 13. 10. 2010, je spolek aktivně legitimován k podání návrhu na zrušení opatření obecné povahy (návštěvního řádu národního parku), pokud rušené opatření obecné povahy upravuje otázky podle § 45h zákona o ochraně přírody a krajiny, tj. hodnocení koncepcí a záměrů ve vztahu k významné evropské lokalitě nebo ptačí oblasti. *(Nicméně zásah do životního prostředí v posuzovaném případě je velice specifický a má se za to, že výskyt perlorodky říční v horním toku Vltavy přímo neovlivňuje kvalitu života navrhovatelky, NSS č.j. 6 Ao 5/2010-43).*

Ústavní soud se v otázce práva domáhat se práva na příznivé životní prostředí přiklonil k názoru, že *je-li tedy možné interpretovat vnitrostátní normy vícero možnými způsoby, má přednost ten výklad, který naplňuje požadavky Aarhuské úmluvy*⁴⁵. Tento závěr Ústavního soudu však neznamená, že nositelem práva na příznivé životní prostředí jsou právnické osoby, nýbrž stále jen osoby fyzické, které se ho mohou domáhat samostatně nebo kolektivně prostřednictvím ekologického spolku, obce, zástupce veřejnosti atd⁴⁶.

Dle ustanovení čl. 41 Listiny základních práv a svobod se práva na příznivé životní prostředí nelze dovolávat přímo, ale pouze v mezích provádějících zákonů⁴⁷. *Právo na životní prostředí je na rozdíl od ostatních ústavních práv obtížně uchopitelné a realizovatelné. Proto je považováno za nutné podrobně zákonem stanovit jeho obsah v podobě přesněji vymezených standardů*⁴⁸. Provádějící zákony nám neposkytují přesnou definici příznivého životního prostředí z důvodu, že tento pojem je nutné vykládat ad hoc ke každé složce životního prostředí a jejímu aktuálnímu stavu zvlášť. Pojem příznivé prostředí je nutné posuzovat vzhledem k určitému obecnému stavu prostředí v daném prostoru, ve kterém jsou vytvořeny objektivně stejné podmínky existence pro každého jedince, kdy míra znečištění nebo poškození životního prostředí splňuje přípustné limity⁴⁹. Jedná se tedy o právo každé fyzické osoby na životní prostředí o určitých

⁴⁵ Dle čl. 9 odst. 2 Aarhuské úmluvy každá strana v rámci své vnitrostátní právní úpravy zajistí, aby osoby z řad dotčené veřejnosti mající dostatečný zájem, nebo u nichž trvá porušování práva v případech, kdy to procesní správní předpis strany požaduje jako předběžnou podmínku, mohly dosáhnout toho, že soud nebo jiný nezávislý a nestranný orgán zřízený zákonem přezkoumá po stránce hmotné i procesní zákonnost jakýchkoliv rozhodnutí, aktů nebo nečinnosti...

⁴⁶ MÜLLEROVÁ, Hana a kol. Právo na příznivé životní prostředí: nové interpretační přístupy. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. ISBN 978-80-87439-30-2. Str. 111.

⁴⁷ Prováděcí zákony mají stanovit předpokládaný stav životního prostředí, který lze pokládat za příznivý, resp. stanovit požadavky na kvalitu životního prostředí a jeho jednotlivých složek a požadavky na kvalitu výsledků či nepříznivých důsledků lidských aktivit. Pokud tohoto stavu nebude dosahováno, lze se domáhat Listinou základních práv a svobod garantovaného práva na příznivé životní prostředí.

⁴⁸ MÜLLEROVÁ, Hana a kol. Právo na příznivé životní prostředí: nové interpretační přístupy. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. ISBN 978-80-87439-30-2. Str. 48.

⁴⁹ *Byť lze v právní teorii i praxi nalézt více pojetí práva na příznivé životní prostředí, nelze je vzájemně oddělovat, naopak je nezbytné si uvědomit možnost jejich současného uplatňování, neboť komplementární uplatňování jednotlivých přístupů k právu na příznivé životní prostředí umožňuje vyšší účinnost ochrany práva na příznivé životní prostředí stejně jako ochrany životního prostředí prostřednictvím tohoto práva.* MÜLLEROVÁ, Hana a kol. Právo na příznivé životní prostředí: nové interpretační přístupy. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. ISBN 978-80-87439-30-2. Str. 77.

odpovídajících vlastnostech. *Právo na příznivé životní prostředí je zcela jistě prostředkem ochrany životního prostředí, protože ochrana životního prostředí jednotlivce chrání též životní prostředí jako takové, jako hodnotu samu o sobě*⁵⁰.

Listinou základních práv a svobod zaručené právo na informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů bylo jednotně upraveno v zákoně č. 123/1998 Sb., o právu na informace o stavu životního prostředí, kde je v ust. § 2 definováno, jaké informace o životním prostředí mají být poskytnuty. Právo na informace o stavu životního prostředí je předpokladem k tomu, aby mohlo být uplatňováno provádějícími předpisy blíže specifikované právo na příznivé životní prostředí, a aby mohlo docházet k účasti veřejnosti na ochraně životního prostředí.

S ochranou životního prostředí dále souvisí Listinou základních práv a svobod garantované právo na život dle ust. čl. 6, nedotknutelnost obydlí dle ust. čl. 12, svoboda pohybu a pobytu dle ust. čl. 14, právo podnikat dle ust. čl. 26, právo na ochranu zdraví dle ust. čl. 31 a právo vlastnit majetek způsobem nepoškozující lidské zdraví, přírodu a životní prostředí dle čl. 11. Ustanovení čl. 11 zahrnuje vlastnictví do ústavně zaručeného lidského práva s tím, že stanovuje jeho limity vzhledem k zachování příznivého životního prostředí. Rozbor čl. 11 Listiny základních práv a svobod je proveden v kapitole 4.1 této práce.

⁵⁰ MÜLLEROVÁ, Hana a kol.. Právo na příznivé životní prostředí: nové interpretační přístupy. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. ISBN 978-80-87439-30-2. Str. 72.

1.4 Zákonná ochrana životního prostředí

Listina základních práv a svobod stanovuje pouze obecný rámec směřování ochrany životního prostředí, které je blíže upraveno v jednotlivých právních normách.

Právní úprava ochrany životního prostředí je v České republice upravena množstvím právních předpisů, kdy některé předpisy působí na určitém úseku ochrany (označovány také jako složkové či vertikální) a jiné působí průřezově a řeší otázky promítající se v právních úpravách napříč jednotlivými úseky ochrany⁵¹.

Vzhledem k rozsahu životního prostředí, jehož ochranu je třeba právními normami zaručit, se v českém právním řádu nachází značné množství právních předpisů řešících tuto problematiku. V České republice přetrvává složkový přístup k životnímu prostředí, resp. jeho ochrana není řešena jednou právní normou.

Za obecný právní předpis ochrany životního prostředí je považován zákon o životním prostředí, který obecně upravuje základní pojmy ochrany, principy a prostředky ochrany. V aplikační praxi je zákon o životním prostředí používán společně s jiným složkovým zákonem vesměs jako interpretační pomůcka.

V kapitole 5 a následujících kapitolách této práce se zaměřím na vybrané právní předpisy chránící jednotlivé složky životního prostředí, přiblížím předmět jejich ochrany a prostředky k tomu vedoucí se zaměřením na instrumenty, které mají dopad do sféry vlastnictví.

⁵¹ Příkladem je zákon č. 100/2001 Sb. o posuzování vlivů na životní prostředí.

2. Vlastnické právo

Právo vlastnit majetek je jedním ze základních práv ústavně zaručeným čl. 11, hlavy druhé, Listiny základních práv a svobod, kde je stanoveno, že *každý má právo vlastnit majetek*. Zároveň je tak garantováno právo každého nabývat majetek do svého vlastnictví. Čl. 11 Listiny základních práv a svobod *neprohláší za základní lidské právo vlastnictví samo, ale právo být vlastníkem, tj. právo nabývat vlastnictví*⁵².

Listina základních práv a svobod zaručuje stejný zákonný obsah a ochranu vlastnického práva všech vlastníků. Ochrana vlastnického práva plynoucí z Listiny základních práv a svobod se vztahuje na věcná práva působící vůči všem, nikoliv na závazkové vztahy s účinky pouze mezi smluvními stranami. Vlastnické právo je tak chráněno před neoprávněnými zásahy ze strany veřejné moci a nezávislé soudy mají garantovat ochranu nerušeného výkonu vlastnického práva, jak ze strany veřejnoprávní moci, tak před neoprávněnými soukromoprávními zásahy.

Vlastnické právo je považováno za jedno z nejstarších základních práv, které bylo již v 18. století dle Deklarace práv člověka a občana prohlášováno za nedotknutelné a posvátné⁵³. Nedotknutelnost vlastnického práva⁵⁴ byla deklarována i v Základním zákoně státním č. 142/1867 ř.z.⁵⁵, který byl součástí Prosinčové ústavy vydané za vlády Rakousko-uherské monarchie.

⁵² KNAPPOVÁ M., ŠVESTKA J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek I. Třetí aktualizované a doplněné vydání. Praha: Aspi, 2002. ISBN 80-86395-31-6. Str. 263.

⁵³ Viz. čl. 17 Deklarace práv člověka a občana ze dne 26.8.1789: *Protože vlastnictví je nedotknutelným a posvátným právem, nikdo ho nemůže být zbaven kromě případu, kdy by to vyžadovala zákonně zajištěná veřejná nezbytnost, a pod podmínkou spravedlivého a předchozího odškodnění.*

⁵⁴ Viz. čl. 5 - Jmění jest neporušitelné. Mimo vůli může se někomu odejmouti něco, což jeho jest, jen v těch případnostech, a tím způsobem, jak ustanovuje zákon.

⁵⁵ Zákon č. 142/1867 ř.z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených.

2.1. Vlastnické právo, vlastnictví a jeho definice

Pojem vlastnictví, resp. vlastnické právo byl v průběhu právních dějin vymezován různorodě. Pro pojem vlastnické právo je jako synonymum používán pojem vlastnictví. Většina autorů neřeší rozdílnost mezi těmito zaměnitelnými výrazy. Autoři občanského zákoníku se pokusili tyto dva pojmy odlišit, kdy v ust. § 1011 definují vlastnictví *jako vše, co někomu patří, všechny jeho věci hmotné a nehmotné*. Z ust. § 1012 občanského zákoníku plyne právo vlastníka *libovolně nakládat se svým vlastnictvím v mezích právního řádu a jiné osoby z toho vyloučit*. Podle záměru autorů⁵⁶ je vlastnické právo považováno za subjektivní majetkové právo vlastníka, kdy samotné vlastnictví je jeho předmětem. Podle některých autorů⁵⁷ se nejedná o šťastné definování a rozčlenění pojmů, kdy samotný pojem vlastnictví je mnohovýznamové slovo a sám občanský zákoník ho nepřímou zaměňuje s pojmem majetek. V této práci budu přistupovat k pojmu vlastnictví jako k synonymu k pojmu vlastnické právo.

Podle syntetického vymezení vlastnictví se jedná o právní panství nad věcí⁵⁸. Podstatou tohoto vymezení je možnost vlastníka ovládat věci neomezeně a výlučně v mezích platného práva. Avšak i toto pojetí vlastnického práva počítá s tím, že výkon žádného práva nemůže být neomezenitelným i z důvodu účasti subjektů práva na společenství jiných osob s předem určenými pravidly. Výkon vlastnického práva je omezen vlastnickými právy jiných subjektů a jejich výkonem vlastnického práva.

⁵⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁵⁷ DVOŘÁK Jan, ŠVESTKA Jiří, *Občanské právo hmotné, Díl třetí: Věcná práva*, Praha: Wolters Kluwer, 2015, ISBN-978-80-7478-325-8, str. 27.

⁵⁸ Občanský zákoník vykládá pojem vlastnictví v souladu se syntetickou definicí. Došlo tak k návratu výkladu vlastnictví, který byl narušen v roce 1964 přijetím zákona č. 40/1964 Sb.

Vlastnictví nepřináší jeho nositeli pouze právo bezmezně čerpat vlastnické právo k předmětu vlastnictví, ale přináší mu i povinnosti spojené s vlastnickým právem. Dle ust. čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod *vlastnictví zavazuje*⁵⁹. *Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem*⁶⁰. Vlastnické právo je dále omezováno, resp. jeho výkon soukromoprávními⁶¹ a veřejnoprávními předpisy.

Vlastnickému právu je poskytována zákonná ochrana, kdy dle občanského zákoníku je vlastník oprávněn domáhat se ochrany jeho vlastnického práva proti každému, kdo mu věc neprávem zadržuje nebo ruší výkon vlastnického práva jiným způsobem⁶².

Vlastnické právo je podle analytické definice pojímáno jako souhrn jednotlivých dílčích oprávnění vlastníka, a to oprávnění věc držet, užívat a požívat a oprávnění věc zničit⁶³. Analytická definice je některými autory⁶⁴ označována za nedostačující, jelikož žádný výslovný výčet vlastníkových oprávnění nemůže být dostatečný pro naplnění podstaty vlastnického práva.

⁵⁹ Podle moderních teorií bývá vykládána tato povinnost jako závazek vlastníka především starat se o to, co mu patří.

⁶⁰ Cit. ust. čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

⁶¹ Vedle zákonného omezení může být omezen výkon vlastnického práva věcněprávními ujednáními, jako je zřízení služebnosti a obligačněprávní formou smluv s dalšími osobami.

⁶² Ustanovení § 1040 a § 1042 občanského zákoníku.

⁶³ Dle této definice přistupoval k vlastnickému právu německý právní řád.

⁶⁴ DVOŘÁK Jan, ŠVESTKA Jiří, *Občanské právo hmotné, Díl třetí: Věcná práva*, Praha: Wolters Kluwer, 2015, ISBN-978-80-7478-325-8.

Vlastnické právo je obtížné definovat tak, aby splňovalo kritéria pro definici a nesloužilo pouze k pedagogickým účelům^{65 66}. Definování vlastnictví *jako všeho, co někomu patří, všechny jeho věci hmotné a nehmotné*⁶⁷ neplatí úplně zcela, jelikož definice opomíjí fakt, že vlastníkem může být i ten, komu v daný okamžik nesvědčí žádné z vyjmenovaných práv. Vytvoření přesně odpovídající definice vlastnického práva je problematické *v tom, že právní postavení vlastníka (obsah vlastnického práva vymezený právním řádem), tedy toho, který nabytí věc způsobem uznaným zákonem jako způsob nabytí vlastnictví a dosud ji nepozbyl, bývá ve vztahu k různým věcem a různým situacím (při zachování jeho subjektivního vlastnického práva) natolik různé, že se vymyká možnosti popisu; pokud by se snad popis podařil, byl by tak obsáhlý, že by ztratil praktický význam*⁶⁸. Pokud by měla být definice přesná, musel by občanský zákoník ve vymezení dílčích oprávnění vlastníka uvést výjimky, kdy nemůže ze strany vlastníka dojít ke svévolnému zničení věci (věc je např. kulturní památkou nebo stavbou, o jejímž odstranění musí rozhodnout stavební úřad) či uvést podmínky pro to, aby mohlo dojít ke zničení věci bez poškození přírody nebo obtěžování jiného.

⁶⁵ SPÁČIL, KRÁLÍK a kol, Občanský zákoník. III. Věcná práva, komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-803-0.

⁶⁶ Autor tuto problematiku s definicí vlastnického práva uzavírá tím, že *na pokusy o podání stručné, exaktní a přitom výstižné definice vlastnictví je třeba patrně rezignovat a zůstat u vysvětlování podstaty vlastnictví bez snahy o definici.*

⁶⁷ Ust. § 1011 občanského zákoníku.

⁶⁸ SPÁČIL, KRÁLÍK a kol, Občanský zákoník. III. Věcná práva, komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-803-0. Str. 141.

2.2. Předmět vlastnického práva a jeho charakteristika

Občanský zákoník upravuje v ust. § 1011 předmět vlastnického práva a s tím spojená práva a povinnosti vlastníka. Předmětem vlastnického práva jsou veškeré věci hmotné a nehmotné⁶⁹, které někomu patří⁷⁰. *Hmotná věc je ovladatelná část vnějšího světa, která má povahu samostatného předmětu, nehmotné věci jsou práva, jejichž povaha to připouští, a jiné věci bez hmotné podstaty. Všechny věci, ať hmotné či nehmotné, jsou podle nového pojetí předmětem vlastnictví⁷¹*. Jedná se o přímé panství dané osoby nad určitou věcí a *nemůže svědčit neurčitému okruhu osob⁷²*. Vlastnické právo je jedno z nejsilnějších a nejobsáhlejších věcných práv, které působí erga omnes.

Vlastník vykonává svá oprávnění (pokud mu ovšem platné právo umožňuje je vykonávat) svou mocí, tedy mocí nezávislou na současné existenci moci kohokoli jiného k téže věci⁷³. Vlastnické právo je nezávislé na právech jiných osob, ukládá vlastníkovu právo nakládat s předmětem vlastnictví libovolně a bránit se neoprávněným zásahům do jeho vlastnického práva. *Občanskoprávní úprava nestanoví výslovnou rovnost práv všech vlastníků, neboť rovnost je jedním ze základních atributů právního státu⁷⁴*. Omezení vlastnického práva je možné pouze na základě zákona nebo na základě dohody s jinou osobou.

⁶⁹ Příkladem uvádím energie, patenty, ochranné známky či investiční nástroje bez hmotné podstaty.

⁷⁰ Ust. § 1011 občanského zákoníku.

⁷¹ SPÁČIL, KRÁLÍK a kol, Občanský zákoník. III. Věcná práva, komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-803-0. Str. 142.

⁷² HURDÍK, Jan. Občanské právo hmotné: obecná část : absolutní majetková práva. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-718-4. Str. 194.

⁷³ SPÁČIL, KRÁLÍK a kol, Občanský zákoník. III. Věcná práva, komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-803-0. Str. 141.

⁷⁴ JANKŮ, Martin. Vybrané kapitoly ze soukromého práva. Praha: C.H. Beck, 2018. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-699-9. Str. 19..

Vlastník je držitelem vlastnického práva v co nejširším pojetí se všemi myslitelnými oprávněními, avšak pozbude-li některé z těchto oprávnění, vlastnictví tím nezaniká. Hovoříme pak o holém vlastnictví, kdy vlastník dočasně pozbude všechna svá dílčí oprávnění spojená s vlastnickým právem. Další vlastností vlastnického práva je jeho pružnost ve smyslu dobrovolného omezení vlastníka s jeho nakládáním. Příkladem je pronájem věci a služebnosti, kdy dochází k dočasnému omezení vlastníka v možnosti nakládání s jeho vlastnickým právem. Pokud pomine důvod takového většinou dobrovolného omezení vlastnického práva, automaticky se vlastníkovi vrací jeho dočasně omezená možnost nakládat s předmětem vlastnictví. Podle judikatury Ústavního soudu České republiky⁷⁵ je předmětem ústavněprávní ochrany vlastnické právo již existující, nikoliv tvrzený nárok na něj.

Vlastnické právo nelze považovat za právo neomezené⁷⁶. Tuto skutečnost potvrzuje ust. čl. 11 Listiny základních práv a svobod stanovující závazek plynoucí z vlastnictví⁷⁷ a s tím spojená omezení a povinnosti. Existenci omezenosti vlastnického práva lze vyvodit i z prolínání vlastnických práv ostatních subjektů, kdy by nebylo proveditelné trvat na neomezeném a ničím neomezeném výkonu vlastnického práva všech vlastníků, protože zde dochází k vzájemnému střetu vlastnických práv

⁷⁵ V nálezu I. US 115/94 Ústavní soud judikoval, že čl. 11 Listiny základních práv a svobod chrání výslovně pouze vlastnické právo, nikoliv restituční nárok přesahující jeho již uspokojené vlastnické nároky.

⁷⁶ *Pojmová neomezenost vlastnického práva, která bývá označována za jeden z jeho charakteristických rysů, je jen myšlenkovou konstrukcí, která se v praxi nikdy nemohla naplnit.* SPÁČIL, KRÁLÍK a kol, Občanský zákoník. III. Věcná práva, komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-803-0. Str. 141.

⁷⁷ Lze považovat za tzn. nezbytný korektiv vlastnické svobody.

Z obecné úvahy nad předmětem vlastnického práva plyne, že vlastníkoví vznikají jisté povinnosti vůči ostatním nevlastníkům či vlastníkům sousedních věcí.

Výše uvedené zmiňuje ust. § 1012 občanského zákoníku, kde *vlastníkům zakazuje nad míru přiměřenou poměrům závažně rušit práva jiných osob, jakož i vykonávat takové činy, jejichž hlavním účelem je jiné osoby obtěžovat nebo poškodit.*

Obsahem vlastnického práva je soubor všech dílčích oprávnění vlastníka, jimiž je oprávněn realizovat vlastnické právo všemi myslitelnými způsoby. Vlastník je oprávněn věc držet, kdy se nejedná o faktické držení, ale o možnost věc ovládat. Smyslem vlastnictví a dalším oprávněním vlastníka je věc užívat nebo požívat (brát z ní plody a užítky). Toto oprávnění je pro vlastníka věci nejpodstatnější, resp. je důvodem pro nabytí vlastnictví. Vlastník je dále oprávněn s věcí nakládat, a to libovolným způsobem, věc zničit, spotřebovat, poškodit, odložit či opustit⁷⁸.

Opuštění se týká i nemovitých věcí a lze uskutečnit např. renunciačním prohlášením. Renunciační prohlášení je projev vůle vlastníka vzdát se vlastnického práva k věcem uvedených v prohlášení⁷⁹. Vlastník může opustit nemovitou věc⁸⁰ i tím, že *nevykonává vlastnické právo k nemovité věci po dobu deseti let*⁸¹, avšak musí zde být úmysl vlastníka věc opustit, samotné neužívání nemovité věci není důvodem pro zánik vlastnického práva. *Opuštěná nemovitá věc připadá do vlastnictví státu* dle ust. 1045 odst. 2 občanského zákoníku.

⁷⁸ Rozdíl mezi odložením a opuštěním věci tkví v tom, že věc opuštěná je dle ust. § 1050 movitá věc s nepatrnou hodnotou ponechaná na místě veřejnosti přístupném. Odložená věc je věc odložená na místě určeném k odkládání věci či místě k tomu obvykle sloužícímu, kdy vlastník věci je vlastníkem i v době trvání tohoto odložení.

⁷⁹ Nejvyšší soud České republiky v rozsudku sp. zn. 22 Cdo 375/2003 ze dne 15.1.2004 judikoval, že pokud vlastník opustil a vzdal se vlastnického práva ke svému majetku písemným projevem vůle (renunciačním prohlášením) za splnění nějaké podmínky – v tomto případě podmínky vystěhování vlastníka do zahraničí, tak došlo k řádnému projevu vůle a podmínky vzdání se vlastnického práva byly naplněny v okamžiku vystěhování vlastníka do zahraničí.

⁸⁰ Není podstatné, zda je nemovitá věc evidovaná v katastru nemovitostí. Pokud nelze z katastru nemovitostí zjistit, kdo je vlastníkem, a nemovitost se jeví více jak 10 let „opuštěná“, neznamená to nutný postup podle § 1050 odst. 2. Zápis vlastnického práva v katastru nemovitostí je v tomto případě jen evidenční záležitostí a jak je uvedeno, k opuštění je nutná vůle vlastníka.

⁸¹ § 1050 odst. 2 občanského zákoníku. Jedná se o vyvratitelnou domněnku opuštění věci.

Dle ust. § 1012 je vlastník oprávněn se svým vlastnictvím nakládat v mezích právního řádu a vyloučit jiné osoby z užívání věci či jiného působení na věc. Na rozdíl od zákona č. 40/1964 Sb., „starý“ občanský zákoník, občanský zákoník neposkytuje výčet práv vlastníka, jelikož vychází z faktu, že vlastnictví je chápáno jako komplexní právo zahrnující všechny myslitelné způsoby působení na věc⁸². Důraz je zde kladen především na dispoziční oprávnění. Zvíře již není oproti předchozí právní úpravě⁸³ považováno za věc, nýbrž se jedná o smysly nadaného tvora, který má zvláštní hodnotu a význam⁸⁴. Autoři občanského zákoníku vycházeli z nutnosti brát ohled na povahu zvířete⁸⁵ jako živého tvora vnímajícího bolest a stres, respektovat jeho integritu v určitých případech i jeho zájmy⁸⁶. *Z hlediska negativního vymezení platí, že zvíře je z pohledu občanského zákoníku jsoucno, které je odlišné od člověka, rostlin, neživé přírody, stejně jako od hmotných a nehmotných věcí vytvořených člověkem*⁸⁷.

Jelikož občanský zákoník neobsahuje speciální ustanovení upravující postavení zvířat v soukromém právu, je nutné na zvířata aplikovat přiměřeně ustanovení o věcech⁸⁸ a pohlížet na ně jako na zvláštní předmět majetkových práv. Vzhledem k charakteru zvířete je nutné aplikovat ustanovení občanského zákoníku o věcech, která nebudou v rozporu s povahou zvířete jakožto smysly nadaného tvora a nebudou mu působit zbytečnou újmu jako je stres, strádání z odloučení apod. – například lze považovat za nevhodné použít živého tvora jako zástavu či

⁸² SPÁČIL, Jiří. Občanský zákoník III, Věcná práva – komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, ISBN-978-80-7400499-5.

⁸³ Oproti „starému“ občanskému zákoníku, ale i všeobecnému občanskému zákoníku z roku 1811 došlo k tzv. dereifikaci (odvěcnění) zvířat.

⁸⁴ Ust. § 494 občanského zákoníku. LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, ISBN: 978-80-7400-852-8. str. 1522

⁸⁵ Úprava občanského zákoníku dopadá i na bezobratlé, zejména ti, kteří jsou schopni cítit bolest nebo stres. MÜLLEROVÁ, Hana. České právo životního prostředí. Praha: Česká společnost pro právo životního prostředí, 2014. ISSN: 1213-5542. Č. 1/2014

⁸⁶ Nejvyšší soud usnesením sp.zn. 22 Cdo 1722/2018 ze dne 20.10.2019 judikoval, že nalézací soudy postupovaly řádně, když přihlédly i k zájmům samotné fenky jako živého tvora v rámci řízení na vydání zvířete.

⁸⁷ LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, ISBN: 978-80-7400-852-8. str. 1523.

⁸⁸ LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, ISBN: 978-80-7400-852-8.

jako předmět zadržovacího práva. Má se však za to, že tento přístup bude aplikován primárně na zvířata domácí⁸⁹.

Občanský zákoník v § 494 pracuje se zvířetem jako s živým⁹⁰ tvorem, ať domácím či hospodářským, který je ve vlastnictví člověka. Za divoké zvíře je považováno zvíře bez pána žijící na svobodě⁹¹. Pokud zajaté zvíře získá svobodu a jeho vlastník jej soustavně a bez prodlení nestíhá nebo nehledá, stane se ze zajatého zvířete zvíře bez pána, pokud není označené identifikačním způsobem. Takovéto zvíře si může na soukromém pozemku přivlastnit vlastník pozemku a na veřejném statku kdokoliv⁹². Zákonodárce dále upravuje opuštění domácího zvířete či zvířete v zájmovém chovu jeho vlastníkem, kdy musí být zřejmý úmysl vlastníka zbavit se zvířete nebo jej vyhnat⁹³. Avšak dle zákona na ochranu zvířat proti týrání je opuštění zvířete považováno za týrání⁹⁴ a vlastníkovi zvířete může být uložena pokuta až do výše 1 000 000 Kč⁹⁵. Vypuštění zvířete do jeho přirozeného prostředí není zákonem na ochranu zvířat proti týrání považováno za jeho opuštění.

V této práci jsem se rozhodla již blíže nevěnovat právnímu postavení zvířat, zákonům či ustanovením mnou zahrnutých zákonů směřujícím k jejich ochraně, z důvodu značného rozsahu této problematiky. Otázku ochrany zvířat považuji za velmi důležitou a mám za to, že si zaslouží samostatnou práci zaměřující se podrobněji pouze na tuto problematiku.

⁸⁹ Odlišný postoj je uveden ve veterinárním zákoně, zákoně na ochranu zvířat proti týrání a mysliveckém zákoně.

⁹⁰ Mrtvé zvíře je považováno na hmotnou movitou věc.

⁹¹ Ust. § 1046 občanského zákoníku.

⁹² Ust. § 1047 občanského zákoníku.

⁹³ Ust. § 1048 občanského zákoníku.

⁹⁴ Ust. § 6 zákona na ochranu zvířat proti týrání.

⁹⁵ Nejvyšší soud v rozsudku sp.zn. 28 Cdo 3563/2008 ze dne 11.3.2009, vyslovit názor, že pokud vlastník odevzdá svého psa do psího útulku a projeví tak vůli psa opustit, přechází vlastnické právo k opuštěnému psovi na stát a takovéto opuštění zvířete nelze považovat za týrání dle zákona na ochranu zvířat proti týrání. Pokud by toto jednání bylo pokládáno za týrání, vedl by tento výklad opuštění zvířete *pouze k rozšíření nelidského jednání vůči psům v podobě jejich utracování, vypuštění do volné přírody, přivazování ke stromu apod. Smysl existence a činnosti psích útulků coby služby ve veřejném zájmu, jejímž prostřednictvím společnost omezuje volné pobíhání psů po veřejném prostranství, aby nedocházelo k poškozování nebo ohrožování právem chráněných zájmů, by byl tímto výkladem zcela popřen.*

3. Vztah ochrany životního prostředí a vlastnického práva

Jedním ze základních ústavně zaručených práv je právo na příznivé životní prostředí. Právo na příznivé životní prostředí se často dostává do kolize s dalším ústavně zaručeným právem, a to s právem vlastnickým. Vlastnické právo je označováno za *předpoklad svobody, rozvoje jednotlivce, základem jeho soukromé iniciativy a vytváří mu možnost nést odpovědnost za vlastní rozvoj*⁹⁶. Ústavní soud vykládá základní právo na vlastnictví jako institucionální garanci a garanci právního postavení, jelikož *svoboda vlastnit majetek je svobodou právně konstituovanou, neexistuje tedy tam, kde by chyběl právní řád. Z tohoto důvodu má zákonodárce poměrně široké možnosti úpravy nabytí vlastnictví, jeho užívání, jakož i dispozic s ním. V tomto smyslu lze hovořit o vlastnictví jako o institucionální garanci*⁹⁷. Pojetí vlastnického práva je dle ústavněprávního pohledu širší než dle práva soukromého a věnuje se ochraně konkrétního majetkového práva osoby, *kteří se ne vždy nutně musí krýt s vlastnickým právem ve smyslu občanského zákoníku*⁹⁸.

Listina základních práv a svobod v ust. čl. 11 odst. 3 vyjadřuje závazek plynoucí z vlastnictví, kdy výkon vlastnického práva nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem. Formulací *vlastnictví zavazuje* je zdůrazněna sociální funkce vlastnictví, s ohledem na níž je u vlastnického práva a priori očekáváno jeho omezení. Důvodem pro omezení vlastnického práva může být pouhý obecný zájem⁹⁹. *Vlastnictví nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy*¹⁰⁰.

⁹⁶ POSPÍŠIL, LANGÁŠEK, ŠIMÍČEK, WAGNEROVÁ a kol. Listina základních práv a svobod – Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6.

⁹⁷ Nález Ústavního soudu sp.zn.: I. ÚS 643/06 ze dne 13. 9. 2007.

⁹⁸ Nález Ústavního soudu sp.zn.: I. ÚS 643/06 ze dne 13. 9. 2007.

⁹⁹ Nález Ústavního soudu sp. zn.Pl. ÚS 21/02 ze dne 22.3.2005. *Vlastnické právo není absolutním a ničím neomezeným právním panstvím nad věcí, nýbrž má plnit a současně též plní i jiné funkce. Právo na ochranu majetku nebrání právu státu přijímat zákony, které považuje za nezbytné, aby upravit užívání majetku v souladu s obecným zájmem.*

¹⁰⁰ Čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

Vymezením hranic ústavně přípustného omezení vlastnického práva v demokratickém právním státě založeném na úctě k právům a svobodám člověka a občana¹⁰¹ se zabývá Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti.

Obdobně jako čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod ochranu životního prostředí zaručuje čl. 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Článek 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod však při výkonu všech práv zakazuje nejen poškozování, ale i ohrožování chráněných zájmů, jako je životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky.

K rozporu mezi ústavně zaručeným právem na příznivé životní prostředí a vlastnickým právem dochází od okamžiku prvních umělých zásahů člověka do přírody, kdy se z lovců a sběračů začali postupně stávat zemědělci nárokuje si obhospodařovanou půdu¹⁰². Začalo být nezbytné mít k dispozici dostatek kvalitní půdy pro účelné pěstování plodin. Tato situace byla řešena mýcením lesů, což vedlo k značným zásahům do přirozeného životního prostředí. Postupně docházelo ke změnám krajinného rázu, kdy pro lepší výnosnost zemědělství bylo nutné vytvořit dostatek nových zemědělských ploch, které si velmi brzy po neolitické revoluci začali zemědělci nárokovat jako své vlastnictví. *O vlastnictví lze mluvit až v okamžiku, kdy se určitému způsobu ovládnání majetkových statků dostalo právního ukotvení, tedy když se sociální struktury začaly s nástupem civilizace politicky a právně organizovat*¹⁰³.

¹⁰¹ Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 15/96 ze dne 9. 10. 1996.

¹⁰² Neolitická revoluce je datována mezi 10. a 8. tisíciletí př. n. l., kdy začala probíhat v oblasti předního Východu (dnešní Sýrie, Turecko, Írán an.). Lidé začali pěstovat účelově plodiny (převážně obilniny) a chovat do té doby volně žijící dobytek. Možnost regulace vyprodukovaných potravin vedla k růstu populace. Postupně účelové pěstování plodin vedlo ke směňování přebytků a vzniku obchodu.

¹⁰³ ELIÁŠ Karel. *Vlastnictví a právo v tenzi mezi stabilitou a proměnlivostí zákonodárství*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2798-6. Str 7.

V průběhu středověku člověk stále více působil na životní prostředí za účelem přeměny přirozeného prostředí pro hospodářskou výnosnost. Výrazný milník tohoto vývoje přinesla průmyslová revoluce na přelomu 17. a 18. století, kdy došlo k výraznému zvýšení zátěže všech složek životního prostředí. Příroda začala být vnímána jako nevyčerpatelný zdroj surovin a poptávka po přírodních surovinách se razantně zvedala z důvodu jejich nezbytnosti při průmyslové výrobě¹⁰⁴. Zdokonalením¹⁰⁵ a mechanizací zemědělství došlo ke zvýšení potřeby záboru doposud neobhospodařované půdy. S průmyslovou revolucí je spojován počátek výrazného znečišťování životního prostředí¹⁰⁶ a s jeho negativními dopady. Toto období je označováno jako počátek antropocénu¹⁰⁷, což je nově vytvořený pojem označující geologický vývoj planety Země, *ve kterém se člověk stal klíčovým činitelem ovlivňujícím životní prostředí na celoplanetární úrovni*¹⁰⁸.

Na zesilující vlivy člověka na stav životního prostředí reagovalo i právo, kdy od 60. let 20. století se začala formovat nová společensko-vědní disciplína práva na ochranu životního prostředí. Specifičnost předmětu práva na ochranu životního prostředí lze spatřovat v tom, že právo prostupuje a zasahuje do sféry živé přírody, která se stále dynamickými procesy mění a podléhá působení přírodních zákonitostí.

¹⁰⁴ A to převážně těžba uhlí a železné rudy.

¹⁰⁵ Postupně začala být využívána umělá hnojiva ke zvýšení výnosů plodin.

¹⁰⁶ Důvodem je vznik nových průmyslových oborů, kdy způsob fungování nebyl nijak ohleduplný k životnímu prostředí. Zavedením nových technologií došlo ke vzniku látek jakožto vedlejších produktů výroby, které bylo nutné likvidovat či jinak ukládat. Dále je nutno zmínit rozkvět železniční dopravy.

¹⁰⁷ PLESNÍK, JAN. Žijeme v antropocénu? Ochrana přírody, 2015, 4/2015. Str. 27.

Nazvat období navazující na holocén jako antropocén navrhl v roce 2000 americký ekolog a paleontolog Eugene F. Stoermer společně s nizozemským chemikem a nositel Nobelovy ceny Paulem Crutzenem.

¹⁰⁸ HUSSEINI, BARTOŇ, KOKES, KOPA a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, ISBN: 978-80-7400-812-2. Marg. č. 15.

Dnešní pojetí ochrany životního prostředí si klade za cíl obnovit soulad mezi zdravým a nenarušovaným životním prostředím (přírodou) a činnostmi člověka využívající životní prostředí či mající na něj dopad. Výsledkem bude zajištění podmínek pro dosažení trvale udržitelného rozvoje. Právem na úseku ochrany přírody je nazývána oblast právních norem zabývající se právními vztahy a instituty, které se týkají územní ochrany přírody, druhové ochrany fauny a flóry, ochrany přírodních ekosystémů a zachování biologické rozmanitosti či ochrany, tvorby a obnovy krajiny¹⁰⁹.

Lidstvo vždy stavělo a staví jako svoji prioritu uspokojování materiálních potřeb jednotlivce nad zájmy společnosti a životního prostředí. Tímto postojem však postupně dochází k rychlému vyčerpávání neobnovitelných přírodních zdrojů a k celkovému obrovskému negativnímu dopadu činností člověka na životní prostředí, jako je jeho znečišťování, vymírání živočišných druhů¹¹⁰ atd.. Lidstvo by při honu za ekonomickým prospěchem mělo brát ohled na své přirozené prostředí, a to na přírodu, jejíž jsme nedílnou součástí.

V zájmu každého jednotlivce je žít spokojený a šťastný život v přirozeném životním prostředí, které není nijak zásadně narušováno (např. odpady, hlukem, znečištěním). *Pro řešení otázek rozsahu autonomie a svobody jednotlivců je nezbytné hledání takového řešení, které zachová v maximální možné míře kolidující zájmy*, v tomto případě právo na příznivé životní prostředí a vlastnické právo¹¹¹. K akceptovatelnému rozsahu zásahů do práva na příznivé životní prostředí a vlastnického práva se vyjádřil Ústavní soud v nálezu sp.zn.: I. ÚS 451/11 ze dne 11.1.2012, tak, že v daném případě (stavba pražské magistrály) dochází k porušování vlastnických práv vlastníků sousedních nemovitostí imisemi hluku z komunikace, *avšak se tak neděje v míře nepřiměřené dlouhodobě se formujícím*

¹⁰⁹ STEJSKAL, Vojtěch, Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody, Praha 2012: Univerzita Karlova v Praze, ISBN 978-80-87146-65-1. Str. 11.

¹¹⁰ Od 17. století došlo k vyhynutí okolo 2,1 % světových druhů savců a okolo 1,3 % druhů ptáků. Alarmující je zjištění, že v posledních desetiletích došlo k úmrtí skoro poloviny zvířecích jedinců. Je nutné brát v úvahu i přirozenou proměnu přírody, kdy velmi pomalu dochází k přirozenému zániku druhů. Podle vědců by mělo každých 700 let dojít k přirozenému zániku jednoho živočišného druhu savců. CEBALLOS, G., EHRLICH P., DIRZO R, Biological annihilation via the ongoing sixth mass extinction signaled by vertebrate population losses and declines, publikováno 10.7.2017, [23.9.2018], celá studie k dispozici <http://www.pnas.org/content/early/2017/07/05/1704949114.full>

¹¹¹ HUSSEINI, BARTOŇ, KOKEŠ, KOPA a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, ISBN: 978-80-7400-812-2. Marg. č. 122.

poměrům v okolí předmětné veřejné komunikace a vlastníci sousedních nemovitostí jsou velmi pravděpodobně vykonavateli práva obecného užívání předmětné místní komunikace, neboť tuto komunikaci užívají k zajištění obslužnosti nemovitostí v jejich vlastnictví¹¹².

Závažnost omezení vlastnického práva vlastníků lesů nacházejících se na území národních parků zhodnotil Ústavní soud v nálezu sp.zn.: Pl. ÚS 18/17 ze dne 25. 9. 2018, podle kterého se jedná o mírné omezení vlastníků lesů, které je nezbytné pro dosažení zájmu společnosti na zachování a rozvoji zděděného přírodního bohatství a ochraně životního prostředí¹¹³. Ústavní soud zastává názor, že k zachování uvedeného zájmu je nezbytná určitá míra omezení vlastnického práva vyplývající z čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

K otázce možného rozsahu a přiměřenosti omezení výkonu vlastnického práva ve vztahu k ochraně přírody a krajiny se zabýval Ústavní soud mimo jiné v nálezu sp.zn. Pl. ÚS 8/08 ze dne 8.7.2010, kdy zhodnotil omezení vlastníků pozemků dle zákona o ochraně přírody a krajiny, spočívající v jejich povinnosti zlepšovat stav dochovaného přírodního a krajinného prostředí za účelem zachování druhového bohatství přírody a udržení systému ekologické stability¹¹⁴, za *legitimní a ústavně konformní cíl (veřejný zájem¹¹⁵) na ochraně životního prostředí¹¹⁶*. Zákonné omezení vlastníka není dle názoru Ústavního soudu pouze preventivní, ale je zde předpoklad, že již bylo dotčeno druhové bohatství a systém ekologické stability na předmětných pozemcích. Má se za to, že je více než pravděpodobné, že přirozené životní prostředí je narušováno okolními vlivy a činnostmi, a vlastník (či

¹¹² Nález Ústavního soudu sp.zn.: I. ÚS 451/11 ze dne 11.1.2012.

¹¹³ *Nejde však o omezení, které by svou měrou odpovídalo například vyvlastnění nebo zřízení věcného práva, je pouze dán zákonný rámec, jak se mají vlastníci vůči svým lesům chovat. Omezení koresponduje s čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle kterého vlastnictví zavazuje a jeho výkon nesmí nad míru stanovenou zákonem poškozovat mimo jiné přírodu a životní prostředí. Nález Ústavního soudu sp.zn.: Pl. ÚS 18/17 ze dne 25. 9. 2018.*

¹¹⁴ § 68 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny.

¹¹⁵ *Pojem 'veřejný zájem' je třeba chápat jako takový zájem, který by bylo možno označit za obecný či obecně prospěšný zájem. Nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 198/95 ze dne 28.3.1996), či veřejný zájem je zájem obecně prospěšný (žádoucí) či ochraňující (nález Ústavního soudu sp.zn. 21/17 ze dne 12. 2. 2019).*

¹¹⁶ Nálezu Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 8/08 ze dne 8.7.2010.

nájemce) pozemku musí upřednostnit zájem na zachování přirozeného životního prostředí, druhového bohatství a systému ekologické stability nad zájmy svými.

Za legitimní omezení vlastnického práva v souladu s ústavním pořádkem je považována myslivost jakožto *soubor činností prováděných v přírodě ve vztahu k volně žijící zvěři jako součásti ekosystému a spolková činnost směřující k udržení a rozvíjení mysliveckých tradic a zvyků jako součásti českého národního kulturního dědictví*¹¹⁷, jelikož její realizací stát naplňuje ústavní povinnost dle čl. 7 Ústavy¹¹⁸. Myslivost je považována za společenskou aktivitu vedoucí k ochraně zvěře, jakožto složky životního prostředí, a při jejím výkonu dochází nesporně k omezení vlastníků honebních pozemků¹¹⁹. *Realizací práva myslivosti nelze zasáhnout do jiného ústavně zaručeného práva či do vlastnického práva v rozporu s principem proporcionality takovým způsobem, který popírá podstatu ústavní povinnosti podle čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod*¹²⁰.

Vlastnické právo je mimo výše uvedené omezováno četnými preventivními nástroji, povolovacími režimy spojenými se splněním určitých podmínek a dozorovými a kontrolními mechanismy. Podle Nejvyššího správního soudu se *zákonné omezení výkonu vlastnického práva projevuje právě tím, že vlastník pozemku může pokácet stromy na tomto pozemku rostoucí pouze s povolením orgánu ochrany přírody, který musí objektivně posoudit a náležitě odůvodnit, zda zájem vlastníka na pokácení dřevin převyšuje konkurující veřejný zájem na jejich zachování*¹²¹.

¹¹⁷ § 2 písm. a) zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti.

¹¹⁸ Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 34/03 ze dne 13. 12. 2006. *Plnění ústavní povinnosti dle čl. 7 Ústavy proto nelze nemít za plnění úkolu v obecném, či dokonce ve veřejném zájmu.*

¹¹⁹ Ústavní soud se k omezení vlastníků honebních pozemků vyjádřil tak, že průchod či průjezd po honebním pozemku nijak neomezuje užívací právo vlastníka pozemku a takového omezení je zcela legitimní a proporcionální. Pokud dojde výkonem myslivecké činnosti ke vzniku škody či k znemožnění užívat pozemek či brát plody nebo užítky jeho vlastníkem, je kompenzace vlastníka honebního pozemku stanovena zákonem o myslivosti dostatečnou formou náhrady a odpovídá povinnosti dle čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

¹²⁰ Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 34/03 ze dne 13. 12. 2006.

¹²¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 4 As 20/2008-84 ze dne 21. 8. 2008.

Zároveň má každý jednotlivec zájem na prosperitě jeho majetku, resp. vlastnictví, a podniká vše pro to, aby se jeho hodnota zvyšovala. Dochází tak k zásadnímu rozporu mezi veřejnoprávním zájmem společnosti na ochranu životního prostředí, a to odstraněním či minimalizací všech negativních vlivů, a soukromoprávním zájmem vlastníků na neomezeném využívání jejich vlastnictví.

*V historii práva lze vysledovat tendenci ke vzrůstajícímu omezení práv vlastníka pozemku současně s růstem úrovně společnosti¹²². Pro určení pravidel ve vztahu mezi přirozeným životním prostředím a ekonomickým rozvojem lidstva je nezbytný zásah státu prostřednictvím práva. Těmito zásahy státu dochází, mimo jiné, k právní regulaci ústavně zaručeného vlastnického práva. Ačkoliv se jedná o právo každého vlastnit majetek, musí mít i toto poměrně široce vymezené právo určité hranice. Pojetí vlastnického práva jako *vylučného a ničím neomezeného právního panství nad věcí bez ohledu na to, jaké škody či zátěže může způsobit jiným¹²³*, označil Ústavní soud za překonané a navracející naši společnost vývojově o 150 let zpět.*

K zásahům do vlastnického práva může docházet pouze za splnění ústavně, resp. Listinou základních práv a svobod, stanovených podmínek. Stát má docílit přiměřené zákonné úpravy, která nebude narušovat některé z výše zmíněných ústavně zaručených práv v závažnějším rozsahu, než je nezbytné, a dosáhne tak *spravedlivé rovnováhy mezi soupeřícími zájmy¹²⁴*. Ústavní soud v nálezu sp.zn. Pl. ÚS 18/17 ze dne 25. 9. 2018, zkoumal zákonnou úpravu národních parků dle zákona o ochraně přírody a krajiny, a dospěl za použití testu proporcionality¹²⁵ k závěru, že *přiměřeně a vhodně vyvažuje střet práva vlastnit majetek ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, svobody pohybu podle čl. 14 Listiny, a práva na samosprávu dle čl. 101 Ústavy na straně jedné a práva na příznivé životní prostředí, rovněž zakotveného na ústavní úrovni čl. 35 Listiny, doprovázeného*

¹²² SPÁČIL, KRÁLÍK a kol, Občanský zákoník. III. Věcná práva, komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-803-0. Str. 142.

¹²³ Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 27/16 ze dne 18. 12. 2018.

¹²⁴ Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 18/17 ze dne 25. 9. 2018

¹²⁵ Kritérii pro provedení testu proporcionality je existence způsobilosti naplnit sledovaný legitimní cíl, posouzení nezbytnosti a přiměřenosti zásahu.

*pozitivním závazkem státu dbát o ochranu přírodního bohatství podle čl. 7 Ústavy*¹²⁶.

Při výkonu práv nesmí docházet k ohrožování či poškozování životního prostředí nad míru stanovenou zákonem¹²⁷. Tato povinnost se týká každého jedince a zavazuje i vlastníky, čímž se všichni podílejí na naplňování úkolu státu dle čl. 7 Ústavy a dbají na *šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství*. Smyslem ustanovení čl. 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod je legitimizovat zákonná opatření omezující či podmiňující výkon práv, nikoliv stanovit plošný zákaz potenciálně nebezpečných činností pro životní prostředí. Pokud by tato omezení neexistovala a každý by jednal dle svého vlastního zájmu, bez ohledu na zájmy životního prostředí, podle názoru Ústavního soudu by nebyl ponechán žádný *prostor pro možné současné zohlednění dalších ústavně chráněných hodnot, mezi které patří i příznivé životní prostředí*¹²⁸.

Ustanovení čl. 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod doplňuje ústavní limity vlastnického práva uvedené v čl. 11 odst. 3 a 4 Ústavy. Konkrétní rozsah omezení výkonu práv z důvodu ochrany životního prostředí však ponechává na zákonodárci.

¹²⁶ Nález Ústavního soudu sp.zn.: Pl. ÚS 18/17 ze dne 25. 9. 2018

¹²⁷ Čl. 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod

¹²⁸ Usnesení Ústavního soudu sp.zn.: III. ÚS 3997/16 ze dne 25. 4. 2017

4. Omezení vlastnického práva

4.1 Ústavněprávní základ omezení vlastnického práva

Vlastnické právo, resp. jeho výkon, je omezováno právním řádem, samotnou podstatou vlastnictví¹²⁹ a dále může být omezeno i právním jednáním. S ohledem na zásadu, že svoboda jednotlivce končí tam, kde začíná svoboda toho druhého¹³⁰, lze dovodit, že vlastník se musí zdržet takového výkonu vlastnického práva, který by znamenal neúměrný zásah do vlastnického či jiného práva druhého vlastníka. Volní omezení vlastnického práva není předmětem této práce, která se věnuje zákonným omezením vlastnického práva.

Rozsah zákonných omezení dopadajících na vlastnické právo by měl být minimální, avšak kvantita těchto omezení se vzhledem k moderní společnosti rozrůstá. *Zásah do garance vlastnictví je možný jen skrze imperativní právní úpravu, na kterou jsou kladeny požadavky odpovídající nárokům z testu proporcionality. Zásadně lze zasáhnout do základního práva jen za podmínky, že jde o zásah, který je předvídaný právem¹³¹.* Ve většině případů se jedná o omezení určující vlastníkům povinnost něčeho se zdržet nebo něco strpět, případně něco konat. Tato omezení vlastnického práva jsou často bez nároku na náhradu¹³².

Jak bylo výše uvedeno, Listina základních práv a svobod stanovuje jistá omezení vlastnického práva, kdy v ust. čl. 11 odst. 2 uvádí, že *zákon stanoví, který majetek nezbytný k zabezpečování potřeb celé společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu smí být jen ve vlastnictví státu, obce nebo určených právnických osob; zákon může také stanovit, že určité věci mohou být pouze ve vlastnictví občanů nebo právnických osob se sídlem v České a Slovenské*

¹²⁹ Vzhledem k vlastnickému právu dalších vlastníků a k jejich právům a dodržení dalších zákonných požadavků, jako je povinnost nezasahovat bez právního důvodu do práv druhých, nešikanovat je při výkonu vlastnického práva a vykonávat toto právo v souladu s dobrými mravy.

¹³⁰ *John Stuart Mill.*

¹³¹ Nález Ústavního soudu sp.zn.: II. ÚS 152/07 ze dne 6. 2. 2008.

¹³² Náhrada je poskytována převážně za situace, kdy dochází k omezení vlastnického práva trvale s tím, že je poskytnuta možnost využít předmět vlastnictví jiným osobám.

Federativní Republice. Jedná se o poměrně značné omezení práva na vlastnictví, kdy již Listina základních práv a svobod připouští, že za určitých okolností potřeby celé společnosti mají přednost před potřebami jedince. Zákonodárci byl ustanovením čl. 11 odst. 2 Listiny základních práv a svobod vytvořen prostor pro určení, který majetek smí být ve výlučném vlastnictví státu, obce nebo určených právnických osob. V současné právní úpravě se tento režim omezení vlastnického práva formou výlučného vlastnictví státu týká například určeného nerostného bohatství¹³³, jeskyň¹³⁴ či léčivých zdrojů¹³⁵.

Jednou ze složek přírody spadajících do výlučného vlastnictví státu je nerostné bohatství¹³⁶. Vlastníkem nerostů spadajících do kategorie nerostného bohatství dle definice horního zákona může být pouze stát. Ložiska nerostů tvořené nevyhrazenými nerosty¹³⁷ jsou součástí pozemku.

S ohledem na nezbytnost zvýšené ochrany cenných přírodních území je i dle zákona o ochraně přírody a krajiny omezena možnost nabývání vlastnictví. Stát je přednostním vlastníkem pozemků nacházejících se na území národních parků, kdy tyto pozemky nelze zcizit, pokud jsou ve vlastnictví státu¹³⁸. Výjimku z tohoto zákazu představuje směna pozemků odůvodněná zájmy ochrany přírody.

¹³³ Upraveno zákonem. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon).

¹³⁴ Upraveno v zákoně o ochraně přírody a krajiny.

¹³⁵ Upraveno zákonem č. 164/2001 Sb., o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů (lázeňský zákon).

¹³⁶ Upraveno zákonem č. 44/1988 Sb. o ochraně a využití nerostného bohatství.

¹³⁷ Např. štěrkopísek, stavební kámen a cihlářské hlíny.

¹³⁸ § 23 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny.

Volné nabývání vlastnického práva je dále dle zákona o ochraně přírody a krajiny omezeno předkupním právem státu *k nezastavěným pozemkům ležícím mimo zastavěná území obcí na území národních parků, národních přírodních rezervací, národních přírodních památek a pozemkům souvisejícím s jeskyněmi*¹³⁹. Ústavní soud však zřízení zákonného předkupního práva podle zákona o ochraně přírody a krajiny nepovažuje za omezení vlastnického práva chráněného čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. *Uvedenou právní úpravou se pouze omezuje jedna ze složek vlastnické triády – dispoziční oprávnění (ius disponendi), a to ještě nikoliv v celém jejím rozsahu, nýbrž jen v možnosti absolutně volného úplatného převodu zatíženého pozemku. Z tohoto důvodu nelze hovořit o nuceném omezení vlastnického práva, za které by vlastníku pozemku měla náležet náhrada podle čl. 11 odst. 4. I kdyby však dospěl ÚS k závěru, že by vlastníku pozemku měla náležet náhrada za zřízení předkupního práva státu, tak by její výše byla jen symbolická s ohledem na charakter dotčených pozemků na území národního parku a cenu obvyklou za jejich užívání, například při nájmu nebo pachtu, což je rovněž argument pro závěr o ústavní konformitě napadené právní úpravy*¹⁴⁰.

Výlučné vlastnictví státu k pozemkům definovaných v § 23 zákona o ochraně přírody a krajiny považuje Ústavní soud za projev pozitivního závazku státu chránit životní prostředí, kdy tento závazek může stát *naplnit mimo jiné i tím, že bude centralizovat vlastnictví pozemků na území národního parku*¹⁴¹.

V legislativním procesu bylo postupně upuštěno od modelu výlučného vlastnictví státu a v novějších právních předpisech se zákonodárci kloní k režimu věcí vyňatých z právního obchodu, které nemohou být předmětem vlastnictví nikoho. Jedná se například o vlastnictví povrchových a podzemních vod¹⁴², jeskyní¹⁴³ a zdrojů přírodních minerálních vod¹⁴⁴.

¹³⁹ § 61 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny.

¹⁴⁰ Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 18/17 ze dne 25. 9. 2018.

¹⁴¹ Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 18/17 ze dne 25. 9. 2018.

¹⁴² Ust. § 3 odst. 1 zákona o vodách.

¹⁴³ Ust. § 61 odst. 4 zákona o ochraně přírody a krajiny.

¹⁴⁴ Ust. § 4 zákona č. 164/2001 Sb. o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů.

Ustanovení čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod uvádí, že vlastnické právo *nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.*

Obdobné omezení vlastnického práva upravené ustanovením čl. 11 Listiny základních práv a svobod najdeme v Dodatkovém protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁴⁵, kde je čl. 1 věnován ochraně vlastnictví a stanovuje, že *každá fyzická nebo právnická osoba má právo pokojně užívat svůj majetek. Nikdo nemůže být zbaven svého majetku s výjimkou veřejného zájmu a za podmínek, které stanoví zákon a obecné zásady mezinárodního práva. To nebrání právu států přijímat zákony, které považují za nezbytné, aby upravily užívání majetku v souladu s obecným zájmem a zajistily placení daní a jiných poplatků nebo pokut.*

Dle ustanovení čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod je ve veřejném zájmu možné vyvlastnit nebo nuceně omezit vlastnické právo, a to na základě zákona¹⁴⁶ a za náhradu. Co vše lze zahrnout pod pojem veřejný zájem se snaží objasnit Ústavní soud ve svých rozhodnutích¹⁴⁷, jelikož výklad pojmu veřejný zájem není zákonodárcem přesně definován. Pojem veřejný zájem nelze vykládat jako veřejné či obecné blaho, jelikož nemusí být nezbytně celou populací vnímán pozitivně. Avšak *zájem na ochraně životního prostředí je obecným veřejným zájmem, který je třeba vykládat jednotně pro všechny oblasti práva*¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Dodatkový protokol Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, sjednaný v Paříži dne 20. března 1952.

¹⁴⁶ Evropský soud pro lidská práva má za to, že spojení „na základě zákona“ má být v tomto významu vykládáno tak, že *podmínky a způsob dotčeného zbavení majetku musejí být vymezeny normami vnitrostátního práva, které jsou dostatečně dostupné, jasné a předvídatelné.* HUSSEINI, BARTOŇ, KOKEŠ, KOPA a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, ISBN: 978-80-7400-812-2. Marg. č. 78.

¹⁴⁷ Například v nálezu Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 21/17 ze dne 12. 2. 2019 bylo judikováno, že veřejný zájem je nutné pojímat v širším a užším smyslu.

¹⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 1 As 76/2018-60 ze dne 12. 4. 2018.

Listinou základních práv a svobod zmíněná náhrada za omezení vlastnického práva či vyvlastnění představuje základní právo vlastníka na náhradu jakékoliv vzniklé újmy. *Smyslem čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod totiž je, že pokud je omezeno vlastnické právo v zájmu veřejném, v zájmu společnosti (tedy nikoli výlučně v zájmu vlastníka), je rozumné a spravedlivé, aby omezení vlastnického práva bylo vlastníkovi vykompenzováno tím subjektem, v jehož prospěch je k danému omezení přistoupeno, tj. společností (prostřednictvím státu). Nelze spravedlivě požadovat, aby „náklady“ společnosti nesl jen vlastník, jehož právní (vlastnická) sféra je omezoována¹⁴⁹. Ústavní soud tímto svým názorem zopakovaným ve vícero rozhodnutích pouze potvrzuje základní právo vlastníka na náhradu za omezení či vyvlastnění vyplývající z čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod¹⁵⁰.*

Určitou možnost omezení ústavně zaručených práv (nikoliv přímo vlastnického práva, ale svobody pohybu a pobytu) připouští i ust. čl. 14 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle kterého může být svoboda pohybu a pobytu omezena zákonem, pokud to je nevyhnutelné mimo jiné z důvodu ochrany přírody na vymezených územích. Tato omezení svobody pohybu a pobytu jsou upravena a konkretizována zákonem o ochraně přírody a krajiny.

Zásahy do vlastnického práva jsou typické značnou mírou formálních podob. Pravidlem je, že na akt formálně zasahující do vlastnického práva je navázán další aplikační akt, který může zásah zmírňovat nebo potvrzovat, že předmětný záměr spadá pod skutkovou podstatu zakazující či omezující danou činnost.

¹⁴⁹ Nález Ústavního soudu sp.zn. 256/2010 ze dne 8.7.2010. Ústavní soud se v daném případě vyjádřil k ust. § 68 odst. 4 zákona o ochraně přírody a krajiny, přiznávající vlastníkovi právo na náhradu škody, kdy je dle jeho názoru daným ustanovením řádně konkretizováno ústavní právo vlastníka na náhradu za omezení vlastnického práva.

¹⁵⁰ Obdobně se Ústavní soud vyslovil v případě posuzování ústavnosti ust. § 60 vodního zákona, které umožňuje vstup osob zajišťující provoz nebo údržbu vodních děl na sousedící pozemky. Omezení vlastníka vyplývá už ze samotného umožnění vstupu na svůj pozemek, ač na základě předchozí domluvy, avšak z posuzovaného ustanovení nevyplývá, že by vstup na cizí pozemky, a tedy do jisté míry i jejich užití, měl být strpěn bez náhrady předpokládané čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. Ačkoliv se jedná o omezení vlastnického práva ve veřejném zájmu, je omezeno ve prospěch soukromé osoby provozující vodní dílo.

Rozsah a intenzita zásahu do vlastnického práva se liší v závislosti na tom, v jakém aktu má omezení či zákaz svůj původ. Obecně lze říci, že pokud je omezení vlastnického práva či zákaz činnosti uloženo zákonem, představuje tak meze výkonu vlastnického práva pramenící v ust. čl. 11 odst 3 Listiny základních práv a svobod. Omezení či zákazy činnosti ve smyslu ust. čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod jsou udělovány formou individuálních správních aktů či jiných aktů.

Zásahy do vlastnického práva lze rozlišovat podle toho, zda vlastnické právo omezují, či ho přímo vylučují.

Dále lze rozlišovat, zda omezení vlastnického práva či zákaz činnosti vyplývá přímo ze zákona a není nutné vydávat žádný další akt, případně omezení či zákaz činnosti sice vyplývá přímo ze zákona, ale navazující akt je nezbytný k stanovení územního rozsahu zásahu či k udělení výjimky z tohoto omezení nebo zákazu činnosti. V některých případech omezení či zákaz činnosti vyplývá přímo ze zákona, avšak prostřednictvím individuálního správního aktu se ověřuje, zda činnosti či záměr spadá do rozsahu zákonného omezení či zákazu. Některá zákonná omezení či zákazy jsou podrobněji upraveny v prováděcích právních předpisech (ve složkových zákonech) či v opatřeních obecné povahy.

Dalším možným prostředkem pro rozlišení je skutečnost, zda o omezení či zákazu činnosti rozhoduje na základě zákona správní orgán individuálním správním aktem, nebo zda je uloženo opatřením obecné povahy¹⁵¹. Omezení vlastnického práva či zákaz činnosti může být uložen i dalšími akty (příkladem je lesní hospodářský plán či lesní hospodářská osnova). V některých případech může zákon pouze stanovit povinnost k vyžádání závazného stanoviska či souhlas k určitým činnostem¹⁵².

¹⁵¹ Např. územně plánovací dokumentací.

¹⁵² Např. v případě hospodaření v lesích bez lesního hospodářského plánu či osnovy.

Omezení vlastnického práva či vznik zákazu činnosti může dále vzniknout na základě dohody (příkladem může být ochrana evropsky významných lokalit na základě písemné smlouvy uzavřené mezi vlastníkem pozemku a příslušným orgánem ochrany přírody dle ust. § 39 zákona o ochraně přírody a krajiny.

Dále lze omezení vlastnického práva či zákaz činnosti rozdělovat na základě toho, zda je spojen s náhradou či nikoliv.

4.2 Zákonné omezení vlastnického práva

S možnými zásahy do vlastnického práva počítá občanský zákoník, kdy v ustanovení § 1037 uvádí, že *ve stavu nouze nebo v naléhavém veřejném zájmu lze na nezbytnou dobu a v nezbytné míře použít vlastnickou věc, pokud účelu nelze dosáhnout jinak.*

Dle důvodové zprávy k občanskému zákoníku se jedná o tradiční omezení či zbavení vlastnického práva, které navazuje na úpravu zákona č. 40/1964 Sb., „starý“ občanský zákoník. Rozdílnost tohoto institutu oproti klasickému omezení vlastnického práva či vyvlastnění spatřuje zákonodárce v nárazovosti omezení vlastnického práva trvajícím jen po určité nezbytnou dobu¹⁵³. Jedná se o neformální věcnou pomoc, k jejíž realizaci dochází neformální cestou a není nutné splnění zákonných podmínek, jako je tomu u institutu omezení vlastnického práva či vyvlastnění. Cizí věc lze použít bez zásahu či rozhodnutí orgánu veřejné moci, tedy i svépomocí za předpokladu, že nastal stav nouze nebo je zde naléhavý veřejný zájem. Závažnost nastalého a řešeného stavu musí převažovat nad zájmem na ochranu vlastnického práva¹⁵⁴. Cizí věc je použita pouze po nezbytně nutnou dobu, poté se neprodleně vrací vlastníkovi. Dle ust. § 1039 vlastníkovi náleží za omezení vlastnického práva náhrada, která se převážně poskytuje v penězích.

¹⁵³ ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA. Občanský zákoník – Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-369-2.

¹⁵⁴ Za situace dostatečně způsobitelné k postupu dle ust. § 1037 lze považovat přírodní katastrofy, ohrožení na životě či jiné havárie. Zákonodárce nepřináší žádný demonstrativní výčet těchto situací a s největší pravděpodobností bude oprávněnost případného zásahu do vlastnických práv hodnocena zpětně.

Dle ustanovení § 1038 občanského zákoníku lze *ve veřejném zájmu, který nelze uspokojit jinak, a jen na základě zákona omezit vlastnické právo nebo věc vyvlastnit. Za omezení vlastnického práva nebo vyvlastnění věci náleží vlastníkovi plná náhrada odpovídající míře, v jaké byl jeho majetek těmito opatřeními dotčen. Náhrada se poskytuje v penězích. Lze ji však poskytnout i jiným způsobem, pokud si to strany ujednají*¹⁵⁵.

Úprava občanského zákoníku navazuje na právní úpravu zaručenou Listinou základních práv a svobod v ust. čl. 11. Zákonem upravujícím obecné podmínky pro omezení vlastnického práva pozemků a staveb je zákon o vyvlastnění. Podle zákona o vyvlastnění se postupuje v případech omezení vlastnického práva, kdy je naplněn účel vyvlastnění podle § 3 zákona o vyvlastnění¹⁵⁶, tj. že k vyvlastnění dochází ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu. Zákonu o vyvlastnění a podmínkám pro omezení vlastnického práva k pozemkům či stavbám se věnuje kapitola 4.6 této práce.

¹⁵⁵ Ust. § 1039 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁵⁶ K účelu vyvlastnění blíže v kapitole 4.6.

4.3 Omezení vlastnického práva s ohledem na „sousedská práva“

K omezení výkonu vlastnického práva dochází i v rámci tzn. sousedských práv. Dle ust. § 1013 občanského zákoníku *se vlastník zdrží všeho, co působí, že odpad, voda, kouř, prach, plyn, pach, světlo, stín, hluk, otřesy a jiné podobné účinky (imise) vnikají na pozemek jiného vlastníka (suseda) v míře nepřiměřené místním poměrům a podstatně omezují obvyklé užívání pozemku, to platí i o vnikání zvířat*¹⁵⁷.

Vlastník má zákonem uloženou povinnost zdržet se všeho, co by působilo imise pronikající na pozemek jiného vlastníka¹⁵⁸. Zákonné vymezení obsahuje imise přímé (záměrně vytvářené a přiváděné na jiný pozemek)¹⁵⁹, které jsou zákonem přímo zakázány a imise nepřímé, jejichž vnikání na jiný pozemek je vedlejším následkem. U nepřímých imisí je nutné posoudit míru nepřiměřenosti vnikání na jiný pozemek místním poměrům a rozsah omezení obvyklého užívání pozemku. Nejvyšší soud¹⁶⁰ považuje za imise takové působení, jehož důsledky fyzicky přesahují věc samu a negativně působí na jiné osoby nebo věci ve vlastnictví jiného. K určení, zda se jedná o imise přímé či nepřímé či zda se v dané situaci jedná o imise, existuje široká judikatura Nejvyššího soudu, kdy je nutno zmínit rozsudek 22 Cdo 2635/2020 ze dne 25.2.2021 věnující se rozlišení imisí a shrnutí dosavadních zásadních rozhodnutí Nejvyššího soudu.

¹⁵⁷ Jedná se pouze o demonstrativní výčet předmětů působení na vedlejší pozemek.

¹⁵⁸ Zákonodárce používá synonymně termín sousední pozemek.

¹⁵⁹ Nejvyšší soud se v rozsudku 22 Cdo 942/2020 ze dne 28.5.2020 vyjádřil, že zřízení budovy, která působí změnu odtokových poměrů a padání sněhu ze střechy, lze považovat za imisi přímou.

¹⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 22 Cdo 3778/2015 ze dne 14. 12. 2016.

Důslednější pravidla platí pro imise *vznikající důsledkem provozu závodu nebo podobného zařízení*¹⁶¹. Práva „rušeného“ vlastníka jsou omezena pouhou možností domáhat se náhrady majetkové nebo nemajetkové újmy v penězích.

Povinností vlastníka pozemku je vydat vlastníkovi cizí movitou věc, která se ocitne na jeho pozemku, nebo umožnit vlastníkovi vstup na svůj pozemek za účelem odnesení této věci. Speciální úpravu si zasloužila problematika plodů, kdy po dobu, kdy je plod stále na stromě či keři, je ve vlastnictví vlastníka stromu a musí mu být umožněno vstoupit na sousední pozemek ke sklizení plodů. Pokud však plod ze stromu či keře spadne, stává se jeho vlastníkem vlastník pozemku, na který plod spadl¹⁶².

Dalším omezením vlastnického práva je povinnost vlastníka umožnit vstup majitele chovaného zvířete¹⁶³ či včelího roje na svůj pozemek. Příklad omezení vlastnického práva, resp. jeho ztráty přináší ust. § 1014 v situaci vniknutí včelího roje do úlu jiného vlastníka¹⁶⁴.

Pokud dojde k způsobení škody cizí movitou věcí, zvířetem, rojem včel nebo imisemi na pozemku jiného vlastníka, je tomuto vlastníkovi dána možnost domáhat se její náhrady i s možností věc zadržet do obdržení náhrady škody.

¹⁶¹ Ust. § 1013 odst. 2 občanského zákoníku.

¹⁶² Ust. § 1016 odst. 1 občanského zákoníku.

¹⁶³ Jedná se jak o zvíře domácí, tak divoké, které musí být zajaté nebo zkrocé.

¹⁶⁴ Toto ustanovení občanského zákoníku považují za velmi specifické v tom, že pamatuje na situaci, která je velmi ojedinělá. Po konzultaci se včelaři je naprosto výjimečné, že by roj, který se vyrobí ze svého úlu a následuje tak svoji královnu, uhnízdil v jiném, již obsazeném včelím úlu. Daná situace by byla možná pouze za předpokladu, že se jedná o zcela opuštěný úl.

Vlastník pozemku může být omezen ve svém právu volně nakládat se svým pozemkem i v případě sázení stromů dosahujících obvykle do výšky přesahující 3 metry k hranici pozemku s pozemkem sousedním, pokud je zde rozumný důvod k tomuto omezení. *Rozumný důvod nutno vnímat jako kategorii objektivní, určenou především poměry v místě obvyklými a spravedlivými důvody, které by měl souseď ještě snést či nikoliv, a to též v kontextu konfliktu zájmů souseda sázejícího strom¹⁶⁵.* Dle ust. § 1017 je nutno strom vysadit 3 m od společné hranice pozemku, u stromů menšího vzrůstu 1,5 metru od této hranice.

Ust. § 1018 an. občanského zákoníku obsahuje značný výčet dalších omezení vlastnického práva ve vztahu k sousedním pozemkům, která vlastníkovi ukládají povinnosti či mu zamezují uvedené činnosti.

Ústavnost omezení vlastnického práva na úkor jiného ústavně zaručeného práva posuzuje Ústavní soud za použití testu proporcionality. *Právní úprava tzv. susedského práva je regulací zaměřenou na řešení kolize dvou (více) subjektivních práv, typicky práv vlastnických. V takové situaci je nutnou podmínkou konečného rozhodnutí sporu využití všech možností minimalizace zásahu do jednoho z nich¹⁶⁶,* což lze normativně odvodit z čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

¹⁶⁵ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022.

¹⁶⁶ Nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 451/11 ze dne 11. 1. 2012.

Občanský zákoník přináší vlastníkům nemálo možných omezení vlastnického práva, která úzce souvisí či mají dopad na životní prostředí. Jako příklad možného dopadu na stav životního prostředí uvádím omezení vlastníka sousedního pozemku určující vzdálenost vysazovaných stromů od hranice pozemku dle ust. § 1017 občanského zákoníku, pokud nestanoví právní předpis jinak nebo to neplyne z místních zvyklostí. Při existenci rozumného důvodu se může vlastník sousedního pozemku dožadovat dodržení této vzdálenosti při sázeních nových stromů či odstranění stromů již vzrostlých¹⁶⁷. Toto omezení vlastníka může při striktním výkladu vést k tomu, že vlastník nikoliv rozlehlého pozemku bude naprosto omezen ve vysazování jehličnatých stromů. V zájmu ochrany životního prostředí je však záměr zvyšovat vysazování stromů, a to převážně v městských částech.

Dle mého názoru není dopad omezení vyplývajících ze sousedských práv nijak závažný a spíše vede k nerušenému výkonu vlastnického práva ostatních vlastníků než k bezdůvodnému rušení výkonu vlastnického práva. Je však nesporné, že vlastník pozemku může omezení vyplývající z ustanovení občanského zákoníku v každém konkrétním případě pocítovat jako „závažné rušení jeho ústavně zaručených práv“. Jak však Listina stanoví, výkon vlastnického práva nesmí být zneužit na újmu práv druhých a částečné omezení jednoho vlastníka je nezbytné pro koexistenci s ostatními vlastníky.

¹⁶⁷ Nejvyšší soud v rozsudku sp.zn. 22 Cdo 5259/2015 ze dne 27.6.2017 potvrdil, že nárok na odstranění stromů se nevztahuje na stromy vysazené před 1.1.2014.

4.4 Nárok na náhradu újmy za omezení vlastnického práva - obecná úprava

Hlavním cílem poskytovaných náhrad za újmu způsobenou omezením vlastnického práva je kompenzování újmy způsobené na vlastnickém právu chováním prospěšným pro životní prostředí.

Rozlišujeme mezi třemi druhy náhrad újmy, které mohou být poskytnuty. Jedná se o peněžitou náhradu újmy a nepeněžitou náhradu, která může být poskytnuta v podobě odborné pomoci, výměně pozemku apod. Za třetí druh náhrady újmy lze považovat náhradu poskytovanou podle ust. § 45 odst. 2 zákona o vodách¹⁶⁸, kdy je peněžitá náhrada poskytnuta ve formě kupní ceny na pozemek, ale zároveň musí dojít k převodu vlastnického práva na stát.

Osobou povinnou poskytnout náhradu újmy je v případech, kdy z omezení vlastnického práva má prospěch neurčitý okruh osob, veřejnoprávní korporace (zejména stát). Pokud se jedná o náhradu újmy, ze které profitují soukromoprávní osoby a je zde veřejný zájem na omezení vlastnického práva, náhradu poskytuje profitující soukromoprávní osoba¹⁶⁹. Dalším druhem náhrady újmy je újma poskytovaná primárně soukromoprávními osobami a subsidiárně státem, případně státem s možností uložit třetí osobě povinnost náhradu poskytnout.

Náhrada za omezení vlastnického práva k pozemku přísluší vlastníkovi a zpravidla i dalším osobám, jako je nájemce či pachtýř.

Úprava poskytovaných náhrad za omezení vlastnického práva je zpravidla obsažena v právním předpise, na základě kterého dochází k takovému omezení.

¹⁶⁸ Ust. § 45 odst. 2 zákona o vodách: Neobnoví-li se původní stav, stát vykoupí pozemek původního nebo nového koryta vodního toku, jestliže mu tento pozemek vlastník dotčeného pozemku nabídne. Toto neplatí pro dotčené pozemky ve vlastnictví obcí.

¹⁶⁹ Příkladem je právo vlastníka pozemku v ochranném pásmu vodního díla požadovat po vlastníkovi vodního díla náhradu majetkové újmy dle ust. § 58 odst. 3 zákona o vodách.

4.5 Vyvlastnění jako nejzávažnější zásah do vlastnického práva

4.5.1 Obecně o vyvlastnění

Vyvlastnění neboli expropriace je krajní formou zásahu do vlastnického práva. Jedná se o nucený přechod vlastnického práva z původního vlastníka na vlastníka nového či o omezení výkonu vlastnického práva. Vzhledem k tomu, že se jedná o nejzávažnější zásah do vlastnictví obecně, jsou jeho základní podmínky zakotveny již v Listině základních práv a svobod.

Dle ust. čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod je ve veřejném zájmu možné vyvlastnit nebo omezit vlastnické právo, a to na základě zákona a za náhradu. Pod pojmem veřejný zájem uvedeném v Listině základních práv a svobod si dle výkladu Ústavního soudu lze představit pouhou abstrakci množiny konkrétních veřejných zájmů, které mohou stát a také často *ostře stojí proti sobě jako veřejné zájmy univerzální a partikulární či lokální (například ochrana životního prostředí a rozšiřování těžebních oblastí)*¹⁷⁰

Vyvlastnění je považováno za nucené odnětí vlastnictví, k němuž může dojít pouze za okolností stanovených zákonem. Jedná se o nucený zásah do majetkových práv, ve prospěch všeužitečného práva¹⁷¹, kterým se jiná práva ruší nebo omezují a zároveň se zakládají jiná práva.

Vlastnické právo je vždy odnímáno či omezováno ve prospěch jiného subjektu, který jej potřebuje k uskutečnění zákonem vymezeného účelu.

¹⁷⁰ Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 27/16 ze dne 18. 12. 2018.

¹⁷¹ POSPÍŠIL, LANGÁŠEK, ŠIMÍČEK, WAGNEROVÁ: Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6.

K vyvlastnění nesmí docházet svévolně bez zákonného základu a bez dodržení zákonem stanoveného postupu. Z ust. čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod vyplývá možnost soudního přezkumu každého uskutečněného vyvlastnění¹⁷².

S ohledem na princip rovnoměrného rozvržení veřejných břemen mezi občany a princip rovnosti před zákonem je dána povinnost státu poskytnout vyvlastněnému vlastníkovu náhradu.

Z důvodu ochrany životního prostředí je vyvlastnění krajní možností zásahu do vlastnického práva a správní orgány se spíše přiklání k omezení vlastnického práva např. zřízením věcných břemen. Obecně lze říci, že v zájmu ochrany životního prostředí zpravidla postačuje zásah do vlastnického práva pouze formou jeho omezení a vyvlastnění není nezbytné.

¹⁷² Dle ust. § 28 odst. 1 zákona o vyvlastnění, výrok rozhodnutí o vyvlastnění je přezkoumatelný v řízení proti rozhodnutí správního orgánu dle správního řádu soudního. Žalobce musí předem vyčerpat všechny řádné opravné prostředky, které mu vyvlastňovací řízení umožňuje.

4.5.2 Zákonná úprava vyvlastnění

V návaznosti na ust. čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod občanský zákoník v ust. § 1038 připouští, že lze věc vyvlastnit, pokud se jedná o veřejný zájem, který nelze uspokojit jiným způsobem, a to pouze na základě zákona. Ustanovení občanského zákoníku o vyvlastnění je nutné aplikovat v návaznosti na zvláštní veřejnoprávní úpravu tohoto institutu, kdy někteří autoři považují jeho implementaci do občanského zákoníku za nadbytečnou¹⁷³.

Za obecný právní předpis upravující vyvlastnění je považován zákon č. 184/2006 Sb., zákon o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (dále jako „zákon o vyvlastnění“), který se vztahuje k vyvlastnění pozemků a staveb.

Předmětem právní úpravy je odnětí či omezení vlastnického práva nebo práva odpovídajícího věcnému břemeni k pozemkům nebo stavbám.

Zákon o vyvlastnění upravuje postup před vyvlastněním a průběh vyvlastňovacího řízení, které zpravidla probíhá dle správního řádu.

¹⁷³ ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA. Občanský zákoník – Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-369-2.

4.5.3 Účel vyvlastnění

Dle zákona o vyvlastnění je vyvlastnění přípustné jen pro účel vyvlastnění, který je stanovený zvláštním zákonem¹⁷⁴ a pouze za předpokladu, že veřejný zájem na dosažení účelu převažuje nad zachováním dosavadních práv vyvlastňovaného.

Prokázání veřejného zájmu na vyvlastnění je jednou ze zákonných podmínek. Veřejný zájem je neurčitý právní pojem bez legální definice, který představuje snahu na udržení a ochranu celospolečensky významných hodnot. Existenci veřejného zájmu a účelnost vyvlastnění posuzuje a odůvodňuje vyvlastňovací úřad¹⁷⁵.

Pokud však lze práva k pozemku nebo stavbě potřebná pro uskutečnění účelu vyvlastnění získat dohodou nebo jiným způsobem, vyvlastnění není přípustné. Dle zákona o vyvlastnění je nezbytné, aby veřejný zájem na dosažení účelu vyvlastnění převažoval nad právy vyvlastňovaného.

Ustanovení § 170 stavebního zákona stanovuje účel vyvlastnění, kdy připouští vyvlastnit nemovitost nebo omezit vlastnické právo pouze za předpokladu, že se jedná o veřejně prospěšné stavby dopravní a technické infrastruktury, včetně plochy nezbytné k zajištění její výstavby a řádného užívání pro stanovený účel; veřejně prospěšné opatření; stavby a opatření k zajišťování obrany a bezpečnosti státu nebo asanaci (ozdravení) území. Účely vyvlastnění jsou ve stavebním zákoně stanoveny taxativně. Pozemek může být vyvlastněn za účelem zajištění řádného užívání, zajištění přístupu nebo příjezdu k jinému pozemku či stavbě. V územně plánovací dokumentaci pro danou oblast musí být vymezen konkrétní účel vyvlastnění.

¹⁷⁴ Převážně zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu; dále také zákon o ochraně přírody a krajiny, zákon o vodách, lesní zákon, zákon o státní památkové péči, zákon o pozemních komunikacích.

¹⁷⁵ Podle nálezu Ústavního soudu sp.zn.: Pl. ÚS 24/04 ze dne 28.6.2005 je existence veřejného zájmu v konkrétní věci zjišťována v průběhu správního řízení na základě poměrování nejrůznějších partikulárních zájmů, po zvážení všech rozporů a připomínek, kdy z odůvodnění správního rozhodnutí musí být zřejmé, z jakého důvodu veřejný zájem převážil nad řadou jiných (i soukromých) zájmů. Zjišťování veřejného zájmu je pravomocí moci výkonné.

Zákon o urychlení výstavby dopravní, vodní a energetické infrastruktury je dalším právním předpisem upravujícím postup při vyvlastnění za účelem usnadnění a urychlení výstavby staveb mající zásadní význam, jako jsou například dálnice, silnice I. třídy, celostátní dráhy, vodní díla budovaná ve veřejném zájmu, vedení veřejné komunikační sítě, veřejně prospěšné stavby dopravní infrastruktury vymezené v územně plánovací dokumentaci¹⁷⁶.

4.5.4 Průběh vyvlastňovacího řízení

Dle zákona o vyvlastnění je nezbytné v zájmu uskutečnění účelu vyvlastnění nejprve činit veškeré kroky vedoucí k dohodě s vlastníkem. Vyvlastnitel se musí pokusit s vlastníkem pozemku uzavřít smlouvu o získání práv k pozemku nebo stavbě v rozsahu nezbytném pro dosažení účelu vyvlastnění, a to ve lhůtě 90 dní od doručení návrhu takovéto smlouvy vlastníkovu pozemku. Předmětem smlouvy bude zamýšlený převod pozemku či stavby, případně vznik, zánik nebo změna věcného břemene. Jako nezbytnou přílohu takové smlouvy zákon o vyvlastnění předepisuje znalecký posudek k určení ceny předmětného pozemku. Zákon o urychlení výstavby dopravní, vodní a energetické infrastruktury zkracuje s ohledem na důležitost řešeného záměru tuto lhůtu na 60 dní.

Zákon o vyvlastnění připouští, že za určitých situací není nezbytné doručovat vlastníkovu návrh smlouvy vedoucí k převodu pozemku či práv spojených s věcným břemenem, není tedy vlastníkovu pozemků dána možnost předejít vyvlastnění cestou dobrovolného rozhodnutí. Jedná se o situace, kdy není vlastník znám, není znám jeho pobyt nebo je omezen ve smluvní volnosti právními předpisy, rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu veřejné moci, kterým mu je zakázáno převádět vlastnické právo. Typickým příkladem tohoto omezení je zařazení pozemku do majetkové podstaty vlastníka/dlužníka dle insolvenčního zákona či nařízená exekuce na osobu vlastníka pozemku.

¹⁷⁶ Ust. § 1 an. zákona o urychlení výstavby dopravní, vodní a energetické infrastruktury.

Pokud nedojde k uzavření smlouvy či k jiné dohodě, je možné přistoupit k vyvlastňovacímu řízení, které lze zahájit jen na žádost vyvlastnítele.

Příslušným úřadem pro vyvlastňovací řízení je jako vyvlastňovací úřad stavební úřad příslušný k povolení záměru, pro jehož realizaci je třeba vyvlastnění či krajský stavební úřad.

Vlastník pozemku je od okamžiku zahájení vyvlastňovacího řízení, resp. od doručení oznámení, omezen v nakládání s pozemkem, nemůže ho převést, zatížit či pronajmout. Pokud vlastník poruší tuto povinnost, je právní jednání považováno za relativně neplatné. Vlastníkovi náleží přiměřená náhrada spojená s tímto omezením výkonu vlastnického práva ještě před samotným rozhodnutím o vyvlastnění.

Pokud vyvlastňovací úřad shledá žádost o vyvlastnění důvodnou a v rámci vyvlastňovacího řízení dojde k závěru, že jsou splněny podmínky pro vyvlastnění, vydá rozhodnutí o vyvlastnění práv k pozemku či stavbě, kde v samostatném výroku rozhodne o poskytnuté náhradě. Vyvlastňovací úřad v rozhodnutí určí, zda vzniká, ruší se či se omezuje právo odpovídající věcnému břemeni k vyvlastňovanému pozemku či stavbě, nebo zda se odjímá vlastnické právo k vyvlastňovanému pozemku či stavbě.

Pokud nedojde k uskutečnění účelu vyvlastnění ve lhůtě určené vyvlastňovacím úřadem v rozhodnutí¹⁷⁷, vyvlastňovací úřad rozhodne na základě žádosti původního vlastníka o zrušení vyvlastnění. K zrušení vyvlastnění může dojít i z důvodu nezaplacení náhrady za vyvlastnění původnímu vlastníkovi.

¹⁷⁷ Lhůta může být na základě žádosti vyvlastnítele jednou prodloužena, ale pouze za předpokladu existence důvodů hodných zvláštního zřetele.

Vlastník pozemku může podat proti rozhodnutí o vyvlastnění odvolání, které má odkladný účinek. Věcně příslušným pro rozhodování o odvolání je krajský úřad. V případě odvolání o výši poskytnuté náhrady může odvolací orgán rozhodnout o stejné či vyšší výši náhrady poskytnuté původnímu vlastníku. V případě, že by bylo zamýšleno poskytnout nižší náhradu, musí krajský úřad rozhodnutí zrušit a vrátit zpět vyvlastňovacímu úřadu k novému projednání.

Vlastníci pozemků nejsou dostatečně motivováni k uzavírání smluv o získání práv k pozemku či k uzavírání dohod předcházející vyvlastňovacímu řízení, což je jedním z argumentů Ministerstva pro místní rozvoj pro přípravu nového zákona o vyvlastnění. Kromě celkového důrazu na jednání před vyvlastněním, například i zvýšením ceny obvyklé pro sjednaný odkup pozemku, má novela zavést nad rámec náhrady za vyvlastnění i náhradu újmy vzniklé vyvlastňovanému v rámci vyvlastňovacího řízení, po jehož dobu byl omezen ve volném nakládání s předmětem vyvlastnění. Přípravovaný zákon o vyvlastnění by měl nastolit optimální situaci a upravit hranice pro jednostranné upřednostňování zájmů společnosti nad zájmy vlastníků a znemožnit blokování a protahování staveb celospolečenského významu z důvodu nesouhlasu vlastníka pozemku¹⁷⁸.

¹⁷⁸ Nové pojetí vyvlastňování. Právní rozhledy 23-24/2022, s. II

4.5.5 Náhrady poskytované za vyvlastnění pozemku či omezení vlastnického práva

Vyvlastnění je možné pouze v rozsahu nezbytném pro dosažení účelu vyvlastnění a vlastníkovu pozemku či stavby náleží náhrada za vyvlastnění, která má odpovídat skutečné hodnotě odňatého či omezeného práva. Vlastníkovi pozemku či stavby má být v případě odnětí vlastnického práva poskytnuta náhrada ve výši ceny obvyklé, kterou vymezuje zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, jako cenu stejného nebo obdobného pozemku ve stejné době v obvyklém obchodním styku. Cena pozemku nemůže být ovlivněna zvláštní oblibou věci, náhrada má odpovídat pouze majetkové újmě. Rozhodný pro určení ceny pozemku je den podání žádosti o vyvlastnění. Cílem zákonodárce bylo poskytovat náhrady, které se co nejvíce přiblíží tržní ceně nemovitosti¹⁷⁹. Vlastníkovi pozemku náleží i další náhrady spojené se stěhovacími a ostatními náklady.

Výše veškerých náhrad poskytovaných dle zákona o vyvlastnění by měla být v takové výši, aby odpovídala majetkové újmě původního vlastníka.

Při vyvlastnění zemědělských pozemků odnětím vlastnického práva se v České republice uplatňuje v praxi výměna za jiný pozemek. V případě nižší ceny poskytnutého pozemku je dorovnán rozdíl v ceně.

Výrok o výši náhrady v rozhodnutí o vyvlastnění lze soudně přezkoumat dle ust. § 28 odst. 1 zákona o vyvlastnění, v občanskoprávním řízení¹⁸⁰.

¹⁷⁹ VLACHOVÁ, B., Zákon o vyvlastnění. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, ISBN 978-80-7400-036-2.

¹⁸⁰ Vyplývá z rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j. 4 As 47/2003-125 ze dne 24.6.2004, podle kterého má stát v případě otázky náhrady rovné postavení jako vyvlastněný.

Omezení vlastnického práva dle vybraných zákonů upravujících ochranu jednotlivých složek životního prostředí

Jednotlivé zákony upravující právní ochranu složek životního prostředí (neboli složkové zákony) zahrnují řadu ustanovení omezujících vlastnické právo. Zásahy do vlastnického práva lze rozlišovat podle toho, jakého vlastnického oprávnění se dotýkají. Může se jednat o zásah do práva vlastníka s věcí nakládat, věc užívat či věc zničit. Právě poslední uvedené omezení vlastnického práva je úzce spojené se smyslem ochrany životního prostředí, tedy se zamezením negativních zásahů či poškozením jednotlivých složek životního prostředí.

Zásahy do vlastnického práva obsažené ve složkových zákonech se projevují formou uložených zákazů, stanovením omezujících podmínek či ukládáním příkazu něco činit nebo něco strpět. Stanovení zákazů, příkazů a omezení je nejtypičtější právní prostředek ochrany životního prostředí.

V následujících kapitolách bude poukázáno na vybraná omezení vlastnických práv (převážně vlastníků pozemků), která vyplývají ze mnou zvolených složkových zákonů. V závěru každé kapitoly bude ponechán prostor pro shrnutí nejzásadnějších omezení výkonu vlastnického práva a pro úvahy, jak značný dopad mají na nerušený výkon vlastnického práva.

5. Úprava omezení vlastnického práva z důvodu ochrany přírody a krajiny

Zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. je komplexní právní normou upravující obecnou ochranu veškeré přírody a krajiny, rostlinstva, živočišstva, prvků neživé přírody a zároveň speciální ochranu územní a druhovou.

Účelem zákona je přispět k ochraně rozmanitosti forem života, přírodních hodnot a krás, k šetrnému hospodaření s přírodními zdroji a vytvořit v souladu s právem Evropských společenství v České republice soustavu Natura 2000¹⁸¹. Při dosahování účelu zákona je nutno brát ohled na hospodářské, sociální a kulturní potřeby obyvatel, regionální a místní poměry.

Zákon o ochraně přírody a krajiny si dává za cíl nejen ochranu složek přírody a krajiny, ale zároveň i aktivní obnovu a zajištění šetrného využívání těchto složek.

Dalším cílem zákona o ochraně přírody a krajiny je naplnění závazků vyplývajících z přistoupení České republiky do Evropské unie, a to vytvořením funkční soustavy chráněných území dle směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/147/ES ze dne 30. listopadu 2009 o ochraně volně žijících ptáků a směrnice Rady 92/43/EHS ze dne 21. května 1992 o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin.

¹⁸¹ Ust. § 1 zákona o ochraně přírody a krajiny.

Účelná péče je dle zákona o ochraně přírody a krajiny poskytována volně žijícím živočichům, planě rostoucím rostlinám a jejich společenstvím, nerostům, horninám, paleontologickým nálezům, geologickým celkům, péči o ekologické systémy a krajinné prvky. Nutná je dále péče o vzhled krajiny a její přístupnost. Krajina je dle ust. § 3 odst. 1 písm. m) definována jako *část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky*.

Vymezená péče by měla být poskytována státem, fyzickými a právníckými osobami. Dále se na péči vedle státu podílí státní samospráva, správci pozemků ve vlastnictví státu a právnícké osoby zřízené k péči o určité části krajiny¹⁸². Zákodárce v ust. § 2 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny zdůrazňuje, že ochrana přírody a krajiny není záležitostí pouze státu, ale i ostatních jedinců.

Pojmem *vymezená péče* zákonodárce míní souhrn činností a nástrojů stanovených zákonem o ochraně přírody a krajiny nebo jiným právním předpisem¹⁸³. Tato péče by neměla spočívat pouze v pasivní ochraně vedoucí k zachování určitého dochovaného stavu, ale zároveň by měla aktivně cílit k činnostem vedoucím k obnově rozmanitosti na úrovni ekosystémů, druhů i genů s ohledem na dynamický vývoj přírodních systémů a s přihlédnutím ke globálním změnám.

¹⁸² Např. Pozemkový fond, Agentura na ochranu přírody a krajiny.

¹⁸³ MIKO, L A KOL.. Zákon o ochraně přírody a krajiny – komentář. První vydání. Praha: C.H.Beck, 2005. ISBN 80-7179-904-1.

Druhá část zákona o ochraně přírody a krajiny je věnována právní úpravě obecné, tedy ochraně veškeré přírody a krajiny. Na rozdíl od zvláštní ochrany, která je upravena ve třetí až páté části zákona o ochraně přírody a krajiny, se obecná ochrana týká širokého a nijak neomezeného okruhu zájmů, území a subjektů, kteří krajinu využívají způsobem, který může mít negativní vliv na zájmy chráněné zákonem o ochraně přírody a krajiny.

Zákon o ochraně přírody a krajiny vychází z obecných principů ochrany životního prostředí, kdy je především kladen důraz na princip prevence. Jedná se o komplexní právní úpravu ochrany veškeré přírody a krajiny (obecná ochrana) s inkorporovanou ochranou zvláště chráněných zájmů určených částí přírody a krajiny, k jejichž ochraně je nutno přistupovat se zvláštní opatrností.

V zákoně je kladen důraz na princip uvedení narušených částí přírody do původního stavu a pokud-li to není možné, bude využito náhradní kompenzační opatření. Účast veřejnosti a zajištění její informovanosti v oblasti ochrany životního prostředí je jedním z dalších principů projevujícím se v zákoně o ochraně přírody a krajiny stejně jako princip veřejného zájmu na ochraně přírody a krajiny.

V zájmu ochrany přírody a krajiny v územích podléhajících zvláštní ochraně je uplatňován princip limitace lidských aktivit obecným (veřejným zájmem) na ochraně přírody a krajiny.

Veřejný zájem je obtížně definovatelný pojem a podle judikatury Ústavního soudu je ho nutné vždy nalézt v procesu rozhodování o určité otázce a nejde ho a priori stanovit¹⁸⁴. Ústavní soud má dále za to, že *pojem ‚veřejný zájem‘ je třeba chápat jako takový zájem, který by bylo možno označit za obecný či obecně prospěšný zájem*¹⁸⁵ či ho považovat za *zájem obecně prospěšný (žádoucí) či ochraňující*¹⁸⁶. Dle názoru Nejvyššího správního soudu je *zájem na ochraně životního prostředí obecným veřejným zájmem, který je třeba vykládat jednotně pro všechny oblasti práva*¹⁸⁷. Pokud je veřejný zájem vyžadován, je nutné si ho pro danou situaci dostatečně identifikovat a určit, co je jeho obsahem pro konkrétní správní řízení, případně dostatečně zdůvodnit, proč nebyl shledán. Meze veřejného zájmu na ochraně přírody lze obtížně určit, což lze simulovat např. na rozhodnutí o určení hranice pozemku, který je možné zastavět bez hrozícího vážného ohrožení životního prostředí¹⁸⁸.

¹⁸⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 6. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 24/04.

¹⁸⁵ Nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 198/95 ze dne 28.3.1996.

¹⁸⁶ Nález Ústavního soudu sp.zn. 21/17 ze dne 12. 2. 2019.

¹⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 1 As 76/2018-60 ze dne 12. 4. 2018.

¹⁸⁸ Viz rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 2.10.2013, č.j.: 9 Ao 1/2011-192. V této věci Nejvyšší správní soud posuzoval proporcionalitu aplikovaného veřejného zájmu na ochranu přírody a krajiny v napadeném opatření obecné povahy (územním plánu) versus vlastnického práva vlastníka pozemku. Nejvyšší správní soud došel k závěru, že pokud je zasahováno do vlastnického práva osob opatřením obecné povahy, je nutné dodržet zásady subsidiarity a minimalizace zásahu. *Zásahy do vlastnického práva proto musí mít zásadně výjimečnou povahu, musí být prováděny z ústavně legitimních důvodů a jen v nezbytně nutné míře a nejšetrnějším ze způsobů vedoucích ještě rozumně k zamýšlenému cíli, nediskriminačním způsobem a s vyloučením libovůle a být činěny na základě zákona.*

5.1 Principy ochrany a jejich dopady do vlastnických práv

Jak již bylo výše uvedeno, jedním z hlavních principů, ze kterého zákon o ochraně přírody a krajiny vychází, je princip prevence. Obecně se při uplatňování principu prevence vychází z domněnky, že je méně nákladné a účinnější vzniku poškození životního prostředí předcházet, než řešit již vzniklou škodu. Některé prostředky upravené zákonem o ochraně přírody a krajiny vedoucí k naplnění tohoto principu se dostávají do střetu s vlastnickým právem, přičemž tyto prostředky vlastníka jistým způsobem omezují nebo mu něco zakazují.

Ochrana přírody a krajiny je dle ust. § 58 zákona o ochraně přírody a krajiny veřejným zájmem a každý je povinen při užívání přírody a krajiny strpět omezení vyplývající ze zákona o ochraně přírody a krajiny.

Obecně lze uvést, že zákon o ochraně přírody a krajiny počítá se zásahy do vlastnického práva jak formou omezení, tak přímo zákazů, kdy důležitost ochrany přírody a krajiny se klade nad zájmy vlastníků. Ústavněprávní základ tohoto postoje najdeme v ust. čl. 11 odst. 3 a ust. čl. 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

Jedním z nejsilnějších právních nástrojů ochrany přírody a krajiny je možnost orgánu ochrany přírody preventivně omezit či přímo zakázat všem osobám činnosti, které by měly vliv na chráněnou část přírody či krajiny. Zákon o ochraně přírody a krajiny v ust. § 66 připouští možnost stanovit fyzickým či právnickým osobám podmínky pro výkon činnosti, která by mohla způsobit nedovolenou změnu obecně nebo zvláště chráněných oblastech přírody. Zákaz určité činnosti je krajním řešením, které zákon připouští.

Je bezpředmětné, zda zakázané či omezené činnosti jsou protiprávní, povolené či nařízené. Rozhodná je povaha dané činnosti, zda je sto změnit stav předmětu chráněného zákonem o ochraně přírody a krajiny¹⁸⁹.

Orgán ochrany přírody by měl při stanovení omezení či zákazu vycházet ze zásady přiměřenosti, kdy je nutné přizpůsobit intenzitu omezení intenzitě zájmu na ochraně části přírody a krajiny a zájmu vlastníka na výkon svého ústavně zaručeného práva.

Pokud by orgán ochrany přírody vlastníkovi či nájemci pozemku omezil či zakázal činnost obecně právem dovolenou, jedná se o závažné omezení vlastnického práva, kdy je vlastník omezen v realizaci svého vlastnického práva a ve svobodném užívání předmětu vlastnictví. Vlastník či nájemce by měl v takovémto případě nárok na náhradu dle ust. § 58 zákona o ochraně přírody a krajiny.

Rozhodnutím nebo opatřením obecné povahy vydaným orgánem ochrany přírody dle § 3 odst. 3 zákona o ochraně přírody a krajiny, může dojít k omezení či zákazu provádění ohňostrojů a používání zábavní pyrotechniky ve zvláště chráněných územích, v jejich ochranných pásmech, evropsky významných lokalitách nebo v ptačí oblasti. Důvodem pro vydání zmíněného rozhodnutí či opatření obecné povahy je existence rizika narušení vývoje ekosystému nebo jeho složek a biotopů, které jsou citlivé a zranitelné působením vlivů těchto činností.

¹⁸⁹ K otázce důvodnosti omezení činnosti Nejvyšší správní soud v nálezu ze dne 23.7.2003, č.j.: 7 A 28/2000-47, judikoval, že pro uložení omezení nebo zákazu činnosti orgánem ochrany přírody postačuje samotná možnost ohrožení, že by daná činnost mohla nedovolenou změnu způsobit. Je bezpředmětné, zda se jedná o činnosti povolenou, nepovolenou, či dokonce činnost, která byla dříve jiným orgánem nařízená. Orgán ochrany přírody aktivně předchází nepříznivým důsledkům rušivé činnosti.

5.2 Opatření ke zlepšování životního prostředí

Zákon o ochraně přírody a krajiny v ust. § 68 ukládá vlastníkům a nájemcům pozemků povinnost zlepšovat dochované přírodní a krajinné prostředí za účelem zachování druhového bohatství přírody a udržení systému ekologické stability.

Vlastníci a nájemci jsou povinni provádět opatření vedoucí k výše uvedenému cíli dle svých finančních, osobních a jiných schopností. Zákon o ochraně přírody a krajiny však nijak neupřesňuje, jaký vliv mají schopnosti vlastníka či nájemce na požadované zlepšování stavu přírody a krajiny, resp. v jakém rozsahu je požadováno zlepšování s ohledem na rozsah schopností vlastníka či nájemce.

Ústavní soud se v nálezu sp.zn. Pl. ÚS. 8/08 ze dne 8.7.2010 vyjádřil, že ustanovení § 68 odst. 3 zákona o ochraně přírody a krajiny, je sice nepřesné, avšak nikoliv protiústavní. *Nelze totiž a priori zformulovat (do zákona) podobu (všech) myslitelných opatření za účelem zachování druhového bohatství přírody a udržení systému ekologické stability, které praktický život přináší¹⁹⁰.*

Pokud nebude tato povinnost dodržována, nehrozí vlastníkům či nájemcům žádné sankce v rovině právní odpovědnosti a orgán ochrany přírody nemůže dodržování nijak vynucovat. Pokud nebude vlastník či nájemce konat, může orgán ochrany přírody po předešlé výzvě sám provést zásah ke zlepšení přírodního a krajinného prostředí. Zákon o ochraně přírody a krajiny však neupravuje, na koho náklady bude daný zásah proveden. Pro provedení zásahu vedoucího ke zlepšení přírodního a krajinného prostředí jsou vlastníci a nájemci daných pozemků povinni strpět konání orgánu ochrany přírody a umožnit vstup na svůj pozemek. Orgán ochrany přírody a krajiny nese odpovědnost za případné škody vzniklé vlastníkům či nájemcům v souvislosti se zásahem.

¹⁹⁰ Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS. 8/08 ze dne 8.7.2010.

Za nejvhodnější postup s ohledem na nutnost preventivní ochrany a zachování optimálního stavu území je považováno uzavírání dohod, ve kterých je upraven rozsah prováděné péče o pozemky či upraven způsob hospodaření ve zvláště chráněných územích nebo ptačích oblastech.

Dohoda je uzavírána písemně mezi vlastníkem nebo nájemcem pozemku a orgánem ochrany přírody.

Značnou motivací pro vlastníky či nájemce pozemků je možnost poskytnutí finančního příspěvku dle ust. § 69 zákona o ochraně přírody a krajiny. Finanční příspěvek je poskytován tehdy, pokud se vlastník či nájemce zaváže zdržet určité činnosti či naopak bude provádět dohodnuté práce v zájmu zlepšení přírodního prostředí.

5.3 Předkupní právo státu

Česká republika, resp. orgány ochrany přírody mají dle ust. § 61 zákona o ochraně přírody a krajiny předkupní právo k nezastavěným pozemkům nacházejícím se mimo zastavěná území obcí ležící v území národních parků, národních přírodních rezervací, národních přírodních památek a pozemkům souvisejícími s jeskyněmi. Předkupní právo se vztahuje i na pozemky nacházející se v chráněném území jen z části.

Hlavním cílem předkupního práva státu je předpoklad, že nezbytnou ochranu nejcenějších území bude stát zajišťovat důsledněji než jednotlivec. Podle některých autorů¹⁹¹ je předkupní právo příliš silným zásahem do vlastnického práva k pozemku, kdy v zájmu ochrany životního prostředí, resp. jeho zvláště chráněným územím, má stát k dispozici šetrnější nástroje zajišťující ochranu, jako jsou zákazy, příkazy a vázání činností na souhlas.

Podle názoru Ústavního soudu zřízením zákonného předkupního práva dle ust. § 61 zákona o ochraně přírody a krajiny, nedochází k omezení práva garantovaného čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv, *pouze se omezuje jedna ze složek vlastnické triády – dispoziční oprávnění (ius disponendi), a to ještě nikoli v celém jejím rozsahu, nýbrž jen v možnosti absolutně volného úplatného převodu zatíženého pozemku. Z tohoto důvodu nelze hovořit o nuceném omezení vlastnického práva, za které by vlastníku pozemku měla náležet náhrada podle čl. 11 odst. 4 Listiny*¹⁹².

¹⁹¹ KOCOUREK T. Omezení vlastnického práva k pozemkům ve prospěch ochrany životního prostředí. Praha: Leges s.r.o., 2012. ISBN 978-80-87576-10-6.

¹⁹² Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 18/17 ze dne 25. 9. 2018.

Pokud vlastník pozemku zamýšlí jeho prodej, má povinnost nabídnout pozemek ke koupi orgánu ochrany přírody. Tato povinnost vlastníka se nevztahuje na bezúplatné převody, zejména darování.

Pokud orgán ochrany přírody neprojeví do 60 dní od výzvy zájem o koupi pozemku, může být vlastníkem libovolně prodán.

Pokud původní vlastník opomene nabídnout pozemek ke koupi orgánu ochrany přírody a prodá ho, má orgán ochrany přírody s ohledem na ust. § 2144 občanského zákoníku právo domáhat se vůči novému vlastníkovi převedení pozemku za příslušnou úplatu. Původnímu vlastníkovi za nenabídnutí odkupu pozemku žádný postih nehrozí.

Předkupní právo je zapsáno na návrh Ministerstva životního prostředí do katastru nemovitostí na základě potvrzení o vzniku předkupního práva vydaného Ministerstvem životního prostředí. Zápis do katastru nemovitostí má pouze deklaratorní účinky. *Zápisem předkupního práva státu k předmětným pozemkům dojde nejen ke zvýšení právní jistoty prodávajících i kupujících, ale především k zajištění veřejného zájmu na ochraně přírody, k němuž předkupní právo státu ve zvláště chráněných územích slouží. Stát v řadě případů přichází o přírodně mimořádně cenné pozemky, které jsou převáděny na třetí osoby, a následně obtížně napadá neplatnost kupních smluv u soudu¹⁹³.*

¹⁹³ Důvodová zpráva k zákonu č. 364/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s implementací předpisů Evropské unie v oblasti invazních nepůvodních druhů ze dne 6.1.2020.

Předkupní právo k pozemkům je často využívaným nástrojem orgánů ochrany přírody, kdy Ministerstvo životního prostředí uvolnilo z prostředků Státního fondu životního prostředí ČR na rok 2018 částku ve výši 50.000.000,-Kč, která má pokrýt plánované výkupy pozemků¹⁹⁴. Pro období od 1.11.2021 do 31.12.2023 bude uvolněna částka ve výši 95.000.000,- Kč¹⁹⁵. Nejčastěji jsou vykupovány pozemky sloužící k vybudování návštěvnické infrastruktury v chráněných oblastech.

Předkupní právo dopadá na vlastníky daných pozemků nejen samotnou povinností nabídnout odkup pozemku orgánu ochrany přírody a s tím spojenou nejistotou, zda projeví orgán ochrany přírody o pozemek zájem či nikoliv, ale zároveň je považováno za nástroj bránící stavební činnosti, jelikož jeho existence umožňuje zabránit převést vlastnické právo k pozemku na developerskou společnost.

Vlastník není nijak omezen v možnosti hospodaření na pozemku, ale existence předkupního práva snižuje reálnou ekonomickou hodnotu pozemku. Jedná je omezení vlastnického práva s pozemkem volně nakládat. V souvislosti se zapsáním předkupního práva do katastru nemovitostí ve prospěch České republiky nenáleží vlastníkovu pozemku žádná finanční kompenzace.

¹⁹⁴ Národní program Životní prostředí. Dostupné online: <https://www.narodniprogramzp.cz/sfzp-cr-uvolni-na-vykup-pozemku-v-chranenych-oblastech-50-milionu/> [6.4.2019].

¹⁹⁵ Státní fond životního prostředí České republiky. Dostupné online: <https://www.sfzp.cz/dotace-95-milionu-korun-podpori-vykupy-pozemku-ve-zvlaste-chranenych-uzemich/> [5.4.2022].

5.4 Přístup do krajiny

Ust. § 63 zákona o ochraně přírody a krajiny zakotvuje základní pravidla pro přístup veřejnosti do krajiny a její volný pohyb. Svoboda pohybu je zakotvena v ust. čl. 14 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, kdy toto ústavně zaručené právo může být omezeno z důvodu ochrany přírody a krajiny.

Umožněním volného průchodu krajinou se dostává do střetu svoboda pohybu jednotlivce se zájmem na zajištění ochrany přírody a krajiny jako veřejného zájmu a nerušeným výkonem vlastnického práva vlastníka pozemku.

Zákon o ochraně přírody a krajiny míní přístupem do krajiny bezúplatný pěší pohyb osob či pohyb osob za použití různých prostředků (např. jízdní kolo, lyže) či zvířat (jízda na koni).

Vlastník pozemku je omezen ve výkonu svého práva ust. § 63 odst. 1, ve kterém zákon o ochraně přírody a krajiny zakazuje zřizovat či rušit stezky nebo pěšiny mimo zastavěné území bez souhlasu orgánu ochrany přírody.

Volný průchod přes pozemky ve vlastnictví či nájmu státu, obce nebo právnické osoby je umožněn každému s tím, že nesmí dojít ke způsobení škody na majetku, zdraví, právech na ochranu osobnosti či sousedských právech a procházející musí respektovat oprávněné zájmy vlastníka či nájemce. Z volného průchodu jsou vyřazeny pozemky zastavěné, stavební, sady, zahrady atd., a také louky, pastviny a orná půda ve vegetačním období. Pokud vlastník či nájemce plánuje oplotit daný pozemek, musí oplocení provést způsobem, aby bylo stále umožněno právo každého k volnému průchodu.

Ustanovení § 63 odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny je poměrně komplikované, jelikož osoba pohybující se volně krajinou většinou není sto poznat, v koho vlastnictví se nachází předmětný pozemek, přes který plánuje projít.

Fakticky dopadá zákonná povinnost zajištění volného přístupu do krajiny (kromě na již existující stezky a pěšiny) pouze na právnické osoby, které mají pozemek ve vlastnictví a dle rozsahu se nejedná o zásadní omezení výkonu vlastnického práva, s ohledem na vyloučení množství pozemků z volného průchodu dle ust. § 63 odst. 3 zákona o přírodě a krajině.

5.5 Náhrady poskytované vlastníkům či nájemcům pozemků za ztížení zemědělského nebo lesního hospodaření

Ustanovení § 58 zákona o ochraně přírody a krajiny upravuje nárok na náhradu újmy vzniklé v důsledku omezení vlastnického práva. Zákon o ochraně přírody a krajiny vychází ze zásady, že ochrana přírody a krajiny je veřejným zájmem a jistá omezení jsou nezbytná.

Nárok na náhradu mají pouze vlastníci či nájemci zemědělské půdy¹⁹⁶, lesního pozemku nebo rybníka s chovem ryb nebo vodní drůbeže. Smyslem náhrady je vyrovnání ekonomické nerovnováhy, která je vytvořena omezujícími podmínkami pro hospodaření v chráněných územích či situacích, kdy o omezení rozhodl orgán ochrany přírody. Vlastníkům či nájemcům je náhradou kompenzován ušlý zisk nebo skutečná škoda.

Omezení vlastníka či nájemce musí mít původ v třetí až páté části zákona o ochraně přírody a krajiny (týká se zvláště chráněných území, lokalit Natura 2000, památných stromů, zvláště chráněných druhů rostlin, živočichů a nerostů), včetně podzákoných prováděcích předpisů či rozhodnutí, závazném stanovisku či souhlasu vydaném podle zákona o ochraně přírody a krajiny.

Náhrada má dle judikatury¹⁹⁷ soukromoprávní charakter a v případě sporu na její nárok se rozhoduje v občanskoprávním řízení. Náhrada se poskytuje v penězích z prostředků státního rozpočtu.

¹⁹⁶ Jedná se o ornou půdu, chmelnice, vinice, zahrady, ovocné sady, trvalé travní porosty a i dočasně neobdělávané pozemky.

¹⁹⁷ Usnesení zvláštního senátu zřízeného dle zákona č. 131/2002 Sb. ze dne 17. 2. 2009, č. j. konf 10/2008-15. Soud konstatoval, že zákon o ochraně přírody a krajiny je veřejnoprávní normou, protože dává oprávnění státu zasahovat jednostrannými úkony do práv a povinností fyzických a právnických osob. Na druhé straně nárok vlastníka anebo nájemce na náhradu újmy dle § 58 zákona o ochraně přírody a krajiny je svou povahou nárokem občanskoprávním. Rozhodování orgánu veřejné moci se totiž vztahuje především k regulaci hospodaření podle zákona, kdežto újmy, které případně z omezení hospodaření vzniknou vlastníkům či nájemcům, mají charakter majetkový a účastníci tohoto právního vztahu jsou vůči sobě v rovnoprávním postavení. Subjektivní právo na náhradu újmy, vzniklé z tohoto „podrobení se“, již není autoritativním aktem omezeno: postavení účastníků tohoto právního vztahu se odvíjí od principu rovnosti a má povahu ryze soukromoprávní.

Podmínky a způsob poskytování finanční náhrady za újmu vzniklou omezením zemědělského hospodaření upravuje vyhláška Ministerstva životního prostředí a Ministerstva zemědělství č. 432/2005 Sb.¹⁹⁸, a vyhláška č. 335/2006 Sb.¹⁹⁹, pro lesní hospodaření.

Obě výše uvedené vyhlášky stanovují podmínky pro poskytnutí finanční náhrady za újmu vzniklou omezením hospodaření, kdy omezení zemědělského hospodaření vzniklo v důsledku např. zákazu hnojení, zákazu používání kejdy či zamezením vstupu hospodářských zvířat na část pozemku. Újma se vyčísluje podle vzorce a hodnoty stanovené v příloze vyhlášek.

Nárok na poskytnutí náhrady se nevztahuje na omezení, která byla způsobena opatřeními uloženými v důsledku neplnění povinností stanovených zákonem o ochraně přírody a krajiny. Pokud nebude vlastník či nájemce pozemku pečovat o pozemek způsobem, aby nedocházelo k ohrožení předmětu ochrany, a orgán ochrany přírody mu uloží nápravné opatření či omezí nebo zakáže činnost dle ust. § 66 nebo § 80 zákona o ochraně přírody a krajiny, nezakládá toto omezení vlastnického práva nárok na náhradu újmy dle ust. § 58 zákona o ochraně přírody a krajiny.

Poskytování náhrad za omezení vlastnického práva má plnit stimulační funkci a motivovat vlastníky či nájemce k dodržování povinností stanovených zákonem o ochraně přírody, prováděcími předpisy či rozhodnutím správního orgánu. Tomuto záměru se lze přiklonit za předpokladu, že poskytovaná náhrada bude pro vlastníka či nájemce v dostatečné výši a bude odpovídat skutečné újmě způsobené například nemožností hospodařit bez omezení.

¹⁹⁸ Vyhláška č. 432/2005 Sb., kterou se stanoví podmínky a způsob poskytování finanční náhrady za újmu vzniklou omezením zemědělského hospodaření, vzor a náležitosti uplatnění nároku.

¹⁹⁹ Vyhláška č. 335/2006 Sb., kterou se stanoví podmínky a způsob poskytování finanční náhrady za újmu vzniklou omezením lesního hospodaření, vzor a náležitosti uplatnění nároku.

Náhrada je poskytována každoročně a podle některých autorů²⁰⁰²⁰¹ je tento způsob vhodnější než jednorázová náhrada, která by nemusela reflektovat omezení, která by například v době jejího vyplacení ještě neexistovala.

Dle zákona o ochraně přírody a krajiny může být dále vyplácena finanční podpora na základě smluv k zajištění smluvní ochrany území nebo památných stromů dle ust. § 39 a §45c zákona o ochraně přírody a krajiny, kdy výše takto poskytnuté finanční podpory nemůže být vyšší než náhrada určená podle ust. § 58 téhož zákona. Dále může být poskytnuta finanční náhrada vlastníku či nájemci přechodně chráněné plochy, kdy vzniklá újma není omezena pouze na újmu vzniklou v souvislosti se zemědělským nebo lesním hospodařením.

²⁰⁰ KOCOUREK T. Omezení vlastnického práva k pozemkům ve prospěch ochrany životního prostředí. Praha: Leges s.r.o., 2012. ISBN 978-80-87576-10-6.

²⁰¹ HANÁK, VOMÁČKA, KNOTEK, KONEČNÁ, DIENSTBIER, PRŮCHOVÁ, Zákon o ochraně přírody a krajiny. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. ISBN-978-80-7400-675-3.

5.6 Vyvlastnění a převod příslušnosti hospodařit s majetkem dle právní úpravy zákona o ochraně přírody a krajiny

Krajní možnost zajištění ochrany přírody a krajiny zákonodárce upravil v ust. § 60 zákona o ochraně přírody a krajiny, kdy připouští vyvlastnění nemovitosti či omezení výkonu vlastnického práva k ní. Tento postup je možný v případech stanovených ust. § 108 odst. 2 zákona č. 50/1976 Sb., zákon o územním plánování a stavebním řádu – předchozí stavební zákon, který byl nahrazen zákonem č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (dále jako „stavební zákon“), kdy v ust. § 170 jsou uvedeny jediné přípustné důvody pro vyvlastnění. Vyvlastnění nemovitosti je možné jen na základě zákona, ve veřejném zájmu a za náhradu dle obecné úpravy Listiny základních práv a svobod.

Vzhledem k tomu, že se jedná o nejzávažnější zásah do vlastnického práva, je vyvlastnění dle zákona o ochraně přírody a krajiny možné provést jen v mimořádných případech.

Podle některých autorů²⁰² obsahuje ustanovení zákona o ochraně přírody a krajiny dostatečně konkrétní úpravu účelu vyvlastnění – a to ochranu přírody a krajiny a použití ustanovení stavebního zákona pro určení účelu vyvlastnění považují za nadbytečné²⁰³.

Úprava procesu vyvlastnění se nachází v zákoně o vyvlastnění. Vyvlastnění je možné pouze na návrh orgánu ochrany přírody, který je po celou dobu účastníkem vyvlastňovacího řízení, resp. má postavení vyvlastnítele.

²⁰² HANÁK, VOMÁČKA, KNOTEK, KONEČNÁ, DIENSTBIER, PRŮCHOVÁ, Zákon o ochraně přírody a krajiny. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 476. ISBN-978-80-7400-675-3.

²⁰³ Pod pojem ochrana přírody a krajiny podřazuje činnosti uvedené v ust. § 2 zákona o ochraně přírody a krajiny.

S odkazem na zákon o ochraně přírody a krajiny připouští vyvlastnění i zákon č. 164/2001 Sb., lázeňský zákon²⁰⁴, který připouští vyvlastnění nemovitosti, pokud její vlastník brání využívání nebo ochraně přírodního léčivého zdroje a ochraně přírodní minerální vody²⁰⁵.

S určitým omezením výkonu vlastnického práva počítá zákon č. 62/1988 Sb., o geologických pracích a Českém geologickém úřadu, který umožňuje uložit vlastníkovu pozemku povinnost strpět provedení vybraných geologických prací²⁰⁶. Vyvlastnění pozemku za účelem vytvoření zvláště chráněného území není možné.

Orgán ochrany přírody na sebe může převést příslušnost hospodařit s majetkem k nemovitosti ve státním vlastnictví z důvodu a v rozsahu vyvlastňovacích důvodů za podmínek stanovených vyhláškou ministerstva životního prostředí č. 395/2018 Sb.²⁰⁷ a zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích. Jedná se o zvláštní právní úpravu ve vztahu k právním předpisům o hospodaření s majetkem státu. Převod příslušnosti hospodařit s majetkem je zásadně bezúplatný.

²⁰⁴ Zákon o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů.

²⁰⁵ Ust. § 33 lázeňského zákona.

²⁰⁶ Ust. § 14 zákona o geologických pracích a Českém geologickém úřadu.

²⁰⁷ Vyhláška ministerstva životního prostředí, kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

5.7 Obecná ochrana přírody a krajiny a její dopad na výkon vlastnického práva

Obecná ochrana přírody a krajiny je uskutečňována níže podrobněji rozebranými skupinami prostředků, kdy je v určitých případech zákonem o ochraně přírody a krajiny umožněn zásah do vlastnického práva. Zákon o ochraně přírody a krajiny u jednotlivých skupin prostředků ochrany stanovuje meze výkonu vlastnického práva nebo jeho omezení. Většina zákonných omezení narušuje právo vlastníka věc užívat dle vlastního uvážení.

Za územní systém ekologické stability je považován vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu²⁰⁸, který je rozlišován na místní, regionální a nadregionální.

Vytváření a ochrana systému ekologické stability je považována za veřejný zájem a vlastník nebo uživatel každého pozemku má povinnost k jeho ochraně.

Orgán ochrany přírody a krajiny nemá oprávnění přímo a bezprostředně vynucovat ochranu území zařazeného do územního systému ekologické stability s pouhým odkazem, že se jedná o součást biocentra či biokoridoru²⁰⁹. Orgán ochrany přírody a krajiny musí využít nástroje dané zákonem o ochraně přírody a krajiny k naplnění ochrany vyplývající z ust. § 4 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny.

²⁰⁸ Ust. § 3 odst. 1 písm. a) zákona o ochraně přírody a krajiny.

²⁰⁹ Definice je uvedena ve Vyhlášce ministerstva životního prostředí České republiky č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, kdy biocentrum je biotop nebo soubor biotopů v krajině, který svým stavem a velikostí umožňuje trvalou existenci přirozeného či pozměněného, avšak přírodě blízkého ekosystému. Biokoridor je území, které neumožňuje rozhodující části organismů trvalou dlouhodobou existenci, avšak umožňuje jejich migraci mezi biocentry a tím vytváří z oddělených biocenter síť.

Zajištění ochrany území územního systému ekologické stability před změnou jejich využívání je zajišťována územně plánovací dokumentací.

K zajištění podmínek pro vytváření systému ekologické stability se dle ust. § 59 zákona o ochraně přírody a krajiny po dohodě s vlastníkem využije různých opatření, projektů a plánů. Pokud vlastník pozemku nebude souhlasit se změnou užívání pozemku, která je nutná pro vytvoření systému ekologické stability, nabídne mu Státní pozemkový úřad výměnou pozemek v přiměřené výměře, kvalitě a pokud možno ve stejné obci, který byl doposud ve vlastnictví státu²¹⁰.

Pokud by nedošlo k dohodě s vlastníkem pozemku či by vlastník nesouhlasil s výměnou pozemku, dle zákonodárce by teoreticky přicházelo v úvahu vyvlastnění dle ust. § 60 zákona o ochraně přírody a krajiny.

²¹⁰ Podrobnější rozbor postupu Státního pozemkového úřadu dostupný v Metodickém návodu k provádění pozemkových úprav účinného od 1.1.2016. Dostupný online https://www.spucr.cz/frontend/webroot/uploads/files/2016/06/pn_me_015-metodikapu20163385.pdf.

Za **významné krajinné prvky** je považována ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny, která utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability. Významné krajinné prvky je možné využívat jen takovým způsobem, aby nedocházelo k narušení jejich obnovy či k ohrožení jejich stabilizačních funkcí.

Zákon o ochraně přírody a krajiny určuje, že veškeré lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolí nivy jsou považovány za významný krajinný prvek. Seznam významných krajinných prvků není taxativní a o zařazení dalších částí krajiny jako např. mokřadů, skalních útvarů nebo historických parků a zahrad do seznamu významných krajinných prvků rozhoduje orgán ochrany přírody na základě registrace dané části krajiny.

Vlastník pozemku musí při využívání významného krajinného prvku dbát na to, aby nedošlo k narušení jeho obnovy, k ohrožení nebo oslabení jeho stabilizační funkce, k jeho poškozování či ničení²¹¹.

Zákon o ochraně přírody a krajiny omezuje každého, kdo by zamýšlel činit zásahy, které by mohly vést k poškození či zničení významného krajinného prvku či k ohrožení nebo oslabení jeho ekostabilizační funkce. Před takovýmto zásahem musí být žadateli uděleno závazné stanovisko orgánu ochrany přírody. Obsahem závazného stanoviska je souhlas či nesouhlas s plánovaným zásahem, kdy orgán ochrany přírody má možnost udělený souhlas vázat splněním dalších podmínek s cílem minimalizovat možné negativní dopady.

V demonstrativním výčtu zásahů, které vyžadují udělení závazného stanoviska, je uvedeno umístování staveb, pozemkové úpravy, změny kultur pozemků, odvodňování pozemků, úpravy vodních toků, nádrží a těžba nerostů.

²¹¹ Ust. § 4 odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny.

Závazné stanovisko je požadováno v rámci preventivní ochrany významných krajinných prvků, kde hrozí potenciální nebezpečí vzniku poškození či jiného dopadu.

V rámci ochrany významných krajinných prvků dochází k omezení vlastnického práva v obecném zájmu v souladu s ust. čl. 11 Listiny základních práv a svobod. Takovéto omezení je očekávatelné u vlastníků pozemků, na kterých se nacházejí lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolí nivy.

Při realizaci ochrany významných krajinných prvků se jedná však o poměrně slabý zásah do vlastnického práva, kdy je vlastník omezen pouze v činnostech s možným negativním dopadem na krajinný prvek. Vlastník není nijak intenzivněji omezován v hospodaření na pozemku a v rámci této ochrany nehrozí vyvlastnění pozemku.

Rozdílnou situaci lze spatřovat v rámci správního řízení, které probíhá ohledně registrace a zápisu části krajiny do seznamu významných krajinných prvků. V průběhu správního řízení dochází k přímému omezení vlastnického práva, resp. vlastník je (náhlým) zařazením krajinného prvku, nacházejícím se na jeho pozemku, omezen v jeho užívání. Na rozdíl od vlastníka pozemku, na kterém se nachází dle zákona významný krajinný prvek, je registrace pro vlastníka pozemku neočekávanou překážkou a nečekaným zásahem do jeho vlastnického práva.

Omezení vlastnického práva v případech registrace části krajiny může být rozsáhlejší z důvodu omezení či znemožnění dosavadního způsobu užívání pozemku, na kterém se nachází registrovaná část krajiny. Vlastník pozemku je omezen v jedné ze složek vlastnického práva, a to ve volné dispozici s věcí, a dostává se tak do pozice „oběti“ obecného zájmu na ochraně přírody a krajiny.

Vlastníkům a nájemcům zákonem stanovených významných krajinných prvků (zemědělských a lesních pozemků, rybníku s chovem ryb či vodní drůbeže) zákon o ochraně přírody a krajiny v ust. § 58 přiznává možnou náhrady újmy, která jim vznikla v důsledku registrace významného krajinného prvku.

Dle znění zákona o ochraně přírody a krajiny je za **dřevinu rostoucí mimo les** považován strom nebo keř rostoucí jednotlivě či ve skupinách ve volné krajině i v sídelních útvarech na pozemcích mimo lesní půdní fond. Za lesní půdní fond jsou pokládány dle ust. § 3 odst. 1 lesního zákon, pozemky trvale určené obecně závazným předpisem k plnění funkce lesa, a to např. lesní porosty, pozemky, na kterých byly lesní porosty dočasně odstraněny, pozemky sloužící lesnímu hospodářství.

S ohledem na úpravu zákona č. 229/1991 Sb.²¹² (dále jako „zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě“) je vlastník pozemku považován za vlastníka porostů vzešlých na daném pozemku. Obdobnou úpravu obsahuje ust. § 507 občanského zákoníku, ve kterém je uvedeno, že rostlinstvo vzešlé na pozemku jeho součástí pozemku.

Obecná ochrana dřevin vychází ze třech základních požadavků, které se vzájemně doplňují a musejí být při aplikaci jednoho chápány jako celek. Jedná se o požadavek na ochranu dřevin před poškozováním a ničením, povinnost řádné péče a regulace kácení dřevin.

Vlastník pozemku nacházejícího se mimo lesní půdní fond není nijak omezován v možnosti vysazování dřevin na svůj pozemek, v jejich skladbě či množství za předpokladu respektování účelové kategorizace půdy²¹³. Vysazování dřevin je omezeno pouze s ohledem na ust. § 5 odst. 4 zákona o ochraně přírody a krajiny, tj. záměrné rozšiřování nepůvodních druhů

²¹² Zákon č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

²¹³ Povinnosti vlastníka pozemku spadajícího do lesního půdního fondu jsou odlišné a blíže se jim budu věnovat v kapitole 7.

rostlin – dřevin, které nejsou součástí přirozených společenstev určitého regionu.

Ztížené postavení vlastníka pozemku ve vztahu k dřevinám rostoucím mimo les nastává již po vysazení dřeviny. Vlastník je značně omezen v rozsahu svých práv volně nakládat se svým majetkem, ačkoliv s ohledem na zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě jsou veškeré porosty na jeho pozemku v jeho vlastnictví a nakládání s nimi by mělo být dle předpokladu jen na volné úvaze vlastníka.

Veškeré dřeviny představují přirozené životní prostředí pro různé druhy živočichů a utvářejí krajinný ráz. Dřeviny rostoucí mimo les jsou chráněny před poškozováním a ničením bez ohledu na jejich druh a původ. Vzhledem k důležitosti ochrany životního prostředí a k obecnému zájmu nad jejím zachováním zákonodárce připouští možná omezení vlastnických práv. Tato obecná ochrana dřevin se nevztahuje na nepůvodní dřeviny, dřeviny podléhající regulaci a na invazivní nepůvodní dřeviny²¹⁴.

Ust. § 7 an. zákona o ochraně přírody a krajiny stanovuje meze výkonu vlastnického práva k dřevinám s ohledem na ust. čl. 11 Listiny základních práv a svobod.

Povinností vlastníka je o dřeviny pečovat, ošetřovat je a udržovat, kdy pro dosažení preventivní péče může orgán ochrany přírody vlastníkovi uložit povinnosti k provedení nezbytných zásahů v případě výskytu nákazy dřevin²¹⁵. Vlastník musí se dřevinou nakládat tak, aby nedocházelo k nedovoleným zásahům. Dle vyhlášky Ministerstva životního prostředí č. 189/2013 Sb., o ochraně dřevin a povolování jejich kácení ve znění vyhlášky č. 222/2014 Sb. (dále jako „vyhláška o ochraně dřevin“) je nedovoleným zásahem do dřevin každý zásah, který vyvolává poškozování nebo ničení dřevin, působící podstatné nebo trvalé snížení jejich ekologických nebo

²¹⁴ Ust. § 7 odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny

²¹⁵ Ust. § 7 odst. 3 zákona o ochraně přírody a krajiny

společenských funkcí nebo bezprostředně či následně způsobí jejich odumření.

Zákon o ochraně přírody a krajiny v ust. § 8 upravuje podmínky pro kácení dřevin a případy kácení s nezbytným povolením orgánu ochrany přírody. Pro vydání povolení je nutné zhodnotit důvodnost kácení a funkční a estetický význam dřeviny. Omezení vlastníka pozemku a na něm se nacházející dřeviny je v případě kácení dřevin značné. Vlastník je omezen ve svévolném kácení jak ustanovením zákona o ochraně přírody a krajiny, tak vyhláškou o ochraně dřevin, což ovlivňuje nejen volné nakládání vlastníka se svým majetkem, ale například i zamýšlené ekonomické využití jak pozemku, tak dřevin.

Zákon o ochraně přírody a krajiny v ust. § 8 odst. 2 taxativně uvádí případy možného kácení dřevin bez povolení, a to v případě pěstebních důvodů, za účelem obnovy porostů, provádění výchovné probírky, při údržbě břehových porostů, odstraňování dřevin v ochranném pásmu elektrizační a plynárenské soustavy a dalších. V případech kácení dřevin z důvodů uvedených v ust. § 8 odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny je nutné záměr oznámit 15 dní předem orgánu ochrany přírody, který může kácení omezit, pozastavit či zakázat.

Na základě žádosti o povolení ke kácení dřevin vydá orgán ochrany přírody povolení ke kácení dřeviny, pokud shledá žádost důvodnou po zhodnocení funkčního a estetického významu dřeviny²¹⁶ na straně jedné a důvodu pro její pokácení na straně druhé^{217 218}.

²¹⁶ Dle Metodické instrukce odboru adaptace krajiny na klimatickou změnu a odboru legislativního MŽP k aplikaci § 8 a § 9 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, ve znění účinném od 1.4.2022 je *funkční význam dřevin výsledkem vyhodnocení souboru všech společenských a ekologických funkcí ve smyslu § 1 písm. b) vyhlášky č. 189/2013 Sb., jako souboru funkcí ovlivňujících životní prostředí. Estetický význam dřevin je pak dán jejich působením na vnímání člověka, tj. jak prostřednictvím všech smyslů dřevina působí na city člověka a jaké v něm vzbuzuje subjektivní dojmy.*

²¹⁷ Věstník Ministerstva životního prostředí, ročník 3/2022/1 z 1.4.2022.

²¹⁸ V případě rozhodování správního orgánu o povolení ke kácení dřevin musí správní orgán mimo jiné posoudit funkční a estetický význam dřeviny a existenci závažného důvodu pro kácení. K existenci závažného důvodu pro kácení Nejvyšší správní soud v rozsudku č.j.: 4 As 20/2008-84

Pro vlastníky pozemků jsou v případě zamýšleného kácení rozhodné rozměry dřeviny, případně její jiná charakteristika stanovená obecně závazným právním předpisem, kterým je vyhláška Ministerstva životního prostředí č. 189/2013 Sb., o ochraně dřevin. Vyhláška o ochraně dřevin umožňuje zásahy do dřevin pouze za účelem zachování nebo zlepšení některé funkce dřeviny, v rámci péče o zvláště chráněný druh rostliny nebo živočicha nebo o zásah prováděný v souladu s plánem péče o zvláště chráněné území.

Dle vyhlášky o ochraně dřevin není nutné povolení příslušného orgánu ochrany přírody ke kácení dřevin, pokud se jedná o dřeviny o obvodu kmene do 80 cm měřeného ve výšce 130 cm nad zemí; pokud se jedná o zapojený porost dřevin²¹⁹, kdy celková plocha kácených dřevin nepřesahuje 40m²; pokud se jedná o energetické dřeviny nebo vánoční stromky pěstované pro dosažení rychlé a vysoké produkce s produkčním cyklem mezi kácením do 10 let; pokud se jedná o ovocné dřeviny rostoucí na pozemcích evidovaných v katastru nemovitostí jako zahrada či zastavěná plocha a nádvoří. Daná pravidla neplatí v případě, že je dřevina součástí významného krajinného prvku, náhradní výsadby²²⁰ nebo stromořadí²²¹.

Dřeviny je možné kácet zpravidla v období vegetačního klidu, které je pokládáno za období přirozeného útlumu fyziologických a ekologických funkcí dřevin trvajících od 1.listopadu do 31.března²²².

ze dne 21.8.2008 konstatoval, že *závažný důvod pro pokácení dřevin musí existovat již v okamžiku vydání rozhodnutí o povolení kácení a nemůže být suplován podmínkou určující termín pro samotnou realizaci kácení dřevin.*

²¹⁹ Zapojený porost dřevin definuje dřeviny, jejichž nadzemní části jednoho patra se vzájemně dotýkají, prorůstají nebo překrývají, avšak netvoří stromořadí (liniové uspořádání nejméně deseti stromů s pravidelnými rozestupy).

²²⁰ Slouží ke kompenzaci ekologické újmy, která vznikla v důsledku pokácení dřevin, a o jejím uložení rozhoduje orgán ochrany přírody v povolení o kácení dřevin.

²²¹ Stromořadí je definováno jako souvislá řada nejméně deseti stromů s pravidelnými rozestupy.

²²² Určeno dle geografických podmínek České republiky.

Pokud dřevina zřejmě a bezprostředně ohrožuje život či zdraví nebo hrozí-li škoda značného rozsahu²²³, není nutné povolení ke kácení. Jedná se o zvláštní případ krajní nouze, kdy zájem na ochranu dřevin ustupuje veřejnému zájmu na ochranu života a zdraví. Provedené kácení je nutné následně oznámit orgánu ochrany přírody do 15 dní.

Orgán ochrany přírody může vlastníkovvi pozemku uložit v rozhodnutí o povolení kácení dřevin povinnost k přiměřené náhradní výsadbě a k následné péči o novou výsadbu, aby došlo ke kompenzaci vzniklé ekologické újmy vzniklé kácením.

Ačkoliv je ochrana dřevin rostoucích mimo les vyplývající ze zákona o ochraně přírody a krajiny poměrně široká a společně s vyhláškou o ochraně dřevin široce upravuje problematiku kácení dřevin, je podle některých autorů²²⁴ ochrana dřevin rostoucích mimo les oslabena novelizacemi zakotvující mnoho výjimek pro kácení dřevin.

²²³ Podle Věstníku Ministerstva životního prostředí, ročník 3/2022/1 z 1.4.2022 se za stav dřevin, který zřejmě a bezprostředně ohrožuje život či zdraví, resp. zřejmě bezprostředně hrozí škoda značného rozsahu (kácení v krajní nouzi), se považuje takový stav, kdy hrozí akutní nebezpečí pádu celého jedince nebo jeho významné části (např. staticky nestabilní, částečně vyvrácený nebo nakloněný strom, popř. strom, u kterého byla hrozba akutního pádu detekována, a kácení tudíž nesnese odkladu). Jde o stav stromu, kdy vzhledem k hrozícímu nebezpečí z prodlení nelze čekat na vydání povolení o kácení dřeviny (případně souhlas se zásahem do významného krajinného prvku nebo rozhodnutí o zrušení ochrany památného stromu či souhlas s ošetřením památného stromu), neboť by tím docházelo k neúměrnému zvyšování či prodlužování rizika ohrožení života či zdraví lidí. Úměrnost zmíněných rizik je přitom nezbytné posoudit především z pohledu společenské závažnosti možných důsledků pádu stromu Pro definování škody značného rozsahu lze podpůrně využít definici obdobného pojmu v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Ten definuje značnou škodu jako škodu dosahující částky nejméně 1000.000 Kč.

Obdobný názor vyslovil Nejvyšší správní soud v rozsudku sp.zn.: 5 A 27/2001 ze dne 7.8.2003, že pokud není naplněna podmínka zřejmosti a bezprostřednosti ohrožení života či zdraví nebo hrozící škody značného rozsahu, umožňující kácet dřeviny (zde: dvanáct kusů suchých topolů kanadských) bez povolení orgánu ochrany přírody (§ 8 odst. 4 zákona o ochraně přírody a krajiny), je nezbytné postupovat podle § 8 odst. 1 citovaného zákona a vyžádat si povolení příslušného orgánu ochrany přírody.

²²⁴ PRCHALOVÁ, Jana. Právní ochrana dřevin rostoucích mimo les. Právní rozhledy. Praha: C.H. Beck, 2020, č. 9, s. 321-323.

Speciálním případem dřevin rostoucích mimo les jsou **památné stromy**. Jedná se o mimořádně významné stromy, jejich skupiny nebo stromořadí, které byly vyhlášeny rozhodnutím orgánu ochrany přírody za památné. Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky eviduje veškeré památné stromy v Ústředním seznamu ochrany přírody²²⁵²²⁶.

Zákon o ochraně přírody a krajiny stanovuje pro památné stromy přísnější ochranu než pro běžné dřeviny a zakazuje jejich poškozování, ničení a rušení jejich přirozeného vývoje²²⁷. Ošetřování památných stromů je možné pouze se souhlasem orgánu ochrany přírody.

Z důvodu zvýšeného zájmu na ochranu památných stromů zaručuje zákon o ochraně přírody a krajiny režim ochranných pásem památných stromů, který je dán zákonem či rozhodnutím orgánu ochrany přírody.

Zákonné ochranné pásmo památného stromu je ve tvaru kruhu o poloměru desetinásobku průměru kmene naměřeného ve výšce 130 cm nad zemí.

Pokud orgán ochrany přírody shledá nutnost zvýšené ochrany okolí památného stromu, rozhodnutím vymezí širší rozsah ochranného pásma.

V ochranném pásmu je zakázána veškerá škodlivá činnost, jako je výstavba, terénní úpravy, odvodňování či chemizace. Ve veřejném zájmu, který převažuje nad veřejným zájmem na ochranu životního prostředí, je orgán ochrany přírody sto udělit výjimku z tohoto zákazu.

V případě, že je strom nacházející se na pozemku vlastníka vyhlášen za památný, je vlastník pozemku značně omezen ve výkonu vlastnického práva. I ošetřování památného stromu je vázáno na souhlas orgánu ochrany přírody. Pokud by se vlastník rozhodl pokácet památný strom, musel by mít

²²⁵ Na území České republiky se nachází přes 24.000 památných stromů.

²²⁶ Souhrnný přehled Agentury ochrany přírody a krajiny. Dostupné online: <http://drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/sumarizace/>, [24.3.2023].

²²⁷ Ust. § 46 zákona o ochraně přírody a krajiny.

orgánem ochrany přírody povolenou výjimku, kdy důvodem k jejímu udělení je pouze veřejný zájem.

Vlastník pozemku je dále omezen zákonným či vyhlášeným ochranným pásmem, ve kterém je zakázáno provádět stanovené činnosti, které mohou ovlivnit vlastníka pozemku v hospodářském výnosu pozemku například zákazem používat chemické látky.

Poškození nebo zničení památného stromu je považováno za přešůpek s hrozící sankcí²²⁸ – pokoutou pro fyzické osoby do 100.000,- Kč a pro právnické osoby až do 1.000.000,- Kč.

V rámci **ochrany neživých prvků přírody** je zákonem o ochraně přírody a krajiny upravena ochrana jeskyní, přírodních jevů na povrchu, které s jeskyněmi souvisí²²⁹ a paleontologických nálezů.

Zákon o ochraně přírody a krajiny definuje jeskyně jako podzemní prostory vzniklé působením přírodních sil, včetně jejich výplní a přírodních jevů v nich²³⁰.

Je zákonem zakázáno jeskyně ničit, poškozovat nebo je jinak upravovat. Pokud převažuje nějaký veřejný zájem nad zájmem na ochranu jeskyně, či pokud je to nutné v zájmu ochrany jeskyně, může orgán ochrany přírody²³¹ udělit výjimku z uvedeného zákazu.

Důvodem k ochraně veškerých jeskyň v rámci obecné ochrany přírody je nevyčísitelná hodnota jeskyň pro poznání geologického a přírodního vývoje území, ekosystémů a lidské společnosti.

K průzkumu nebo výzkumu jeskyně je nezbytné povolení orgánu ochrany přírody. Zákon o ochraně přírody a krajiny taxativně uvádí osoby

²²⁸ Ust. § 87 an. zákona o ochraně přírody a krajiny.

²²⁹ Např. krasové závrtv, škrapy, ponory a vývěry.

²³⁰ Ust. § 10 zákona o ochraně přírody a krajiny.

²³¹ Kromě výjimečných případů je k udělení výjimky příslušné Ministerstvo životního prostředí.

vykonávající uvedené činnosti v oblasti veřejné správy ve veřejném zájmu, které povolení nepotřebují.

Jeskyně nejsou součástí pozemku, na kterém se nacházejí, a ani nemohou být předmětem vlastnictví. V případě, že vlastník pozemku, na kterém se jeskyně nachází, zamýšlí jeho prodej, je jeho povinností pozemek přednostně nabídnout ke koupi orgánu ochrany přírody, jelikož má Česká republika s ohledem na ust. § 61 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny k takovýmto pozemkům předkupní právo.

Na území České republiky se s vysokou pravděpodobností vyskytuje značné množství neobjevených jeskyň. Často dojde k jejich objevení v souvislosti s dobýváním nerostných surovin nebo při provádění geologických prací. Pokud dojde v rámci uvedených činností k objevení jeskyně, zákon ukládá osobám provádějící uvedené činnosti povinnost bezodkladně oznámit orgánu ochrany přírody takovýto nález a musí dojít k zastavení dobývacích činností, které by mohly poškodit zjištěnou jeskyni. Osobám je dále uložena povinnost na své náklady zajistit dokumentaci²³² zjištěné jeskyně a předat ji orgánu ochrany přírody.

²³² Dokumentace má vést k zajištění a zachování základních informací o odkryté jeskyni, které by jeskyni dostatečně doložili i v případě jejího následného zničení, byly podkladem pro odborné a vědecké zpracování a vypovídaly o hodnotách jeskyně.

V případě učinění paleontologického nálezů je nálezce povinen zajistit ochranu nálezů před jeho zničením, poškozením, odcizením a opatřit jej údaji o nálezových okolnostech a sdělit na základě výzvy orgánu ochrany přírody údaje o nálezů a umožnit k němu přístup.

Omezení v souvislosti s paleontologickým nálezem dopadá i na vlastníka pozemku, na kterém byl nález učiněn. Vlastník pozemku je povinen umožnit provedení paleontologického výzkumu.

K vývozu paleontologických nálezů je nutný souhlas Ministerstva životního prostředí jakožto příslušného orgánu ochrany přírody.

Zákon o ochraně přírody a krajiny poskytuje ochranu nejen jednotlivým částem přírody, ale i krajině, jakožto části zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořenou souborem funkčně propojených ekosystémů. **Krajinný ráz** je definován zákonem o ochraně přírody a krajiny jako přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti²³³.

Ochrana krajinného rázu spočívá v ochraně před jakoukoliv činností, která by vedla ke snížení estetické nebo přírodní hodnoty krajinného rázu. Zasahovat do krajinného rázu například umístěním a povoláním staveb je možné pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonického měřítko a vztahů v krajině. Pokud by zásah vedl ke snížení nebo změně krajinného rázu, je k činnosti²³⁴ nezbytný souhlas orgánu ochrany přírody.

Pokud orgán ochrany přírody²³⁵ shledá za nezbytnou zvýšenou ochranu krajinného rázu s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami, je oprávněn obecně závazným právním předpisem zřídit přírodní park a omezit využití tohoto území. Na vlastníka pozemku

²³³ Ust. § 12 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny.

²³⁴ Např. k těžbě nerostných surovin či k výrazným terénním úpravám.

²³⁵ Dle ust. § 77a se jedná o působnost krajů.

může mít zřízení přírodního parku dopad v případě stanovení omezení pro využití území přírodního parku, kdy mohou být stanoveny konkrétní regulativy výstavby či omezeny předem určené činnosti. Fakticky by nemělo docházet k suplování ochrany poskytované zvláště chráněným územím, kdy omezení by měla být svým rozsahem užší a méně striktní než v případě omezení ve zvláště chráněných územích.

Orgán ochrany přírody je oprávněn na předem stanovenou dobu či na opakované období vyhlásit území s dočasným nebo nepředvídatelným výskytem významných rostlinných nebo živočišných druhů, nerostů nebo paleontologických nálezů za **přechodně chráněnou plochu**.

V rozhodnutí orgánu ochrany přírody lze vymezit omezení využití území, které by vedlo ke zničení, poškození nebo rušení vývoje předmětu ochrany.

Zákon o ochraně přírody a krajiny v rámci úpravy přechodně chráněných ploch bere ohled na vlastníky a nájemce pozemků, kdy je již podle zákonné úpravy očekáváno možné omezení vlastnického práva v souvislosti s vyhlášením přechodně chráněného území.

Pokud bude nařízením ochranných podmínek přechodně chráněné plochy dotčen vlastník či nájemce pozemku a dojde ke vzniku újmy nikoliv nepatrné²³⁶, má právo požadovat od vyhlášujícího orgánu ochrany přírody finanční náhradu. Výše újmy se posuzuje podle toho, oč se majetek snížil v důsledku omezení, resp. o ušlý zisk. Výše finanční náhrady může být stanovena podle výnosnosti pozemku.

Jedná se o jedno z mála ustanovení zákona o ochraně přírody a krajiny, které nad rámec ust. § 58 připouští náhradu vlastníkům či nájemcům pozemku. Podle některých autorů²³⁷ je úprava obsažená v ust. § 13 odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny považována za speciální ve vztahu k úpravě ust. § 58, která se tak nevztahuje na omezení vlastnického práva v souvislosti s vyhlášením přechodně chráněné plochy.

Zákon o ochraně přírody a krajiny vychází z předpokladu, že pro ochranu cennějších částí přírody nepostačuje ochrana zaručená obecnými prostředky ochrany uvedenými v druhé části zákona, ale k jejich ochraně a péči je zapotřebí vytvoření sítě **zvláště chráněných území**.

Zvláště chráněná území představují přírodovědecky či esteticky velmi významná nebo jedinečná území, která jsou předmětem zvláštní územní ochrany dle zákona o ochraně přírody a krajiny. Vzhledem k jedinečnosti těchto území a jejich hodnotě je nezbytné rozsáhlejší omezení vlastníků při výkonu jejich vlastnických práv v zájmu zachování hodnoty území.

²³⁶ Zákon o ochraně přírody a krajiny postrádá definici rozsahu závažnosti škod. Analogicky lze použít definici obsaženou v ust. § 138 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a za újmu nikoliv nepatrnou považovat škodu dosahující nejméně částky 5.000,- Kč.

²³⁷ MIKO, L A KOL.. Zákon o ochraně přírody a krajiny – komentář. První vydání. Praha: C.H.Beck, 2005. ISBN 80-7179-904-1, str. 132.

Zákon o ochraně přírody a krajiny dělí zvláště chráněná území na šest kategorií²³⁸, kdy do velkoplošných území zahrnuje národní parky a chráněné krajinné oblasti, a do maloplošných národní přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památky a přírodní památky. V území dochází k překrývání velkoplošných a maloplošných chráněných území, což má dopad na prostředky ochrany daného území. V ust. § 14 zákona o ochraně přírody a krajiny nejsou kategorie zvláště chráněných území nijak hierarchicky uspořádány²³⁹.

Na území České republiky je okolo 16,7 % území²⁴⁰ zařazeno do jedné z kategorie zvláště chráněného území. Na další rozšiřování mají vliv sociální a ekonomické možnosti společnosti, vědecká hlediska, ale i ochota vlastníků trpět omezení vlastnických práv.

Nabytím účinnosti právního aktu, kterým je vyhlášováno zvláště chráněné území, dochází k omezením vlastnických práv, která jsou vymezena pro jednotlivé chráněné území zákonem o ochraně přírody a krajiny. Rozsah omezení vlastnických práv k nemovitostem zákon o ochraně přírody a krajiny stupňuje podle typu zvláště chráněného území a stanovených zón ochrany.

Při shrnutí veškerých omezení, která zákon o ochraně přírody a krajiny spojuje se zvláště chráněnými územími, lze omezení rozdělit do třech kategorií.

V první kategorii omezení jsou zahrnuta omezení spojená se zásahem do volného hospodaření na pozemcích. Vlastník či nájemce je omezen ve svém právu volného hospodaření například zákazem intenzivního hospodaření, zákazem používání pesticidů, hnojení pozemků, nemožností měnit kultury (druhy pozemků) a využití území. Možným důsledkem těchto

²³⁸ Ust. § 14 zákona o ochraně přírody a krajiny.

²³⁹ HANÁK, VOMÁČKA, KNOTEK, KONEČNÁ, DIENSTBIER, PRŮCHOVÁ, Zákon o ochraně přírody a krajiny. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. ISBN-978-80-7400-675-3

²⁴⁰ Souhrnný přehled Agentury ochrany přírody a krajiny. Dostupné online: <http://drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/sumarizace/>, [24.3.2023].

omezení je snížení výnosnosti pozemku a ovlivnění zisku vlastníka či nájemce pozemku, kdy není dána možnost na kompenzaci finanční ztráty u orgánu ochrany přírody.

Další kategorie omezení je spojená se stavební činností, a to zákazem umisťovat a povolovat nové stavby, silnice, plavební kanály, průmyslové stavby atd..

Poslední kategorie omezení spadá na každého, kdo se nachází na území zvláště chráněného území. Jedná se například o zákazy spojené s vjížděním a pohybováním se mimo vyznačené cesty, sběrem rostlin, odchytáváním živočichů, tábořením a rozděláváním ohně.

Zákon o ochraně přírody a krajiny připouští možné výjimky ze zákonných omezení, o jejichž povolení rozhodne Ministerstvo životního prostředí. Veřejný zájem na povolení výjimky z omezení musí převažovat nad zájmem na ochranu přírody, případně povolovaná činnost nesmí významně ovlivňovat zachování stavu předmětu ochrany.

V zájmu zvýšení ochrany zvláště chráněného území před rušivými vlivy z okolí je orgán ochrany přírody sto kolem zvláště chráněného území vymezit ochranné pásmo²⁴¹, které se vyhláší stejným aktem, jímž bylo vyhlášeno samotné zvláště chráněné území. Zároveň dojde k vymezení činností a zásahů, které je možné v ochranném pásmu zvláště chráněného území provádět pouze na základě předchozího souhlasu orgánu ochrany přírody.

Pokud není rozsah ochranného pásma vymezen v aktu o vyhlášení národní přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památky a přírodní památky, vzniká ze zákona ve vzdálenosti 50 m od hranic zvláště chráněného území.

²⁴¹ Ust. § 37 zákona o ochraně přírody a krajiny.

Rozhodnutím orgánu ochrany přírody může být vyhlášeno zvláště chráněné území bez ochranného pásma.

Souhlas orgánu ochrany přírody je nezbytný k činnostem prováděným v ochranném pásmu zvláště chráněného území, jako je umístování staveb, povolování a provádění staveb, změny způsobu využití a druhu pozemků, terénní úpravy, změny vodního režimu pozemků, nakládání s vodami, k odstraňování odpadů, k použití chemických prostředků či k zemědělskému hospodaření, které by bylo ekologicky neúnosným narušením přirozeného přísunu živin do půdy²⁴².

Další omezení činností v ochranném pásmu zvláště chráněného území dopadá na každého jedince a je vázáno na předchozí souhlas orgánu ochrany přírody. Omezeno je táboření mimo tábořiště vyhrazená orgánem ochrany přírody a mimo zastavěná území obcí, pořádání hromadných veřejných, sportovních nebo turistických akcí mimo místa vyhrazená orgánem ochrany přírody a mimo zastavěná území obcí.

Zákonná úprava zvláště chráněných území poměrně široce omezuje vlastníky či nájemce pozemků nacházející se ve zvláště chráněném území. Dopad omezení není však tak závažný, aby docházelo k naprostému znemožnění hospodaření na pozemcích či odpovídalo faktickému vyvlastnění.

V zájmu zachování stavu a jedinečnosti zvláště chráněných území je preferováno využití a obdělávání pozemků tradičními způsoby. Problematické pro vlastníky či nájemce pozemků je, že tradiční způsoby hospodaření jsou ekonomicky neefektivní, nákladnější a výnosy z hospodaření jsou znatelně nižší. Vlastníci či nájemci daných pozemků se tak dostávají do nekonkurenceschopného postavení vůči ostatním vlastníkům pozemků mimo zvláště chráněná území.

²⁴² Zejména draslíku, dusíku a fosforu.

Ačkoliv z jedinečnosti a ochrany zvláště chráněných území těží celá společnost, omezení činností v zájmu zachování těchto území intenzivně dopadají na vlastníky a nájemce pozemků, kdy východiskem tohoto rušení vlastnického práva je ust. čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

Újma vzniklá vlastníkům či nájemcům pozemků z důvodu omezení činností ve zvláště chráněném území může být s ohledem na ust. § 58 zákona o ochraně přírody a krajiny kompenzována finanční náhradou.

Za **národní parky** jsou pokládána plošně rozsáhlá území, kde jsou předmětem ochrany přirozené a lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy, ve kterých rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam.

Využití národních parků musí být podřízeno zájmu na jejich zachování a zlepšení přírodních poměrů a být v souladu s vědeckými a výchovnými cíli, které jsou sledovány jejich vyhlášením. Orgán ochrany přírody nemůže povolit činnost či stavbu na území národního parku, pokud by došlo k porušení zásady vymezené v ust. § 15 odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny.

Národní parky se vyhláší zákonem o ochraně přírody a krajiny, v němž jsou také stanoveny bližší ochranné podmínky k doplnění zákonného režimu ochrany dle ust. § 16 zákona o ochraně přírody a krajiny. V zájmu ochrany národního parku lze kromě činností a zásahů vázaných na předchozí souhlas orgánu ochrany přírody stanovit v zákoně i činnosti zakázané.

Od novelizace zákona o ochraně přírody a krajiny účinné od 1.6.2017 došlo ke spojení právní úpravy již existujících národních parků, kdy ust. § 15 an. je věnováno úpravě předmětu ochrany jednotlivých národních parků, vymezením jejich hranic grafickým znázorněním a úpravě bližších ochranných podmínek. Účinností této novelizace byly zrušeny původní právní předpisy, kterými došlo k vyhlášení národních parků²⁴³.

Na území České republiky se nachází čtyři národní parky, a to Národní park České Švýcarsko, Krkonošský národní park, Národní park Podyjí a Národní park Šumava.²⁴⁴

Ust. § 16 zákona o ochraně přírody a krajiny obsahuje taxativní výčet činností, které jsou zakázány na území národního parku. Výčet zakazů je poměrně obsáhlý a vztahuje se až na výjimky na každého. Nejedná se o absolutní zakazy a postupem dle ust. § 43 zákona o ochraně přírody a krajiny z nich lze udělit výjimku.

Na celém území národních parků jsou zakázány činnosti uvedené v ust. § 16 zákona o ochraně přírody a krajiny, kdy uvádím vybraná omezení, která se nejvýrazněji dotýkají vlastníků či nájemců pozemků:

- Zakaz zavádět intenzivní chovy zvířat, jako jsou obory a farmy. Důvodem zakazu je omezení volného pohybu zvířat a jeho závislost na příkrmování člověkem.
- Zakaz měnit stávající vodní režim pozemků – jsou zakázané zásahy, v jejichž důsledku dojde k trvalému zrychlení nebo zpomalení odtoku vody z území, k trvalému zvýšení či snížení hladiny povrchové či podzemní vody atd. Tento zakaz má dopad i na činnosti na pozemcích nacházejících se mimo zvláště chráněná území, pokud by daný zásah mohl ovlivnit vodní režim v navazujícím zvláště chráněném území.

²⁴³ Např. zákon č. 161/1999 Sb., kterým se vyhláší Národní park České Švýcarsko, zrušen k 1.1.2018.

²⁴⁴ Právní úpravu předmětu ochrany, slovní vymezení hranic a orientační grafické znázornění průběhu hranic, nalezneme v přílohách č. 1 – č. 4 zákona o ochraně přírody a krajiny.

- Vypouštět jakékoliv živočichy nezařazené do schválených záchranných programů.

Následující omezení se týkají území národních parků, které se nacházejí mimo zastavěné území obcí²⁴⁵. Jedná se mimo jiné o tyto omezení:

- Zákaz používání prostředků a vykonávání činností, které mohou mít negativní vliv na biologickou rozmanitost – smyslem tohoto omezení je zajištění ochrany ekosystémů tvořící předmět ochrany národních parků před nevhodnými činnostmi mající negativní dopad na dochovaný stav ekosystémů. Zásahy do ekosystému by měly být šetrné a vedoucí k udržení přírodních poměrů.
- Zákaz umisťovat, povolovat nebo provádět stavby, kdy tento zákaz se nevztahuje na stavby, které podle stavebního zákona nevyžadují územní rozhodnutí nebo územní souhlas a zároveň musí sloužit k některému z uvedených účelů, jako je ochrana přírody, péče o zemědělské pozemky a lesy, turistika nebo požární ochrana.
- Zákaz odstraňovat svrchní vrstvu půdy nebo provádět terénní úpravy mimo zákonem stanovené výjimky.
- Zákaz používat mimo zahrady umělá hnojiva, kejdu a vápnit pozemky.
- Zákaz vysévat nebo vysazovat rostliny mimo zahrady, tj. pozemky, na kterých se pěstuje zelenina, květiny a jiné zahradní plodiny převážně pro vlastní potřebu, nebo pozemek souvisle osazený ovocnými stromy nebo pozemek funkčně spojený a užívaný s budovou s charakterem okrasné zahrady.
- Zákaz zneškodňovat odpady mimo vyhrazená místa – orgán ochrany přírody vydá souhlas k vyhrazení.
- Zákaz tábořit a rozdělávat ohně mimo vyhrazená místa – tábořením se rozumí setrvání osoby na jednom místě mimo budovu s přístřeškem

²⁴⁵ Dle ust. § 2 zákona č. 183/2006 Sb., stavební zákon, se jedná o území vymezené územním plánem nebo postupem podle stavebního zákona.

jakéhokoliv druhu. Zákaz rozdělování ohně se vztahuje i na pálení odpadu z obydlí a zahrad.

- Zákaz pořádat a organizovat hromadné sportovní, turistické a jiné veřejné akce mimo vyhrazená místa bez souhlasu orgánu ochrany přírody.
- Zákaz vjíždět a setrvávat s motorovými vozidly mimo silnice, místní komunikace a místa vyhrazená orgánem ochrany přírody, kdy toto omezení se nevztahuje na vozidla potřebná pro lesní a zemědělské hospodaření na území národního parku a vozidla vlastníků a nájemců nemovitých věcí v souvislosti s jejich užíváním.

Zákon o ochraně přírody a krajiny dále člení území národních parků do 4 zón podle cílů ochrany a stavu ekosystémů, kdy poskytuje výčet zásahů, které je možné provádět pouze za předpokladu, že nejsou v rozporu s cílem ochrany dané zóny²⁴⁶.

Vlastníkům nebo nájemcům pozemků v národních parcích, které jsou součástí zemědělského půdního fondu, je uložena povinnost hospodařit způsobem, aby byly zachovány a podporovány ekologické funkce pozemků a biologická rozmanitost. Hospodařením je myšlena jakákoliv činnost spojená se správou pozemku, nemusí se jednat jen o činnosti vedoucí k výnosu. Při obhospodařování zemědělských pozemků a porostů nacházejících se v národním parku je například zakázáno provádět přisevy trvalých travních porostů, používat herbicidy, hnojit trvalé travní porosty na

²⁴⁶ Problematikou určování zón ochrany přírody v národním parku se zabýval Nejvyšší správní soud v rozsudku č.j. 6 As 162/2020-162 ze dne 12. 8. 2021, kdy předmětem sporu byl proces nového vymezení zón v Národním parku Šumava, a to ve formě vyhlášky Ministerstva životního prostředí. Stěžovatelé poukazovali na to, že proces tzn. zonace má přímý dopad na práva občanů, konkrétně právo na příznivé životní prostředí, právo na včasné, úplné a pravdivé informace o životním prostředí, právo vlastnické a například u zemědělců i právo podnikat. Zařazením území do konkrétní zóny ochrany přírody zákon umožňuje nebo naopak zakazuje určité činnosti, které při nesprávném zařazení mohou mít dopad na ekosystémy v Národním parku Šumava. Zařazením do zóny ochrany přírody může Správa Národního parku Šumava velmi podstatně ovlivnit další vývoj ekosystémů a tento akt může mít závažné dopady na životní prostředí. Tato činnost správního orgánu proto musí být soudně přezkoumatelná. Nejvyšší správní soud souhlasil se stěžovateli, že forma vyhlášky není nejvhodnější a přijetí opatřením obecné povahy by zaručovalo vyšší standart účasti veřejnosti.

pozemcích dosud nehnojených, orat na pozemcích s travnatými porosty dosud takto neobhospodařenými.

Rozsáhlá území význačná pro svou harmonicky utvářenou krajinu, charakteristicky vyvinutý reliéf, s významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, případně s dochovanými památkami historického osídlení lze vyhlásit za **chráněné krajinné oblasti**. Předmětem ochrany je krajina jako výsledek společného a vyváženého působení přírodních sil a člověka.

Hospodaření v chráněných krajinných oblastech je možné s ohledem na zóny odstupňované ochrany v zájmu zachování a zlepšení jejich přírodního stavu a vytváření optimálních ekologických funkcí daných území.

Rekreační využití chráněných krajinných oblastí je přípustné za předpokladu, že nebude docházet k porušování přírodních hodnot.

Na území České republiky bylo zřízeno 26 chráněných krajinných oblastí, které pokrývají 14,43% rozlohy státu²⁴⁷.

Chráněné krajinné oblasti se vyhláší nařízením vlády, ve kterém jsou stanoveny bližší ochranné podmínky doplňující ochranný režim uvedený v ust. § 26 zákona i ochraně přírody a krajiny.

V bližších ochranných podmínkách lze stanovit činnosti, které jsou vázané na souhlas orgánu ochrany přírody, avšak nelze v nich stanovit činnosti absolutně zakázané. Bližší ochranné podmínky stanoví ochranný režim vyhovující konkrétnímu území chráněné krajinné oblasti a vedoucí k naplnění poslání chráněné krajinné oblasti.

²⁴⁷ Souhrnný přehled Agentury ochrany přírody a krajiny. Dostupné online: <http://drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/sumarizace/>, [24.3.2023].

Základní ochranné podmínky chráněných krajinných oblastí uvedené v ust. § 26 zákona o ochraně přírody a krajiny uvádějí stručnější výčet zakázaných činností na území chráněných krajinných oblastí, než tomu je u ochranných podmínek národních parků.

Vlastníci či nájemci pozemků nacházejících se v chráněné krajinné oblasti jsou na svých právech omezeni v podstatně nižším rozsahu, než je tomu v národních parcích, kdy zákon o ochraně přírody nevyklučuje možnost šetrně hospodařit na pozemcích v chráněných krajinných oblastech za předpokladu dodržení cílů ochrany a ochranného režimu.

Ke konkretizaci způsobů ochrany se vyhláškou Ministerstva životního prostředí vymezují zpravidla 4 zóny ochrany v chráněné krajinné oblasti s odstupňovanou ochranou.

Orgán ochrany přírody může vyhlásit za **národní přírodní rezervaci** menší území mimořádných přírodních hodnot, kde jsou na přirozený reliéf s typickou geologickou stavbou vázány ekosystémy významné a jedinečné v národním či mezinárodním měřítku²⁴⁸.

Využití území nacházejících se v národní přírodní rezervaci je možné za předpokladu, že povede k uchování či zlepšení dosavadního stavu přírodního prostředí.

Hospodaření na území národní přírodní rezervace je omezené zákazem hospodařit takovým způsobem, který vyžaduje intenzivní technologie, zejména prostředky a činnosti, které mohou způsobit změny v biologické rozmanitosti, struktuře a funkci ekosystému nebo nevratně poškozovat půdní povrch. Dále je zakázáno provádět chemizaci, změny vodního režimu nebo terénní úpravy.

Na území národní přírodní rezervace je při hospodaření na zemědělských pozemcích mimo jiné zakázáno orat pozemky, hnojit a vápnit pozemky, používat biocidy, pást dobytek na trvalých travních porostech způsobem vedoucím k nedovoleným změnám ekosystémů. Vlastníci či nájemci rybníků jsou omezeni v chovu ryb a vodní drůbeže a vlastníci či nájemci lesa nemohou provádět těžby vedoucí ke vzniku holin, vyklízet dřevo z přirozených lesních porostů a zalesňovat nepůvodními dřevinami.

V souladu se zásadou využití národní přírodní rezervace²⁴⁹ je vlastník či nájemce zemědělského pozemku oprávněn provádět sečení trvalých travních porostů a pastvu dobytka na trvalých travních porostech pouze způsoby, které vedou k udržení dochované biologické rozmanitosti, struktury a funkce ekosystémů.

²⁴⁸ Viz. Ust. § 28 zákona o ochraně přírody a krajiny.

²⁴⁹ Dle usn. § 28 odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny.

Menší území soustředěných přírodních hodnot se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast, lze vyhlásit orgánem ochrany přírody za přírodní rezervaci²⁵⁰. V souvislosti s vyhlášením přírodní rezervace může dojít k stanovení bližších ochranných podmínek nad rámec základních podmínek ochrany dle ust. § 34 zákona o ochraně přírody a krajiny.

Omezení nabytí vlastnického práva k pozemkům nacházejícím se v přírodní rezervaci se vztahuje na nezastavěné pozemky, které byly k 1.6.1992 ve vlastnictví státu. Jejich zcizení je vázáno souhlasem Ministerstva životního prostředí.

Orgán ochrany přírody může vyhlásit přírodní útvar menší rozlohy, geologický či geomorfologický útvar, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s národním nebo mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem za **národní přírodní památku**.

Ve vyhlášce Ministerstva životního prostředí, jakožto příslušného orgánu ochrany životního prostředí, lze stanovit bližší ochranné podmínky pro dané území s cílem vytvořit vyhovující ochranu pro konkrétní území vedoucí k naplnění jeho poslání stanovené při vyhlášení.

Zákon o ochraně přírody a krajiny zakazuje měnit či poškozovat národní přírodní památky či je hospodářsky využívat způsobem, který by vedl k jejich poškození.

²⁵⁰ Viz ust. § 33 zákona o ochraně přírody a krajiny.

Území odpovídající národní přírodní památce s regionálním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, může orgán ochrany přírody vyhlásit za **přírodní památku** a stanovit bližší ochranné podmínky pro dané území.

Obdobně jako u národní přírodní památky je zakázáno přírodní památku měnit a poškozovat.

Soustavu Natura 2000 lze považovat za jakýsi minimální společný základ územní ochrany přírody v rámci celé Evropské unie, kdy členské státy mají právo chránit i další území podle potřeb a tradic. Soustava Natura 2000 existuje paralelně vedle národní ochrany přírody.

Zákon o ochraně přírody a krajiny v ust. § 3 definuje jako *celistvou evropskou soustavu území se stanoveným stupněm ochrany, která umožňuje zachovat typy evropských stanovišť a stanoviště evropsky významných druhů v jejich přirozeném areálu rozšíření ve stavu příznivém z hlediska ochrany nebo popřípadě umožní tento stav obnovit*²⁵¹.

V české republice je Natura 2000 tvořena vymezenými ptačími oblastmi a vyhlášenými evropsky významnými lokalitami. Evropsky významná lokalita je území s výskytem alespoň jednoho druhu evropského stanoviště nebo alespoň jednoho evropsky významného druhu²⁵², které přispívá k udržení nebo obnově příznivého stavu z hlediska ochrany tohoto typu stanoviště a druhů na území celého státu.

²⁵¹ Ust. § 3 odst. 1, písm. r) zákona o ochraně přírody a krajiny.

²⁵² Krajský soud v Hradci Králové z rozsudku č.j. 30 A 12/2012-34 ze dne 24. 9. 2013 poukázal na nutnost reálného výskytu druhu, nikoliv jen domnělého. *Má-li se určitý živočišný druh chránit a za tím účelem mají být určité osobě stanoveny povinnosti ústavního rozměru (zásah do vlastnických práv, omezení práva na podnikání), pak je nezbytné prokázat smysl takové ochrany (§ 45a a násl. zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny). Ten nemůže být naplněn, pokud by se v dané lokalitě chráněný živočich dlouhá léta nenacházel, respektive vzdor cílenému a opakovanému průzkumu Agenturou pro ochranu přírody a krajiny České republiky a chráněné krajinné oblasti v ní nebyl vůbec spatřen jakýkoliv projev jeho života. Vycházejíc ze zásady materiální pravdy musí být rozhodnutí založeno na aktuálních zjištěních (§ 3 a § 68 odst. 3 správního řádu z roku 2004), nikoliv na spekulacích a zbožných přáních.*

Evropsky významné lokality zařazené do národního seznamu je poskytována předběžná ochrana do okamžiku jejího vyhlášení, kdy tato předběžná ochrana spočívá v zákazu jakkoliv poškozovat danou oblast. Řádné hospodaření je v této oblasti povoleno v souladu s platnými právními předpisy.

Obecnou ochranu evropsky významné lokality zařazené do evropského seznamu zajišťuje zákon o ochraně přírody a krajiny v ust. § 45c odst. 2, kdy zakazuje jakékoliv poškozování či ničení evropsky významné lokality. Tato forma ochrany se uplatní v případech, kdy se na danou lokalitu nevztahuje žádná jiná ochrana uvedená v zákoně o ochraně přírody a krajiny.

Evropsky významné lokality lze využít pouze způsobem, který nevede k jejich závažnému nebo nevratnému poškození, zničení celistvosti či ničení stanovišť. V případě záměru provádět zásahy, které by měly rušivé dopady na danou lokalitu (mohly by ji poškodit nebo zničit), je každý povinen žádat orgán ochrany přírody o předběžný souhlas s takovýmto zásahem.

Případná omezení z důvodu ochrany evropsky významné lokality dle ust. § 45c odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny, která dopadají na vlastníky pozemků, jsou ve veřejném zájmu v souladu s omezením vlastnických práv, které připouští Listina základních práv a svobod.

Veřejný zájem lze spatřovat v zájmu zachování tak hodnotných lokalit s výskytem významných druhů přispívající k udržení nebo obnově příznivého stavu stanovišť a druhů, kdy vlastník pozemku musí snést omezení formou věcných břemen a různých omezení.

Pokud orgán ochrany přírody shledá, že ochrana evropsky významné lokality poskytovaná na základě ust. § 45c odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny není dostačující, vyhlásí dané území za zvláště chráněné. Orgán ochrany přírody zvolí jednu z forem zvláště chráněných území uvedenou v ust. § 14 zákona o ochraně přírody a krajiny s tím, že k dané lokalitě je stále přístupováno jako k evropsky významné lokalitě (např. dochází k hodnocení koncepcí a záměrů).

Zákon o ochraně přírody a krajiny přednostně prosazuje smluvní ochranu evropsky významných lokalit nad výše uvedenými způsoby. Jedná se o ochranu sjednávanou v součinnosti s vlastníky pozemků, kdy dojde k uzavření písemné smlouvy mezi vlastníkem pozemku a příslušným orgánem ochrany přírody²⁵³. Mezi nezbytné náležitosti smlouvy patří vymezení ochranných podmínek pro dané území či památný strom a uvedení způsobu péče. Ochranné podmínky by měly zajišťovat účinnou ochranu předmětné lokality. Orgán ochrany přírody označí chráněné území.

Vlastníci pozemku v evropsky významných lokalitách jsou informováni formou veřejné vyhlášky zveřejněné ve Sbírce zákonů, že ochrana dané lokality může být zajištěna smluvně na místo plánovaného vyhlášení zvláště chráněného území. Ze strany vlastníků musí dojít k určitému vyvinutí aktivity ve lhůtě 60 dní od doručení upozornění v zájmu sjednat smluvní ochranu, která může být pro vlastníka pozemku s ohledem na omezení činností v daném území přijatelnější než zákonná.

²⁵³ Jedná se o pověřené obecní úřady při ochraně památných stromů, krajské úřady při ochraně přírodních památek a rezervací, Agentura ochrany přírody a krajiny při ochraně přírodních památek a rezervací, Ministerstvo životního prostředí při ochraně národních přírodních památek a rezervací.

Omezení vlastnického práva jsou založena smluvně a nevztahují se na ně ustanovení č. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod ohledně omezení vlastnického práva ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu.

Smluvně zřízená ochrana je vázána k předmětnému pozemku a zapisuje se do katastru nemovitostí jako věcné břemeno ve prospěch České republiky. Pro vymezené chráněné území platí zákaz jakéhokoliv poškozování.

Tento postup smluvní ochrany nelze zvolit v případě, že je daná oblast již součástí zvláště chráněného území. Zákon o ochraně přírody a krajiny nevylučuje situaci, že jedno území bude z části chráněno smluvně a jiná část bude chráněna prostřednictvím zvláště chráněného území. Jedinou podmínkou je, že se ochrana nesmí překrývat.

Ptačí oblastí je území vymezené a vyhlášené nařízením vlády, které je nejvhodnější pro ochranu určených druhů ptáků, pro jejich výskyt a početnost populace. Ochrana ptačích oblastí probíhá nezávisle na systému zvláště chráněných území.

Orgán ochrany přírody může uzavřít s vlastníkem nebo nájemcem pozemku nacházejícího se v ptačí oblasti smlouvu o způsobu hospodaření na daném pozemku, která má formu veřejnoprávní smlouvy.

Dohoda může obsahovat povinnosti vlastníka či nájemce nad rámec zákona a zároveň může vlastníka či nájemce opravňovat k činnostem, ke kterým by podle zákonného režimu dle ust. § 45e odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny byl nutný předběžný souhlas orgánu ochrany přírody. Dále může být dohodou sjednáno poskytnutí finančního příspěvku vlastníkovi či nájemci pozemku.

Právní úprava ochrany evropsky významných lokalit je poměrně striktní, což se projevuje v přísnějších podmínkách pro udělení výjimky ze zákazů.

Výjimky ze zákazů stanovených pro evropsky významné lokality a udělování souhlasů k činnostem může orgán ochrany přírody udělit pouze za předpokladu, že bude vyloučeno závažné nebo nevratné poškození přírodních stanovišť a biotopů druhů, k jejichž ochraně je lokalita určena a nedojde k soustavnému či dlouhodobému vyrušování druhů.

5.8 Smluvní ochrana dle právní úpravy zákona o ochraně přírody a krajiny

Smluvní ochrana upravená v ust. § 39 zákona o ochraně přírody a krajiny má představovat alternativu ochrany maloplošných chráněných území definovaných v ust. § 14 zákona o ochraně přírody a krajiny a neměla by přinášet vlastníkům pozemků přísnější pravidla, než stanovuje zákonný režim ochrany²⁵⁴. Hlavním důvodem k zavedení možnosti sjednání smluvní ochrany bylo začlenění ochrany evropsky významných lokalit, kdy zákon o ochraně přírody a krajiny v ustanovení věnovaném ochraně evropsky významných lokalit preferuje smluvní ochranu těchto lokalit před zákonnou.

Každá ochrana sjednaná smluvně musí zabezpečit veřejný zájem na ochraně daného území a nesmí dojít k porušení zásady nepoškozování chráněného území. Zároveň musí mít chráněné území přírodovědnou kvalitu splňující požadavky na vyhlášení zvláště chráněného území, které dostatečně ospravedlňuje se smlouvou spojené omezení vlastnického práva. Smluvní ochranu lze zřídit k ochraně památného stromu či k zabezpečení ochranných pásem zvláště chráněných území nebo památných stromů.

Smlouva uzavíraná za účelem ochrany území je obecně považována za smlouvu veřejnoprávní, která nahrazuje ochranu jinak zajišťovanou veřejnoprávními normami. Souběh zákonné ochrany zvláště chráněného území a smluvní ochrany není možný.

K uzavření smlouvy je příslušný orgán ochrany přírody, který je oprávněn k vyhlášení území ochrany k dané lokalitě.

²⁵⁴ VOMÁČKA, KNOTEK, KONEČNÁ, HANÁK, DIENSBIER, PRŮCHOVÁ, Zákon o ochraně přírody a krajiny, 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2018. ISBN-978-80-7400-675-3.

Smlouva uzavíraná dle ust. § 39 zákona o ochraně přírody a krajiny, mezi vlastníkem pozemku a veřejnoprávní korporací musí mít písemnou podobu a jejím obsahem je závazek vlastníka zřídit věcné břemeno k pozemku, jehož prostřednictvím je zajišťována ochrana území či stromu.

Součástí smluv běžně bývá ujednání ohledně výše pokut v případě porušení sjednaných povinností a nároky vlastníků pozemků na finanční náhradu.

Jak již bylo výše uvedeno, smluvní ochrana se váže k pozemku a je vkládána ve prospěch České republiky do katastru nemovitostí jako věcné břemeno, které svým charakterem odpovídá služebnosti a zároveň reálnému břemeni. Z praxe se má za to, že věcné břemeno vzniká účinností smlouvy o ochraně, nikoliv samotným zápisem do katastru nemovitostí.

Podle některých autorů²⁵⁵ není možné, aby smlouva upravovala podmínky ochrany mírnější než je stanovena ochrana zákonná. Po sjednání ochranných podmínek ve smlouvě již není možné z nich udělit výjimky.

Sjednání smluvní ochrany území má značný finanční dopad na vlastníka pozemku, jelikož dojde ke snížení jeho ceny s ohledem na existenci věcného břemene a omezení činností, která vyplývají z uzavřené smlouvy. Smlouvou může být upravena finanční náhrada za omezení výkonu vlastnického práva, ale její výše je omezena prováděcím právním předpisem²⁵⁶. Fakticky tak nelze očekávat, že finanční náhrada poskytnutá vlastníkovu pozemku bude odpovídat kompenzací za snížení ceny pozemku či závazku omezit stavební činnost.

Vlastník pozemku je oprávněn se domáhat náhrady dle ust. § 58, resp. § 69 zákona o ochraně přírody a krajiny, za újmu v podobě ušlého zisku v důsledku omezení zemědělského nebo lesního hospodaření na pozemku.

²⁵⁵ VOMÁČKA, KNOTEK, KONEČNÁ, HANÁK, DIENSBIER, PRŮCHOVÁ, Zákon o ochraně přírody a krajiny, 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2018. ISBN-978-80-7400-675-3.

²⁵⁶ Ust. § 58 odst. 5 zákona o ochraně přírody a krajiny. Prováděcí předpis vydává Ministerstvo životního prostředí společně s Ministerstvem zemědělství.

Smluvní ochranu území lze zrušit na základě písemné dohody mezi vlastníkem pozemku a pověřeným orgánem ochrany přírody nebo výpovědí, jejíž podmínky upravuje každá smlouva rozdílně. Věcné břemeno k pozemku zaniká okamžikem jeho výmazu z katastru nemovitostí.

5.9 Shrnutí omezení vlastnického práva vyplývající ze zákona o ochraně přírody a krajiny

Zákon o ochraně přírody a krajiny má široký dopad do výkonu vlastnických práv, kdy s ohledem na důležitost a veřejný zájem na ochranu určitého území či předmětu stanovuje omezení vlastníkům (či nájemcům) daného pozemku.

Vlastník pozemku může za určitých okolností brát omezení vlastnického práva vyplývající ze zákona o ochraně přírody a krajiny za šikanózní s ohledem na zájem každého vlastníka na svobodné využití svého majetku a zvýšení hospodářského výnosu. Omezení a jejich intenzita se různí podle předmětu ochrany, k jehož zachování směřují. Obecná ochrana životního prostředí upravená zákonem o ochraně přírody a krajiny je pojata velmi široce. Dopadá na všechny osoby a k účelu obecné ochrany postačuje splnění základní definice uvedené zákonem. Oproti tomu ochrana zvláštní dopadá jen na některé osoby (převážně vlastníky) a jsou s ní spojená rozsáhlejší omezení výkonu vlastnického práva projevující se například nižšími výnosy z hospodářské činnosti na pozemku.

Značná omezení jak vlastníka pozemku, tak osob se v oblasti nacházející, jsou stanovena pro Národní parky, kdy s ohledem na význam těchto oblastí je rozsah omezení ospravedlnitelný. Obdobný názor zastává i Ústavní soud, podle kterého přísná úprava pravidel chování v národních parcích může být pro místní obyvatele pocíťována jako nepříjemná, ale samotná existence národního parku atraktivňuje danou lokalitu²⁵⁷.

Pokud porovnáme zájem jednotlivce – vlastníka či nájemce, na nerušené užití pozemku či jiného majetku se zájmem celé společnosti (zájem se neomezuje pouze na území a obyvatelstvo České republiky, ale má dopady mnohem širší) na zachování příznivého stavu životního prostředí pro další generace, vždy bude prioritou ochrana přírody, krajiny a živočišných druhů.

²⁵⁷ Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 18/17 ze dne 25. 9. 2018.

Nejzásadnějším zásahem do vlastnického práva, který připouští zákon o ochraně přírody a krajiny, je odnětí (vyvlastnění) vlastnického práva, ke kterému dochází ve veřejném zájmu na zachování příznivého životního prostředí. V rámci řízení o vyvlastnění musí být prokázána existence a rozsah veřejného zájmu, který bude ospravedlňovat omezení výkonu vlastnického práva vlastníka pozemku.

Vlastník pozemku může citelně pociťovat, v případě zamýšleného prodeje pozemku, zákonem o ochraně přírody stanovené předkupní právo státu, kdy je jeho povinností nabídnout pozemek nejprve k odkupu orgánu ochranu přírody. Dané ustanovení narušuje možnost vlastníka pozemku libovolně nakládat s předmětem svého vlastnictví a zvolit si, komu ho prodá či nikoliv.

6. Zákon o vodách

Účelem zákona č. 254/2001. Sb., o vodách a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o vodách“) je chránit povrchové a podzemní vody, stanovit podmínky pro jejich hospodárné využívání a pro zachování i zlepšení jejich jakosti, vytvořit podmínky pro snižování nepříznivých účinků povodní a sucha, zajistit zásobování obyvatelstva pitnou vodou a ochrana vodních ekosystému a na nich závisících suchozemských ekosystémů. Jedná se o základní pramen vnitrostátní právní úpravy upravující právní vztahy k vodám na území České republiky.

Zákon o vodách striktně upravuje vlastnické právo k vodám, kdy v ust. § 3 uvádí, že povrchové a podzemní vody nejsou předmětem vlastnictví a zároveň nejsou součástí a příslušenstvím pozemku, na němž se vyskytují. Vodu lze v přirozeném oběhu považovat za věc ničí (*res nullius*) pro svou neovladatelnost, kdy teprve odebráním povrchové nebo podzemní vody se stane způsobilou být předmětem vlastnictví. Vlastníkem povrchových a podzemních vod nemůže být ani stát²⁵⁸.

Povrchová voda je voda přirozeně se vyskytující na zemském pozemku²⁵⁹. Za vody podzemní jsou považovány vody přirozeně se vyskytující pod zemským povrchem v pásmu nasycení v přímém styku s horninami, protékající podzemními drenážními systémy a vody ve studních. Vody a nakládání s nimi je dále upraveno ve zvláštních právních předpisech, jako je horní zákon či lázeňský zákon.

²⁵⁸ Podle dřívější právní úpravy dle zákona č. 138/1973 Sb. ve spojení s čl. 10 Ústavy z roku 1960, byly povrchové vody ve vodních tocích ve vlastnictví státu. To platilo i pro přirozené zásoby podzemních vod. KRECHT, Jaroslav, Praha: Právní rozhledy 23-24/2014. s. 843

²⁵⁹ Přejíždě může protékat zakrytými úseky, přirozenými dutinami pod zemským povrchem nebo v nadzemním vedení.

6.1 Obecné nakládání s povrchovými vodami

Odběr povrchových vod, nakládání s nimi bez zvláštního technického zařízení²⁶⁰, jejich zachycování pro vlastní potřebu, je umožněno každému jedinci za podmínky neohrožování jakosti nebo zdravotní nezávadnosti vod, narušování přírodního prostředí, zhoršování odtokových poměrů, poškozování břehů, vodních děl nebo zařízení, zařízení pro chov ryb a neporušování práv a právem chráněných zájmů jiných²⁶¹.

O omezení nebo zákazu nakládat s povrchovými vodami může vodoprávní úřad rozhodnout pouze z důvodu veřejného zájmu. Veřejným zájmem v této situaci může být stav, kdy dochází k porušování povinností při obecném nakládání s vodami stanovených v ust. § 6 odst. 3 zákona o vodách, nebo je ohrožena bezpečnost osob.

Zákon o vodách v ust. § 8 taxativně uvádí činnosti, které mají nejvýznamnější vliv na stav vod a k jejichž provádění je nutné povolení vodoprávního úřadu. Udělené povolení zakládá právo k vodám nad rámec obecného nakládání a subjektu uvedenému v povolení vzniká na základě povolení právo nakládat s povrchovou či podzemní vodou, tj. vodu odebírat nebo jinak používat.

U vod povrchových je nutné povolení k takovému odběru, který nespadá pod obecné nakládání, k vzdouvání vod, k využívání elektrického potenciálu či k jejich využití k podnikání. Povolení je dále nutné pro vypouštění odpadních vod do povrchových nebo podzemních vod a k dalším uvedeným činnostem.

²⁶⁰ Jednoduchým zařízením se rozumí například jednoduché hráze a strouhy, které nejsou vodním dílem dle ust. § 55 odst. 2 vodního zákona.

²⁶¹ Ust. § 6 zákona o vodách.

Povolení k nakládání s vodami má věčný charakter a váže se k pozemku, pro jehož účel bylo vydáno. Povolení k nakládání s vodami přechází v případě změny vlastníka na nového vlastníka pozemku. Právo nakládat s povrchovými nebo podzemními vodami nelze založit smluvně, ale jedná se o právo vyplývající přímo z ustanovení zákona o vodách.

6.2 Omezení vlastníka pozemku dle právní úpravy zákona o vodách

Zákon o vodách pro vybrané činnosti stanovuje jako nezbytné vydání **povolení, souhlasu nebo vyjádření vodoprávního úřadu.**

Omezení činností vyplývající z ust. § 14 zákona o vodách mají přímý dopad na vlastníky pozemků a jsou vázány na povolení vodoprávního úřadu, ačkoliv se nejedná o nakládání s vodami.

Vlastník pozemku je například omezen ve volném užívání pozemku nutností získat povolení vodoprávního úřadu k vysazování stromů nebo keřů, v rozsahu ovlivňujícím odtokové poměry, na pozemcích nacházejících se v záplavových územích. Záplavové území je definováno jako administrativně určené území, které může být při výskytu přirozené povodně zaplaveno vodou, kdy jejich vymezení má předcházet vzniku škod a snižovat škody způsobené povodněmi. Vlastník pozemku je sto zjistit, zda se jeho pozemek nachází v záplavovém území z webových stránek příslušných vodoprávních úřadů²⁶².

²⁶² Dostupné na <http://www.dibavod.cz/70/prohlizecka-zaplavovych-uzemi.html> [14.4.2022].

Povolení k vysazování stromů nebo keřů nepotřebují vlastníci vodních nádrží, pokud dochází k vysazování v souvislosti s jejich údržbou, a vlastníci pozemku určeného k plnění funkce lesa z důvodu obnovy porostů.

Neurčitost v ustanovení o nutném povolení k vysazování stromů a keřů někteří autoři spatřují v nejasné definici rozsahu ovlivňující odtokové poměry²⁶³. Zpravidla se nebude jednat o vysazené ojedinělé stromy či keře, ale o větší množství dřevin, které by do budoucna mohly mít vliv na odtokové poměry, zejména při povodni. Vzhledem k tomu, že vlastník pozemku pravděpodobně nebude schopen předem určit, jaké množství plánovaných vysazených stromů či keřů by mohlo mít vliv na odtokové poměry, je vhodné při plánovaném zakládání trvalých porostů požádat příslušný vodoprávní úřad o vyjádření k plánovanému vysazení a nutnosti získat povolení či nikoliv.

Vodoprávní úřad vydává souhlas ke stavbám, zařízením a činnostem uvedeným v ust. § 17 zákona o vodách, které mohou mít vliv na vodní poměry po předchozím posouzení možnosti zhoršení stavu či ekologického potenciálu útvaru povrchové nebo podzemní vody. Souhlas je vydán na základě žádosti, jejíž náležitosti jsou upřesněny ve vyhlášce Ministerstva zemědělství č. 183/2018 Sb., o náležitostech rozhodnutí a dalších opatření vodoprávního úřadu a o dokladech předkládaných vodoprávnímu úřadu.

Vodoprávní úřad vydává vyjádření k záměru, které mohou ovlivnit vodní poměry, energetický potenciál, jakost nebo množství vod. Jedná se například o záměr k umístění, provedení, změně, odstranění stavby či zařízení, nebo provádění jiné činnosti či využívání zdrojů přírodní minerální vody, kdy vodoprávní úřad ve svém vyjádření hodnotí vhodnost záměru s ohledem na zájmy chráněné zákonem o vodách. Vyjádření vodoprávního úřadu nenahrazuje povolení či souhlas vydávaný podle zákona o vodách, není správním rozhodnutím ani závazným stanoviskem, ale jedná se pouze o sdělení předběžných informací o požadavcích zákona o vodách k provedení plánovaného záměru.

²⁶³ TUREČEK Karel, Zákon o vodách č. 254/2001 s komentářem. Praha: Sondy s.r.o., 2002. ISBN-80-902766-8-7.

Ust. § 27 zákona o vodách zakotvuje **obecnou povinnost vlastníků pozemků při ochraně vodních poměrů a vodních zdrojů**. Vlastník a uživatel pozemku je povinen pečovat o pozemky tak, aby nedocházelo ke zhoršování vodních poměrů, odtokových poměrů, odnosu půdy erozní činností vody a dbát o zlepšení retenční schopnosti krajiny.

Tato obecná povinnost se týká každého, komu svědčí právo hospodaření na daném pozemku²⁶⁴. Pokud vlastník či uživatel neplní tuto obecnou povinnost, dopouští se přestupku a hrozí mu jako právnické osobě nebo podnikající fyzické osobě pokuta do 100.000,- Kč²⁶⁵.

²⁶⁴ Dle ust. § 126 odst. 1 zákona o vodách.

²⁶⁵ Ust. § 125e, odst. 8, písm. c), zákona o vodách. Pokuta pro fyzické osoby dosahuje maximálně částky 20.000,- Kč.

6.2.1 Chráněné oblasti přirozené akumulace vod a zranitelné oblasti

Chráněné oblasti přirozené akumulace vod jsou oblasti, jejichž přírodní podmínky umožňují významnou přírodní akumulaci vod. Jedná se o oblasti, které jsou mimořádně bohaté na povrchovou i podzemní vodu a jejich ochrana má vést k prevenci neuvážených zásahů na pozemcích, které by vedly k úbytku vodních zásob. K jejich vyhlášení dochází nařízením vlády²⁶⁶ a podrobnější podmínky ochrany jsou stanoveny nařízením vlády č. 262/2012 Sb., o stanovení zranitelných oblastí a akčním programem.

Zákon o vodách v ust. § 28 taxativně zakazuje činnosti, které by mohly ohrozit jakost či množství vod v oblasti. V chráněné oblasti přirozené akumulace vod je zakázáno zmenšovat rozsah lesních pozemků či je odvodňovat, odvodňovat zemědělské pozemky, těžit rašelinu, nerosty povrchovým způsobem, radioaktivní suroviny nebo ukládat oxid uhličitý do hydrogeologických struktur.

Zákazy se uplatňují v rozsahu stanoveném nařízením vlády, kterým byla chráněná oblast přirozené akumulace vod vyhlášena. Dle nařízení vlády č. 40/1978 Sb.²⁶⁷, se zákaz zmenšování rozsahu lesních pozemků týká zmenšování o více než 25 ha naráz a zákaz odvodňování zemědělských pozemků o více než 50 ha souvislé plochy naráz, pokud se hydrometeorologickým šetřením neprokáže, že odvodnění neohrozí oběh podzemní vody. Limity jsou stanoveny poměrně vysoké a nedotýkají se tak běžného hospodaření na pozemcích.

²⁶⁶ Např. Nařízení vlády České socialistické republiky č. 40/1978 Sb., o chráněných oblastech přirozené akumulace vod Beskydy, Jeseníky, Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory, Šumava a Žďárské vrchy, a nařízení vlády České socialistické republiky č. 85/1981 Sb., o chráněných oblastech přirozené akumulace vod Chebská pánev a Slavkovský les, Severočeská křída, Východočeská křída, Polická pánev, Třeboňská pánev a Kwartér řeky Moravy.

²⁶⁷ Nařízení vlády České socialistické republiky č. 40/1978 Sb., o chráněných oblastech přirozené akumulace vod Beskydy, Jeseníky, Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory, Šumava a Žďárské vrchy.

Omezení vlastníků či nájemců pozemků nacházejících se v chráněné oblasti přirozené akumulace vod vycházejí z ust. čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, kdy výše uvedená omezení nemají značný dopad na vlastníky či nájemce pozemku a neznemožňují mu řádné hospodářské využití pozemku. Stavební činnost na pozemku se omezení nedotýkají, vlastník pozemku není nijak omezen ve svém právu užívat pozemek a není nadměrně znevýhodňován oproti vlastníkům ostatních pozemků.

Vlastník pozemku má s ohledem na ust. § 28 odst. 4 zákona o vodách nárok na náhradu škody, která mu vznikla v důsledku realizace zákazu zmenšování rozsahu lesních pozemků či zákazu odvodňování lesních nebo zemědělských pozemků. Jedná se o náhradu újmy, které se projevila v majetkové sféře vlastníka v souvislosti s uloženým zákonným zákazem.

Území, ve kterém se vyskytují vody významně znečištěné či ohrožené dusičnany, které mají původ v zemědělské činnosti, mohou být dle ust. § 33 zákona o vodách nařízením vlády stanoveny jako **zranitelné oblasti**. V nařízení vlády²⁶⁸ bude dále upravené používání a skladování hnojiv, ve zranitelné oblasti nutné střídání plodin a provádění protierozních opatření – jedná se o tzn. akční program.

Vymezením zranitelných oblastí dochází k jejich ochraně před dalším vnášením sloučenin dusíku. Na vlastníka či nájemce pozemku dopadá omezení vlastnických práv s ohledem na ust. čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, přičemž v souvislosti s ochranou zranitelných oblastí nedochází k rozsáhlému omezení vlastnického práva, hospodářská a lesní výroba je omezena pouze vhodným výběrem plodin a dodržováním pravidel pro využití hnojiv. Vlastník či nájemce pozemku není postaven do nijak významně nerovného postavení ve vztahu k ostatním vlastníkům.

²⁶⁸ Nařízení vlády č. 262/2012 Sb., o stanovení zranitelných oblastí a akčním programu.

6.2.2 Ochranná pásma vodních zdrojů

K zajištění ochrany vydatnosti, jakosti a zdravotní nezávadnosti zdrojů podzemních nebo povrchových vod využívaných pro zásobování pitnou vodou či pro výrobu balené kojenecké vody nebo pramenité vody, stanoví vodoprávní úřad opatřením obecné povahy ochranné pásmo vodního zdroje. Součástí opatření obecné povahy je stanovení omezení pro užívání nemovitostí nacházejících se v ochranném pásmu a výkonu některých činností na území ochranného pásma. Ochranné pásmo nelze stanovit u jiných vodních zdrojů než zdrojů uvedených v ust. § 30 zákona o vodách.

Ochranné pásmo se člení na pásmo prvního stupně, které chrání vodní zdroj v jeho bezprostředním okolí a ochranné pásmo druhého stupně, nacházející se vně ochranného pásma prvního stupně. Přesný územní rozsah ochranného pásma stanoví vodoprávní úřad²⁶⁹ v opatření obecné povahy, kterým ochranné pásmo zřizuje.

Zákon o vodách v ust. § 30 odst. 7 an. vyjmenovává činnosti, které jsou v ochranném pásmu zakázány z důvodu možného narušení předmětu ochrany. Do ochranných pásem prvního stupně je zakázáno vstupovat a vjíždět, kdy se tento zákaz netýká osob oprávněných k odebrání vody z vodního zdroje a jejich vlastníků. Vodoprávní úřad může udělit výjimku z tohoto zákazu například pro vlastníky nemovitostí v ochranných pásmech, pro rybářskou stráž apod.

²⁶⁹ Jedná se o vodoprávní úřad, v jehož územním obvodu leží vodní zdroj, popřípadě jeho převážná část, příp. krajský úřad.

V ochranných pásmech obou stupňů je zakázáno provádět veškeré činnosti, které by vedly k poškození nebo ohrožení vydatnosti, jakosti nebo zdravotní nezávadnosti vodního zdroje. Přesné vymezení činností a jejich rozsah určuje vodoprávní úřad v opatření obecné povahy. Vodoprávní úřad může dále v opatření obecné povahy stanovit způsob a dobu omezení užívání pozemků a staveb nacházejících se v ochranném pásmu.

Vlastníci pozemků nacházejících se v ochranném pásmu vodního zdroje jsou omezováni ve vlastnickém právu v různé intenzitě, kdy záleží, zda se pozemek nachází v prvním pásmu či druhém. V extrémním případě, při neudělení výjimky rozhodnutím vodoprávního úřadu, je vlastník pozemku omezen zákonným zákazem vstupu a vjezdu na pozemek nacházející se v prvním pásmu. Dále může dojít k omezení či naprostému zákazu stavební činnosti na pozemku, což značně omezuje vlastníka pozemku v jeho řádném užívání.

Podle některých autorů²⁷⁰ se vlastníci pozemků nacházejících se v ochranném pásmu dostávají do postavení zvláštní oběti ve smyslu nerovnoměrného rozložení veřejných břemen. Ochranná pásma vodních zdrojů jsou zřizována ve veřejném zájmu s cílem chránit důležité zdroje pitné vody, kdy důležitost tohoto veřejného zájmu opodstatňuje citelnější zásahy do vlastnického práva k pozemkům, s ohledem na ust. čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

Vlastníkům, nájemcům či pachtýřům náleží za prokázané omezení užívání pozemku a staveb nacházejících se v ochranných pásmech vodních zdrojů náhrada újmy, která jim v souvislosti s omezením vznikla. Náhrada je poskytována osobami, které jsou oprávněné k odběru z vodního zdroje.

²⁷⁰ KOCOUREK T. Omezení vlastnického práva k pozemkům ve prospěch ochrany životního prostředí. Praha: Leges s.r.o., 2012. ISBN 978-80-87576-10-6.

Rozsáhlý zásah do vlastnického práva mohou představovat technická opatření uložená vodoprávním úřadem oprávněným osobám, jimiž může být oprávněné osobě uložena povinnost zajistit odstranění některé stavby nacházející se v ochranném pásmu.

Ochranné pásmo lze zřídit i kolem vodního díla v zájmu jeho ochrany, kdy vodoprávní úřad v opatření obecné povahy kromě jeho územního rozsahu zakáže či omezí umístování a provádění staveb nebo činností.

Ačkoliv některá vodní díla slouží k soukromým zájmům vlastníka, je ve veřejném zájmu zajistit bezpečnost vodních děl i s ohledem na jejich nezastupitelnou protipovodňovou či rekreační funkci. Vlastníci pozemků a staveb v ochranném pásmu vodních děl mají nárok na náhradu majetkové újmy, která jim vznikla v souvislosti s omezením. Náhrada je vyplácena vlastníkem vodního díla.

6.2.3 Omezení vlastníka při provádění opatření k nápravě

Vlastnické právo k pozemku může být s ohledem na ust. § 42 zákona o vodách omezeno v souvislosti s prováděním nápravných opatření při odstraňování následků nedovoleného vypouštění odpadních vod, nedovoleného nakládání se závadnými látkami nebo havárií.

Vlastníci pozemků, na nichž závadný stav vážne nebo kterých je třeba použít k odstranění stavu, jsou dle zákona o vodách povinni strpět provádění nápravných opatření nařízených vodoprávním úřadem. Vlastníci jsou povinni umožnit vstup a vjezd na pozemky a strpět omezení výkonu vlastnického práva k pozemku či stavbě.

Práva vlastníků musejí být co nejvíce šetřena a pokud to připadá v úvahu, tak mají být předem informováni o zamýšleném omezení užívání pozemku a jeho rozsahu. Pokud byla při provádění opatření k nápravě vlastníkovu pozemku či stavby způsobena majetková újma nebo jiné omezení, má nárok na náhradu od toho, jemuž bylo opatření k nápravě uloženo.

6.2.4 Omezení vlastníka pozemku v záplavových územích a v územích určených k řízenému rozlivu povodní

Za povodeň je dle znění vodního zákona považováno přechodné výrazné zvýšení hladiny vodních toků nebo jiných povrchových vod, při kterém dochází k zaplavení území mimo koryto vodního toku a ke vzniku škod²⁷¹. Česká republika byla od devadesátých let zasažena zvýšeným počtem extrémních povodní a povodně představují největší přímé nebezpečí v oblasti přírodních katastrof na území České republiky. Povodně hrozící v České republice lze dělit na letní, přívalové, zimní, jarní, povodně způsobené umělými jevy a povodně způsobené ledovými jevy.

Záplavové území je administrativně určené území, které může být při výskytu přirozené povodně zaplaveno vodou. Vodoprávní úřad²⁷² stanoví jejich rozsah a vymezí aktivní zónu záplavového území v zastavěných územích či zastavitelných plochách podle územně plánovací dokumentace²⁷³. Omezení vlastníků pozemků z důvodu ochrany před povodněmi je dle judikatury²⁷⁴ veřejným zájmem ve smyslu ust. § 56 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny.

V aktivní zóně záplavových území je zakázáno umisťovat, povolovat nebo provádět stavby s výjimkou uvedených vodních děl, zřizovat oplocení, živé ploty, skladovat odplavitelný materiál, těžit nerosty a zeminu způsobem zhoršující odtok povrchových vod, provádět terénní úpravy, zřizovat tábory, kempy a další.

²⁷¹ § 64 odst. 1 vodního zákona.

²⁷² K otázce vymezení záplavového území se vyslovil Nejvyšší správní soud v rozsudku č.j. 1 Ao 1/2010-247 ze dne 28.8.2012 tak, že tato pravomoc náleží pouze vodoprávnímu úřadu s ohledem na znění zákona o vodách, nikoliv obci v rámci územního plánování. V opačném případě by obec jednala mimo oblast své působnosti.

²⁷³ Jako záplavové území bylo k 30.3.2020 stanoveno celkem 13 800 km vodních toků. U významných vodních toků se jedná o 72% ze součtu jejich délky. Podpora protipovodňových opatření, Kontrolní závěr z kontrolní akce č. 19/04 NKÚ, č.1/2020/4 Kz. z 30.3.2020.

²⁷⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu, č.j.: 8 As 5/2008-93, ze dne 25. 5. 2009.

Existující stavby v aktivní zóně záplavových území je vlastník oprávněn udržovat a provádět na nich stavební úpravy za předpokladu nezhoršení odtokových poměrů. Údržbou stavby se rozumí práce zabezpečující dobrý stavební stav stavby a prodlužující její užitelnost. Jedná se o poměrně široké omezení vlastníků pozemků nacházejících se v aktivní zóně záplavového území, kdy smyslem omezení je zachování volného území pro neškodný odtok vody v případě povodně a zabránění jejího znečištění.

Další omezení týkající se zbylých částí záplavového území nařizuje vodoprávní úřad v opatření obecné povahy. Opatřením obecné povahy může dojít k rozšíření zákazu umístování, povolování a provádění staveb i mimo území aktivní zóny. Jedná se o značný zásah do vlastnického práva k pozemku, i když podle územně plánovací dokumentace byl pozemek zamýšlen ke stavebnímu využití a až opatřením obecné povahy došlo k jeho omezení. Vlastníkovi pozemku nenáleží náhrada újmy způsobené v důsledku vymezení záplavového území.

Pozemky, které jsou nezbytné pro vzdouvání či akumulaci povrchových vod, jsou veřejně prospěšnými stavbami na ochranu před povodněmi a jsou označovány jako území určená k řízeným rozlivům povodní. K daným pozemkům bylo omezeno vlastnické právo dohodou s vlastníkem či postupem dle ust. § 55a zákona o vodách²⁷⁵. Tato území usnadňují realizaci veřejně prospěšných staveb na ochranu před povodněmi, jako jsou například poldry.

V případě postupu dle ust. § 55a zákona o vodách se jedná o omezení vlastnického práva a postupuje se podle úpravy zákona o vyvlastnění. Omezit vlastnické právo k pozemkům a stavbám lze za předpokladu, že jsou potřebné pro uskutečnění veřejně prospěšných staveb na ochranu před povodněmi. Fakticky se většinou jedná o zřízení věcného břemene řízeného rozlivu, kdy dojde k rozlivu vody za podmínek stanoveným rozhodnutím o vyvlastnění²⁷⁶.

²⁷⁵ Práva k pozemkům a stavbám, potřebným pro uskutečnění veřejně prospěšných staveb na ochranu před povodněmi, lze odejmout nebo omezit postupem podle zákona o vyvlastnění.

²⁷⁶ HORÁČEK, KRÁL, STRNAD, VYTEJČKOVÁ. Vodní zákon s podrobným komentářem po velké novele stavebního zákona k 1.1.2013. 2. vydání. Praha: SONDY s.r.o., 2013. ISBN- 978-80-86846-48-8.

K omezení vlastnického práva může také dojít na základě dohody mezi vlastníkem pozemku a státem, jejímž předmětem bude stanovení rozsahu omezení vlastnického práva k pozemku i stanovení vhodného způsobu obhospodařování pozemku z důvodu předejití vzniku nadměrných škod.

V obou případech omezení vlastnického práva náleží vlastníkovu pozemku či stavby finanční náhrada. Náhrada škody, vzniklé řízeným rozlivem, náleží každému, komu vznikla škoda realizací řízeného rozlivu povodní na půdě, polních plodinách, lesních porostech a stavbách. Výše finanční náhrady se určuje podle výše nákladů nezbytných na uvedení půdy nebo stavby do původního stavu. Postup poskytování náhrad je podrobněji upraven v nařízení vlády č. 203/2009 Sb., o postupu při zjišťování a uplatňování náhrady škody a postupu při určení její výše v územích určených k řízeným rozlivům povodní.

Dále je třeba poukázat na služebnost rozlivu upravenou ust. § 1273 občanského zákoníku, která ukládá vlastníkovu vodního díla řízený rozliv vody na služebné pozemky. Jedná se o pozemkovou služebnost, která omezuje vlastníka pozemku ve volném nakládání se svým pozemkem, jelikož je povinen něco strpět, něčeho se zdržet či něco opomenout. Oprávněnou osobou z této služebnosti může být pouze vlastník vodního díla, které umožňuje řízený rozliv povodní.

6.2.5 Povinnosti vlastníků pozemků, na nichž se nachází koryto vodních toků, a pozemků, které sousedí s koryty vodních toků

Zákon o vodách ukládá vlastníkům pozemků, na nichž se nachází koryto vodních toků, množství povinností souvisejících s údržbou vodního koryta a sledováním jeho stavu. Korytem vodního toku je definován pozemek, přes který protéká vodní tok a je evidován v katastru nemovitostí jako vodní plocha. Pokud pozemek není evidován v katastru nemovitostí jako vodní plocha, je korytem vodního toku jen ta část pozemku, která zahrnuje dno a břehy koryta až po břehovou část, která je určena standartní hladinou vody.

Vlastníci pozemku jsou povinni strpět na svém pozemku samotné vodní koryto, kdy tato povinnost se týká vodních koryt již přirozeně existujících. Dále jsou vlastníci pozemku povinni strpět výskyt břehových porostů, obecné nakládání s vodami ve vodním toku, umístění vodních děl v korytě vodního toku vybudovaných před rokem 2001²⁷⁷, umístění zařízení ke sledování stavu povrchových a podzemních vod a plnění ekologických funkcí vodního toku. Uvedené povinnosti vlastníka pozemku jsou bez nároku na náhradu.

Břehové porosty jsou většinou ve vlastnictví vlastníka pozemku²⁷⁸, kdy vlastník pozemku je povinen strpět jejich odstraňování správcem vodního toku či nové vysazování stromů a keřů plnící funkci břehového porostu. Vlastník pozemku tak není sto bez omezení rozhodovat o odstranění porostů, které se nacházejí na jeho pozemku v okolí vodního koryta, či o jejich složení. Vlastník pozemku je povinen na svém pozemku porosty strpět a pečovat o ně.

²⁷⁷ Cílem ustanovení § 50 písm. b) zákona o vodách je vyloučení možnosti vlastníka pozemku se postupem podle občanského zákoníku domáhat soudní cestou odstranění stavby vodního díla nacházející se na pozemku. Dle předchozí právní úpravy byla koryta vodních toků ve vlastnictví státu.

²⁷⁸ Podle ust. § 2 odst. 2 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, je vlastník pozemku vlastníkem porostů na něm vzešlých.

Vlastník pozemku je dále povinen strpět průchod podél vodních toků, kdy toto omezení se netýká oplocených pozemků a pozemků v zastavěném území. Povinnost průchodu se týká pouze pozemků, na kterých se přímo nachází koryto vodního toku, nikoliv s ním pouze sousedí. Za průchod není považováno zdržování se na pozemku.

Vlastníci pozemku jsou povinni pečovat o břehy koryta vodního toku a udržovat je ve stavu potřebném k zajištění neškodného odtoku vody, musejí odstraňovat překážky a cizorodé předměty z vodního toku, pokud k jejich odstranění není třeba vynaložit zvláštních nákladů, zvláštní odborné způsobilosti nebo použít speciální techniku. Povinnost odstraňovat překážky a cizorodé předměty z vodního toku je konstruována jako běžná údržba. Případné závady v korytě vodního toku je vlastník pozemku povinen ohlašovat správci vodního toku.

Veškerá výše uvedená omezení vlastníka pozemku jsou považována za veřejnoprávní omezení vlastnického práva, která jsou prováděna ve veřejném zájmu a vlastníkovi pozemku nenáleží za omezení jeho vlastnického práva žádná náhrada. Vlastník pozemku může požadovat pouze náhradu způsobené škody, kdy se bude postupovat podle ustanovení občanského zákoníku o náhradě škody.

Vlastník pozemku je dále povinen dodržovat obecné zásady ochrany vodních toků a jejich koryt dle ust. § 46 zákona o vodách a nesmí mimo jiné měnit podélný sklon a příčný profil koryta vodního toku, poškozovat břehy, těžít z vodních toků zeminu, písek nebo nerosty.

V případě pochybností o rozsahu povinností vlastníka vyplývajících z ust. § 50 zákona o vodách rozhoduje o jejich obsahu z moci úřední Ministerstvo zemědělství.

Pokud vlastník pozemku nedodržuje povinnosti spočívající v povinnosti něčeho se zdržet či něco strpět, vyplývající ze zákona o vodách, dopouští se přestupku, kdy je možné uložit fyzické osobě pokutu až do výše 20.000,- Kč²⁷⁹ a právnické osobě a podnikající fyzické osobě pokutu až do výše 100.000,- Kč²⁸⁰.

Pokud dojde vlivem přírodních sil při povodni ke vzniku nového vodního koryta, může vodoprávní úřad povolit navrácení vodního toku do původního koryta. Vodoprávní úřad může shledat obnovu původního koryta za nevhodnou a vlastníku pozemku je tak umožněno nabídnout pozemek, na kterém se nachází nově koryto vodního toku, k odkupu státu.

Zákon o vodách ukládá povinnosti i vlastníkům pozemků, které sousedí s koryty vodních toků²⁸¹. Sousedící pozemek jde definovat s ohledem na ust. § 49 odst. 2 zákona o vodách, jako pozemek nacházející se v určité vzdálenosti od břehové čáry. Vzdálenost od břehové čáry je rozdílná u vodních toků, které jsou významnými vodními cestami (do 10 m), u ostatních a drobných vodních toků (do 6 – 8 m).

Vlastníci pozemků sousedících s koryty vodních toků, jsou povinni umožnit správci vodního toku výkon jeho oprávnění, strpět na svém pozemku koryto vodního toku a umístění zařízení ke sledování stavu povrchových a podzemních vod, ekologických funkcí vodního toku, plavebních znaků apod. Vlastníci jsou dále povinni strpět průchod osob po jejich pozemku, kdy tato povinnost s nimi nejprve je dle ust. § 51 odst. 1, písm c), zákona o vodách projednána. Fakticky však není nutný souhlas vlastníka pozemku k umožnění průchodu a předchozí projednání nemusí skončit dohodou.

²⁷⁹ Ust. § 120 odst. 8 písm. c) zákona o vodách.

²⁸⁰ Ust. § 125e odst. 7 písm. c) zákona o vodách.

²⁸¹ Ust. § 51 zákona o vodách.

Vodoprávní úřad může rozhodnout o zákazu kácet stromy a keře na pozemku vlastníka sousedícího s korytem vodního toku, pokud by mohlo dojít k narušení stability vodního koryta.

Zákon o vodách přiznává vlastníkům sousedících pozemků právo na náhradu škody, která jim byla způsobena výkonem oprávnění, které musejí dle ust. § 51 odst. 1 a 2 zákona o vodách strpět. Nejedná se ale o náhradu škody způsobené omezením vlastnického práva, ale o obecnou náhradu škody, vzniklou na základě obecných právních předpisů, která mohla být například způsobena třetí osobou v rámci povinnosti strpět průchod přes pozemek.

Omezení vlastnického práva k pozemku vyplývající z ust. § 46, §50 a § 51 zákona o vodách má ústavní základ v ust. čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, neboť stanovují obecné meze výkonu vlastnického práva k předmětným pozemkům. Intenzita zásahu do vlastnického práva k pozemku, na němž se nachází koryto vodního toku, není rozsáhlá, s ohledem na důležitost veřejného zájmu na ochranu vodních toků. Vlastník pozemku není nijak omezován v dispozici s pozemkem a v hospodářském využití pozemku, kromě povinností spojených s břehovými porosty. Vlastník pozemku, na němž se nachází koryto vodního toku či s ním sousedí, není přímo zákonem o vodách omezován v provádění stavební činnosti. V rámci povolení stavební činnosti je ale nezbytný souhlas vodoprávního úřadu, který posuzuje, zda by provedením stavby nedošlo k ovlivnění vodních poměrů.

6.2.6 Pozemky sousedící s vodním dílem

Vodní dílo je dle ust. § 55 zákona o vodách, stavba, která slouží ke vzdouvání a zadržování vod, umělému usměrňování odtokového režimu povrchových vod, k ochraně a užívání vod, k úpravě vodních poměrů apod. Jedná se zejména o přehrady, vodní nádrže, jezy, studny a vodní elektrárny.

Vlastník pozemku, který sousedí s vodním dílem, je povinen umožnit po předchozím projednání vstup a vjezd na své pozemky za účelem provozu a provádění údržby vodních děl²⁸². Zákon o vodách neurčuje, jak by mělo předchozí projednání s vlastníkem vypadat, ale podle některých autorů není nutné, aby byla výsledkem projednání dohoda mezi příslušnými osobami či získání výslovného souhlasu vlastníka pozemku²⁸³.

Za pozemek sousedící s vodním dílem je nutné považovat nejen pozemky bezprostředně sousedící s vodním dílem, ale i pozemky v bezprostředním sousedství. Podle Výkladu Ministerstva zemědělství č. 62 k zákonu o vodách je *sousedství nutno chápat jako vztah prostorové blízkosti a nelze ho omezovat na bezprostřední sousedství, což je sousedství na základě společné hranice*²⁸⁴. Za sousední pozemky vodního díla je nutné považovat veškeré pozemky prostorově blízké vodnímu dílu, na které je nezbytný vstup pro zajištění provozu nebo údržby vodního díla.

²⁸² Ust. § 60 zákona o vodách.

²⁸³ HORÁČEK Z., KRÁL M., STRNAD Z., VYTEJČKOVÁ V.. Vodní zákon s podrobným komentářem po velké novele stavebního zákona k 1.1.2013. 2. vydání. Praha: SONDY s.r.o., 2013. ISBN- 978-80-86846-48-8.

²⁸⁴ Výklad č. 62 k vodnímu zákonu a souvisejícím předpisům Ministerstva zemědělství č.j.: 36407/2004-16300 ze dne 5.10.2005.

Podle názoru Ústavního soudu²⁸⁵ je nutné odlišit běžnou správu vodních toků vyplývající z ust. §49 – §52 zákona o vodách, která je prováděna a plněna ve veřejném zájmu údržby a péče o vodní toky, a nejedná se tak o tvorbu zisku. Oproti tomu omezení vlastnického práva vlastníka pozemku sousedícího s vodním dílem vyplývající z ust. § 60 zákona o vodách je nutné považovat za omezení vlastnického práva ve prospěch soukromých osob (za předpokladu existence veřejného zájmu), při provozování jejich podnikatelské činnosti, byť státem podporované. Vlastníkovi pozemku tak svědčí základní právo na náhradu za omezení vlastnického práva, které zaručuje čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. Vlastník vodního díla musí poskytnout vlastníkovi pozemku náhradu vzniklé újmy

²⁸⁵ Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 652/06 ze dne 21. 11. 2007.

6.3 Shrnutí omezení vlastnického práva vyplývající ze zákona o vodách

Zákon o vodách obsahuje množství ustanovení, která mohou dopadat na vlastníka pozemku či stavby v podobě zákonného omezení výkonu vlastnického práva. Obecně lze říci, že ačkoliv se v zákoně o vodách nachází značné množství omezení, není dopad na vlastníky pozemku tak intenzivní. Omezení spočívající v povinnosti vlastníků pozemků něco konat, něčeho se zdržet či nutnost získání souhlasu či povolení k činnostem, nemají na vlastníky pozemků tak zásadní dopad, že by vylučovala řádné využití pozemku, snižovala hospodářský výnos či jinak poškozovala vlastníka pozemku. Avšak není pochyby o tom, že zákonná omezení mohou být každým vlastníkem pocíťována v jiné intenzitě. Ochrana vod je veřejný zájem a je zde důvodnost pro jistá omezení vlastnického práva. Omezení vlastníka pozemku spočívající v omezení vysazování stromů a keřů není zásadním zásahem do ústavně zaručeného vlastnického práva.

Vlastník pozemku by měl s určitým omezením vlastnického práva počítat s ohledem na výhodnost polohy pozemku v blízkosti vodního zdroje. Vlastník pozemku může v rámci obecného nakládání s vodami užívat „neomezeně“ vodní zdroje. Blízkost vodního zdroje se zajisté i projevuje na jeho hospodářském výnosu.

Zdaleka horší postavení mají vlastníci pozemků nacházející se v ochranných pásmech zdrojů pitné vody, kdy je rozsah omezení vlastnického práva ospravedlněn významem veřejného zájmu na zajištění dostatečného množství, kvality a jakosti pitné vody.

Na omezení vlastníků pozemků, které se nacházející v záplavovém území, je nutné nahlížet s ohledem na veřejný zájem na ochranu před povodněmi, jelikož zachování volného území pro neškodný odtok vody v případě povodně a minimalizace případných škod jsou záměry přesahující zájmy vlastníka pozemku.

7. Zákon o lesích

Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů je základním pramenem právní úpravy nakládání s lesy, jehož účelem je zachování a péče o lesy, jejich obnova, jakožto nenahraditelné složky životního prostředí, zajištění plnění všech funkcí lesa a podpora trvale udržitelného hospodaření v lese.

Lesy jsou pokládány za významný obnovitelný přírodní zdroj a za nenahraditelnou složku životního prostředí, kdy pokrývají 37 % rozlohy České republiky²⁸⁶. Mezi hlavní funkce lesa patří funkce hospodářská a zároveň i ekologická. Lesy jsou jedním z nejvýznamnějších ekosystémů.

Za les je považován lesní porost s jeho prostředím a pozemky, které jsou určeny k plnění funkcí lesa. Pozemky určené k plnění funkcí lesa jsou pozemky s lesními porosty a plochy, ze kterých byly lesní porosty odstraněny, lesní průseky, lesní cesty, drobné vodní plochy a další²⁸⁷.

Pokud dojde k pochybnostem, zda je pozemek určen k plnění funkce lesa či nikoliv, o jeho zařazení rozhoduje orgán státní správy lesů. Zařazení pozemku je důležité pro posouzení, zda se na předmětný pozemek vztahuje právní úprava lesního zákona či nikoliv. Správní orgán při rozhodování o charakteru pozemku nemůže vycházet pouze z označení druhu pozemku zapsaného v katastru nemovitostí, jelikož s ohledem na ust. § 51 zákona č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí²⁸⁸ není údaj o druhu pozemku závazný a jedná se pouze o formální označení. Správní orgán musí zkoumat povahu předmětného pozemku a posoudit, zda naplňuje znaky jiného lesního pozemku dle ust. § 3 lesního zákona²⁸⁹.

²⁸⁶ Ministerstvo zemědělství: Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky v roce 2021. Dostupné na: <http://eagri.cz/public/web/mze/lesy/lesnictvi/zprava-o-stavu-lesa-a-lesniho/> [4.5.2023].

²⁸⁷ Dále ust. § 3 lesního zákona.

²⁸⁸ § 51 zákona o katastru nemovitostí: *Údaje katastru, a to parcelní číslo, geometrické určení nemovitosti, název a geometrické určení katastrálního území, jsou závazné pro právní jednání týkající se nemovitostí vedených v katastru.*

²⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 18.12.2009, č.j.: 5 As 94/2008-44.

7.1 Obecné užívání lesa

Podle lesního zákona náleží každému právo vstupovat do lesa a sbírat v něm pro vlastní potřebu lesní plody a suchou lesní klest ze země. Pokud by lesní zákon neobsahoval odlišnou právní úpravu, plody by náležely vlastníkovému lesu²⁹⁰. Při tomto obecném užívání lesa musí každý jednat tak, aby nedocházelo k poškozování lesa, narušování lesního prostředí, a zároveň dbát pokynů vlastníků či nájemců lesa.

V obecném užívání lesů lze spatřovat nucené omezení vlastnického práva, avšak podle některých autorů²⁹¹ se jedná o součást tzv. sociální vazby vlastnictví ve smyslu čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, které není spojeno s právem vlastníka lesa na náhradu podle čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod²⁹². Umožnění volného vstupu do lesa všem osobám má povahu věcného břemene ze zákona či veřejného užívání a vlastník lesa dané omezení musí strpět bez nároku na náhradu. Pokud by však les splňoval charakteristiku veřejného prostranství²⁹³ dle zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, vlastník lesa by se mohl domáhat náhrady z důvodu bezdůvodného obohacení obce, na jejímž katastrálním území se lesní pozemek nachází²⁹⁴.

²⁹⁰ Pokud by lesní zákon opomněl na právní úpravu sběru lesních plodů, byl by ohrožen český fenomén houbaření. V jiných státech EU je houbaření pro vlastní potřebu na soukromých pozemcích zakázáno, zpoplatněno či omezeno množstvím možného sběru.

²⁹¹ FLORA, Martin, STANĚK, Jiří, PRŮCHOVÁ, Ivana. Lesní zákon. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, ISBN 978-80-7400-905-1. Str. 186.

²⁹² K tomuto závěru se přiklonil Nejvyšší soud v usnesení sp. zn. 28 Cdo 5056/2016 ze dne 23. 5. 2017, kde zdůraznil, že *vlastnické právo není právem absolutně neomezeným; naopak podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod může být určitým způsobem limitováno, přičemž příslušnou kompenzaci lze přiznat toliko u omezení dosahujících jisté výraznější intenzity.*

²⁹³ Dle § 34 zákona o obcích jsou *veřejným prostranstvím všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru.*

²⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 3483/2020-I ze dne 5.1.2021. Nejvyšší soud poukazuje na nezbytnost odlišovat lesy využívané v rámci *obecného užívání lesa podle § 19 odst. 1 lesního zákona (v tomto případě obci na úkor vlastníka pozemku bezdůvodné obohacení nevzniká), a na druhé straně les, jehož funkční význam pro obec je zvýšen tím, že je speciálně určen k rekreaci obyvatel, přičemž je též zpravidla odpovídajícím způsobem upraven, zejména opatřen udržovanými veřejnými cestami a mobiliářem (lavičky, odpadkové koše apod.). Toliko v posléze uvedené situaci nabývá les charakteru veřejného prostranství, jehož užívání veřejností dává vzniknout bezdůvodnému obohacení obce ve smyslu § 2991 občanského zákoníku.*

Orgán státní správy lesů²⁹⁵ může opatřením obecné povahy rozhodnout o dočasném omezení či vyloučení vstupu do lesa, a to z důvodu jeho ochrany nebo v zájmu ochrany zdraví a bezpečnosti občanů.

V ust. § 20 lesního zákona jsou uvedeny činnosti v lesích obecně zakázané, které vedou k poškození nebo narušení přirozených funkcí lesa, jako je těžba stromů nebo keřů, sběr semen, jízda motorovými vozidly, jízda na kole mimo vyznačené lesní cesty, rozdělávání ohňů, pasení dobytka či znečišťování lesa odpady. Zákazy se nevztahují na činnosti prováděné při hospodaření v lese.

²⁹⁵ Ministerstvo zemědělství je ústředním orgánem státní správy lesů. Orgány státní správy lesů jsou obce s rozšířenou působností a kraje.

7.2 Ochrana pozemků k plnění funkcí lesa

Lesní zákon vychází z principu priority využití pozemků určených k plnění funkcí lesa. Podle ust. § 13 lesního zákona mají být veškeré pozemky, určené k plnění funkcí lesa, účelně obhospodařovány v souladu s lesním zákonem. Jejich využití k jiným účelům je obecně zakázáno. Účelným obhospodařováním lesa přitom není myšlena povinnost vykonávat činnosti, tvořící součást hospodaření v lesích, způsobem, při němž budou užitky lesa maximalizovány, nýbrž obecná povinnost postupovat při hospodaření v zákonných mezích²⁹⁶.

Lesní zákon stanovuje řadu zásad pro využití pozemků určených k plnění funkcí lesa k jiným účelům. Dle ust. 13 odst. 2 lesního zákona nemá změnou účelu využití dojít k nevhodnému dělení lesa, narušení lesních cest, melioraci a hospodaření v lese má být narušeno v co nejmenším rozsahu.

Vlastníci pozemků jsou omezováni při způsobu využití daného lesního pozemku principem priority využití pozemků určených k plnění funkcí lesa. Vlastníkům je dána možnost zažádat orgán státní správy lesů o odejmutí či omezení využití pozemku pro plnění funkce lesa. Lesní pozemky nesmějí být využity bez povolení státního orgánu správy lesů k jiným účelům, než k plnění funkce lesa.

V případě odnětí pozemku z plnění funkce lesa je pozemek uvolněn pro jiné využití a tím pozemek opouští působnost lesního zákona. Omezením využití pozemků pro plnění funkce lesa dojde k dočasné nebo trvalé nemožnosti plnit některé funkce lesa v obvyklém rozsahu.

²⁹⁶ FLORA, Martin, STANĚK, Jiří, PRŮCHOVÁ, Ivana. Lesní zákon. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, ISBN 978-80-7400-905-1. Str. 108.

Žadatel je povinen zaplatit poplatek spojený s odnětím pozemku. O žádosti osoby, která má na odnětí či omezení zájem, rozhoduje orgán státní správy lesů. Lesní zákon ponechává na uvážení orgánu státní správy lesů vyhodnocení žádosti o vydání povolení, avšak dle judikatury Ústavního soudu²⁹⁷ musí zhodnotit existenci rovnováhy mezi zájmem vlastníka lesního pozemku na respektování jeho autonomie vůle a veřejným zájmem na plošné ochraně lesů. Změnu druhu pozemku provede Katastrální úřad na základě žádosti po vydání rozhodnutí o trvalém odnětí. Orgán státní správy lesů může z vlastní iniciativy rozhodnout o změně nebo zrušení odnětí či omezení, pokud to vyžaduje veřejný zájem.

Princip priority a s ním spojená úprava lesního zákona stanovuje meze výkonu vlastnického práva, kdy primárním cílem je zabránit úbytku lesů, jakožto významného ekosystému na území České republiky. Omezení vlastníka pozemku jsou i důvodná v situaci, kdy je nutná existence rozhodnutí orgánu státní správy lesů pro určení pozemku k plnění funkcí lesa, z důvodu předejití vysazování lesních porostů na naprosto nevhodných pozemcích.

Vlastníkovi pozemku určeného k plnění funkce lesa lesní zákon ukládá nejen povinnosti spojené s obecným užíváním a hospodařením v lesích jako jisté meze výkonu vlastnického práva, ale zároveň mu ukládá finanční překážku v podobě poplatku za odnětí pozemku z plnění funkcí lesa pro případ, že se vlastník pozemku rozhodne pozemek nadále využívat k jinému účelu.

Výše poplatku za odnětí se vypočítává podle metodiky dle přílohy lesního zákona, kdy jeho výše nelze obecně určit, jelikož záleží na konkrétním lesním pozemku, jeho ploše, průměrném ročním potenciálu produkce a průměrné ceny dřeva. Výše poplatku by měla odpovídat záměru zákonodárce k zachování lesů a k prevenci jejich úbytku, zároveň by ale neměla představovat pro vlastníka lesního pozemku nepřekonatelnou bariéru²⁹⁸.

²⁹⁷ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2780/10 ze dne 7.6.2011.

²⁹⁸ V roce 2020 činil poplatek za odnětí lesního pozemku v kategorii lesa hospodářského zhruba 50 Kč / m².

7.3 Povinnosti vlastníka lesa

S ohledem na ustanovení občanského zákoníku je rostlinstvo, včetně stromů, vzrostlé na pozemku jeho součástí a vlastník lesního pozemku je zároveň vlastníkem lesních porostů²⁹⁹. Lesní zákon ukládá vlastníkům lesa množství povinností spojených s hlavním cílem zákona, tj. s ochranou lesů, zachováním jejich rozlohy a uchováním příznivého lesního prostředí.

Lesní zákon ukládá vlastníkům lesů povinnost provádět taková opatření, kterými se předejde či zabrání působení škodlivých činitelů na les, zejména zjišťovat a evidovat jejich výskyt, preventivně bránit vývoji a šíření škodlivých organismů a provádět preventivní opatření proti vzniku lesních požárů^{300 301}. Za škodlivé činitele ve smyslu ust. § 32 odst. 1 písm. a) lesního zákona lze považovat škodlivé organismy, nepříznivé povětrnostní vlivy, imise, chemické a fyzikální faktory.

Zvyšování odolnosti a stability lesa je jedna z dalších povinností vlastníka lesa. Vlastník lesa je povinen zejména volit vhodnou druhovou skladbu dřevin a vhodné rozmístění v případě nové výsadby, zakládat zpevňovací pásy v lesních porostech a vhodným způsobem provádět obnovu a seče. Zároveň musí vlastník lesa hospodařit v lese tak, aby neohrožoval lesy sousedních vlastníků. Tato povinnost vlastníka vychází ze skutečnosti, že nelze izolovat les jednoho vlastníka od lesa druhého vlastníka bez toho, aby nedocházelo ke vzájemným dopadům či až k omezení hospodaření v lesích. Při hospodářské činnosti musí vlastník les chránit před znečišťujícími látkami, používat biologicky odbouratelné oleje a užívat technologie šetrné k životnímu prostředí.

²⁹⁹ Ust. § 507 občanského zákoníku.

³⁰⁰ Dle ust. § 32 lesního zákona.

³⁰¹ Vlastník lesního pozemku o výměře větší než 50 hektarů je kromě obecné povinnosti požární prevence uvedené v zákoně č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, povinen zabezpečit v době zvýšeného nebezpečí vzniku požáru za pomoci hlídkové činnosti a prostředků požární ochrany, aby byly případné požáry v lesích včasné zjištěny a aby nedocházelo k jejich rozšíření.

Vlastník je povinen bezodkladně v případě mimořádných okolností (kalamity, přemnožení škůdců, nebezpečí požáru) činit opatření k jejich odstranění či zmírnění následků.

Povinnost vlastníkovu lesa něco konat či něčeho se zdržet může v případě mimořádných okolností nařídít orgán státní správy lesa. S ohledem na ust. § 32 odst. 2 lesního zákona se může jednat o povinnost zastavit těžbu, provést ochranný zásah k zastavení šíření škůdců či omezit nakládání se dřevem³⁰². Zásahy orgánu státní správy lesa jsou odůvodněny zájmem na zachování lesa.

Orgán státní správy lesa může uvedenou povinnost uložit i v zájmu jiné osoby, než je vlastník lesa, kdy ten, v jehož zájmu bylo omezující opatření vlastníkovu lesa uloženo, ponese vzniklé náklady. V daném případě se jedná o omezení vlastnického práva, sice ve veřejném zájmu na ochranu a zachování lesa, ale za určité situace může jít pouze o prospěch jiné soukromé osoby. Případné omezení vlastnického práva lze interpretovat jako zvýhodnění jednoho vlastníka nad druhým, mající oporu v právním předpisu na ochranu životního prostředí.

Lesní pozemky je obecně zakázáno oplocovat z důvodu výkonu vlastnického práva³⁰³ nebo za účelem omezení obecného užívání lesa jedinci. Zákaz oplocování lesních pozemků vyplývá z ust. § 20 odst. 1 písm. b) a ust. § 32 odst. 7 lesního zákona.

³⁰² Pokud se les nachází v národním parku či národní přírodní rezervaci, o nařízení provedení opatření musí být udělen souhlas i orgánem ochrany přírody.

³⁰³ Nejvyšší správní soud judikoval v rozsudku ze dne 11.01.2007, sp. zn. 2 As 67/2005, že pokud by bylo nezbytné lesní pozemek oplotit z důvodu obhospodařování, je namístě iniciovat řízení o odnětí pozemku z plnění funkce lesa.

Tento zákaz se netýká lesních školek, obor, farmových chovů zvěře a ochrany lesních porostů před zvěří. Ustanovení lesního zákona neupravují dobu, po kterou je možné ponechat pozemek oplocený z důvodu ochrany lesních porostů před zvěří, což by mohlo znamenat ad absurdum trvalé oplocení veškerých lesů z důvodu ochrany před zvěří. Podle některých autorů³⁰⁴ je nutné tuto výjimku ze zákazu oplocení vykládat tak, že lesní porosty jsou oplocením chráněny před zvěří jen do doby zajištění trvalého porostu.

Vlastníkovi pozemku může být povolena výjimka ze zákazu oplocovat lesní pozemek³⁰⁵, ale pouze za předpokladu, že se jedná o les sloužící činností, na které se tento zákaz nevztahuje. Za jiným účelem nelze udělit výjimku k oplocení lesa. Podle judikatury omezení oplocení lesních pozemků sleduje legitimní cíle, jelikož umožňuje široké veřejnosti, v rámci obecného užívání, les využívat. Dalším cílem omezení oplocení je zachování volné migrace zvěře a zachování stavu lesa co nejvíce se blížíci jeho původnímu stavu³⁰⁶.

Vlastník lesa je v určitých situacích postaven do role zvláštní oběti a musí snášet omezení, která jsou konána ve prospěch jiného soukromého zájmu, v mezích ust. čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. Podle nálezu Ústavního soudu³⁰⁷ lze považovat soukromý zájem za zájem veřejný, pokud vede k racionálnímu uspořádání soukromých zájmů a k respektování oprávněných zájmů ostatních osob při jejich realizaci. Musí se jednat o soukromý zájem takové kvality, která je dána intenzitou zájmu nebo větším počtem osob, kterých by se zájem dotknul.

³⁰⁴ DROBNÍK, J., DVOŘÁK, P. Lesní zákon – Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-425-3.

³⁰⁵ Dle ust. § 20 odst. 4 lesního zákona o udělení výjimky rozhoduje orgán státní správy lesů.

³⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 03.11.2011, sp. zn. 9 As 49/2011. V daném případě vlastník lesa oplotil les z důvodu jeho ochrany před vandalstvím, skládkováním, ničením půdního pokryvu a jízdou na kole mimo vyznačené stezky. Nejvyšší správní soud však shledal, že hrozící škoda na lese nedosahuje takové intenzity jako omezení volného přístupu jedinců.

³⁰⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 25.1.2005, sp.zn.: III ÚS 455/03.

Za omezení vlastníka lesa, které je v zájmu ochrany života, zdraví a majetku, a lze ho považovat za veřejný zájem, lze pokládat povinnosti vlastníka lesa upravené v ust. § 22 lesního zákona, kdy je vlastník lesa povinen strpět zásahy vlastníků sousedících pozemků provádějící opatření nezbytně nutná pro zabezpečení jejich pozemků, budov či zařízení před škodami, které mohou být způsobené sesuvy půdy, pádem stromů, přesahem větví, lavinami, padáním kamenů a dalších, z pozemků určených k plnění funkcí lesa. Ačkoliv se jedná o opatření ve veřejném zájmu na ochranu majetku a zdraví, lze v tomto zásahu spatřovat převážně výhody jiných soukromých osob, než společnosti jako celku.

Orgán státní správy lesů rozhodne o rozsahu a způsobu provedení opatření k předejití hrozící škody či minimalizaci jejich následků. Pokud je k zajištění bezpečnosti osob a majetku nezbytné změnit způsob hospodaření v lese nebo omezit využívání pozemků určených k plnění funkcí lesa, je orgán státní správy lesa oprávněn rozhodnout o takovéto změně a určit, kdo uhradí vlastníkovu lesa újmu, která mu vznikla změnou či omezením hospodaření v lese. Pro vlastníka lesa se jedná o opatření trvalého charakteru, které má závažný dopad na jeho hospodářské využití lesního pozemku, a díky intenzitě zásahu do vlastnického práva je náhrada újmy nezbytná.

Vlastník lesa je povinen strpět užívání lesního pozemku k lesní dopravě, pokud je to nezbytně nutné k dosažení účelu, na nezbytnou dobu, v nezbytném rozsahu a vhodné době³⁰⁸. Vlastníkovi lesa za užívání náleží náhrada hrazená osobou, v jejíž prospěch k užívání lesního pozemku dochází.

³⁰⁸ Je nutné zhodnotit, zda existuje jiné alternativní řešení dopravy, zda není příliš velkou zátěží pro les či finančně náročná, zda se jedná o vhodné období a pozemek není podmáčen či zda se jedná o období vegetačního klidu.

K užívání cizích pozemků by mělo docházet na základě předchozí domluvy s vlastníkem lesa. Pokud nedojde k domluvě a orgán státní správy lesa shledá využití cizích lesních pozemků jako nezbytné, rozhodne o něm a stanoví podmínky pro takové užívání k lesní dopravě.

Vlastník lesa je povinen s ohledem na ust. § 35 lesního zákona provádět meliorace a hrazení bystřin v lesích, s ohledem na skutečnost, že se jedná o technická a biologická opatření, která vedou k ochraně půdy a k péči o vodohospodářské poměry. O provedení meliorace či hrazení bystřin může rozhodnout orgán státní správy lesů, případně orgán státní správy vodního hospodářství, pokud půjde o opatření ve veřejném zájmu, kdy náklady na realizaci ponese stát. Vlastník lesního pozemku je povinen strpět provedení takového opatření ve veřejném zájmu s tím, že má nárok na náhradu újmy, která vznikla z důvodu omezení výnosu z hospodaření na daném pozemku.

Vlastník pozemku je dále povinen strpět provádění opatření k prevenci vzniku lavin, svahových sesuvů a povodňových vln, která jsou prováděna na základě rozhodnutí orgánu státní správy lesů. Preventivní opatření mají sloužit k předejití vzniku škod, jejichž odstraňování by bylo znatelně nákladnější. Omezení vlastnického práva je v tomto případě ospravedlnitelné veřejným zájmem na ochranu života, zdraví a majetku.

Orgán státní správy může dále uložit vlastníkovu lesního pozemku provést potřebná opatření, pokud jsou nezbytná v důsledku činnosti vlastníka lesa, či je nechat provést na náklad vlastníka lesa.

7.4 Hospodaření v lesích a kategorizace lesů

V zájmu zachování lesů, jejich obnovování, řádné výchově lesa a předcházení nadměrnému výskytu škůdců, jsou vlastníci lesa nuceni se při hospodaření v lesích řídit relativně přísnými podmínkami, které jsou stanoveny lesním zákonem, lesními hospodářskými plány nebo lesními hospodářskými osnovami, které odsouhlasil orgán ochrany přírody³⁰⁹.

Lesní hospodářské plány jsou závazné pro právnické a fyzické osoby, pro které byly schválené. Lesní hospodářské osnovy se stávají pro vlastníka lesa závazné jejich převzetím. Vlastníci lesů jsou povinni postupovat v souladu s lesními hospodářskými plány či lesními hospodářskými osnovami a mimo jiné dodržovat jimi stanovené těžební limity a podmínky pro obnovu lesa.

Omezení vlastníků lesů vyplývající z lesního zákona, lesních hospodářských plánů a lesních hospodářských osnov, představují meze výkonu vlastnického práva ve smyslu Listiny základních práv a svobod v zájmu ochrany lesů jako významných ekosystémů.

Lesní zákon přiznává právo každému vlastníkovi lesa na náhradu újmy, která mu vznikne v důsledku omezení hospodaření, o němž rozhodl orgán státní správy lesů. O náhradě rozhodne orgán státní správy lesů, který může určit, že náhrada bude poskytnuta osobou, v jejímž zájmu došlo k omezení hospodaření³¹⁰. Způsob vyčíslení výše újmy nebo škody obsahuje vyhláška Ministerstva zemědělství č. 55/1999 Sb.³¹¹, která se vztahuje na újmu vzniklou na lesním pozemku v důsledku omezení či odnětí plnění produkční funkce a dřevoprodukční funkce lesa nebo jejího poškození. Vyhláška dále upravuje újmu vzniklou na lesním porostu v důsledku jeho zničení, snížení jeho kvality, produkce nebo přírůstku, či předčasným vymýcením.

³⁰⁹ Dle ust. § 4 odst. 3 zákona o ochraně přírody a krajiny.

³¹⁰ Mohlo by se jednat o rozhodnutí o odnětí nebo omezení pozemku plnění funkcí lesa či o zajištění bezpečnosti osob a majetku dle ust. § 22 lesního zákona.

³¹¹ Vyhláška Ministerstva zemědělství č. 55/1999 Sb., o způsobu výpočtu výše újmy nebo škody způsobené na lesích.

Lesy se podle jejich převažujících funkcí dělí na lesy ochranné, lesy zvláštního určení a lesy hospodářské. Kategorizace lesů neznamená, že les v dané kategorii plní jen funkce lesů z dané kategorie, ale má vést k podpoře funkcí pro danou kategorii převažující.

Lesy hospodářské jsou lesy, které nespádají do jiné kategorie lesů, a převažuje u nich funkce hospodářská – dřevoprodukční.

Ochranné lesy jsou dle ust. § 7 lesního zákona lesy nacházející se na mimořádně nepříznivých stanovištích, dále lesy na exponovaných horských hřebenech, lesy vysokohorské pod hranicí stromové vegetace a lesy v klečovém vegetačním stupni. O zařazení lesa do kategorie lesa ochranného rozhoduje orgán státní správy lesů v rámci správního řízení. Význam zvláštní ochrany ochranných lesů spočívá v jejich funkci půdoochranné a vodochranné, kdy tyto lesy brání erozím půdy na daných stanovištích.

Lesy zvláštního určení jsou dle lesního zákona lesy, které nespádají do kategorie lesů ochranných, a nacházejí se v ochranných pásmech I. stupně vodních zdrojů, zdrojů přírodních léčivých a stolních minerálních vod, na území národních parků a národních přírodních rezervací.

Orgán státní správy lesů může do kategorie lesů zvláštního určení zařadit i další lesy, u kterých je veřejný zájem na zlepšení a ochranu životního prostředí nebo jiný oprávněný zájem na plnění mimoprodukčních funkcí lesa nadřazen funkcím produkčním³¹². Musí se jednat o lesy nacházející se v prvních zónách chráněných krajinných oblastí, v přírodních rezervacích, národních přírodních památkách, přírodních památkách, lázeňské lesy, příměstské lesy se zvýšenou rekreační funkcí, lesy sloužící výzkumu a výuce, lesy potřebné pro zachování biologické rozmanitosti, lesy se zvýšenou funkcí půdoochrannou, vodochrannou, klimatickou, nacházející se v oborách a bažantnicích či lesy, v nichž je jiný důležitý veřejný zájem vyžadující odlišný způsob hospodaření³¹³.

³¹² Ust. § 8 odst. 2 lesního zákona.

³¹³ Orgán státní správy lesů objektivně posoudí podle místních podmínek a ostatních skutečností, zda se zde vyskytuje veřejný zájem pro odlišný způsob hospodaření či nikoliv.

7.5 Hospodaření v lesích ochranných a v lesích zvláštního určení

Vlastníci lesů ochranných a lesů zvláštního určení musí strpět rozsáhlejší zásahy do vlastnického práva a hospodařit v lesích s ohledem na jejich zvláštní účel, kdy dochází k potlačení produkční funkce lesů z důvodu jejich zvláštní ochrany. V zájmu ochrany lesů zvláštního určení a lesů ochranných lze přijmout odchylná opatření pro hospodaření v těchto lesích, která mohou být stanovena rozhodnutím orgánu státní správy lesů nebo lesním hospodářským plánem či osnovou.

Vlastníci lesů zvláštního určení jsou povinni strpět omezení při hospodaření v těchto lesích. Dle lesního zákona vlastníkům náleží náhrada za vyšší náklady, které jim vznikly v souvislosti s omezením hospodaření³¹⁴. Omezení spočívají převážně v omezení těžby dřeva a stanovení velikosti holých sečí. Pokud se les zvláštního určení zároveň nachází ve zvláště chráněném území dle zákona o ochraně přírody a krajiny, tak tento les tvoří zvláště významné přírodní bohatství a veřejný zájem na zachování tohoto bohatství je nadřazen zájmům hospodářským³¹⁵.

Vlastník lesa zvláštního určení, za jistých okolností, může mít nárok na náhradu újmy podle více právních předpisů. Lze předpokládat, že bude volit postup podle právního předpisu, na základě kterého mu náleží vyšší náhrada. Náhrady újmy nelze uplatňovat současně.

Vlastníkům lesů zvláštního určení přísluší náhrada za zvýšené náklady spojené s hospodařením v těchto lesích, avšak nejedná se o omezení vlastnického práva ze smyslu Listiny základních práv a svobod. K této problematice vyslovil Nejvyšší soud názor, že *omezení těžby dřevní hmoty na základě lesního zákona a zákona o ochraně přírody a krajiny v lesích zvláštního určení není individuálním omezením vlastnického práva ve smyslu čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, nýbrž představuje přípustnou korekci výkonu vlastnického práva*³¹⁶.

³¹⁴ Ust. § 36 odst. 3 lesního zákona. Na náhradu zvýšených nákladů při hospodaření nemají nárok vlastníci lesů ochranných, jelikož omezení hospodaření v těchto lesích je způsobeno přírodními poměry v dané oblasti.

³¹⁵ Rozsudek Městského soudu v Praze č.j.: 51 Co 89/2006-154 ze dne 28.6.2006.

³¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp.zn. 25 Cdo 193/2007, ze dne 29.4.2009.

Otázkou však zůstává, zda neopomenul Nejvyšší soud blíže definovat rozsah omezení těžby dřevní hmoty, resp. určit pomyslnou hranici, kde již dochází k omezení vlastnického práva, s ohledem na rozsah omezení těžby. K názoru Nejvyššího soudu se přiklonil i Ústavní soud, dle kterého je *zákonné omezení hospodaření ve veřejném nebo obecném zájmu na základě zákona o lesích a o zákona o ochraně přírody a krajiny a z něho plynoucí odškodnění spočívající toliko v náhradě zvýšených nákladů, pokud z omezeného způsobu hospodaření vzniknou (§ 36 odst. 3 lesního zákona), je v souladu se „spravedlivou rovnováhou“ požadovanou článkem 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, který je třeba vykládat, stejně jako celou Úmluvu, takovým způsobem, aby byla zaručena konkrétní a skutečná práva, nikoli práva teoretická a zdánlivá. Omezení vlastnictví, mající na zřeteli tyto zásady, spojené s nárokem vlastníka toliko na náhradu zvýšených nákladů, není protiústavní³¹⁷.*

Vlastníkům lesů zvláštního určení a lesů ochranných dále přiznává lesní zákon nárok na náhradu újmy, která jim vznikla v souvislosti se zajištěním ochranných opatření dle ust. § 36 odst. 4 lesního zákona, o jejichž plnění rozhodl orgán státní správy lesů. Vlastníkům lesů jsou ochrannými opatřeními ukládány povinnosti něčeho konat. Náhradu bude poskytovat zpravidla stát.

Nejvyšší soud judikoval, že újma, která vznikla vlastníkovu nebo nájemci lesního pozemku v důsledku omezení hospodaření, představuje ušlý zisk spočívající v nenastalém zvětšení majetku poškozeného vlastníka, který by byl očekávatelný, kdyby nedocházelo k zákonnému omezení hospodaření³¹⁸.

³¹⁷ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2005/09 ze dne 26.4.2012.

³¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 25 Cdo 4408/2013, ze dne 26.2.2014.

Vlastníci lesů ochranných a lesů zvláštního určení mají dále nárok na obecnou náhradu újmy upravenou v ust. § 11 odst. 3 lesního zákona. Podle některých autorů je nárok na náhradu újmy dle § 11 odst. 3 lesního zákona ve vztahu k lesům zvláštního určení a lesů ochranných duplicitní k náhradě poskytované dle ustanovení § 36 lesního zákona. Někteří autoři³¹⁹ mají za to, že náhrada poskytovaná dle ust. § 11 je rozsáhlejší než náhrada pouze zvýšených nákladů poskytovaná dle ust. § 36 lesního zákona.

K rozporu v nároku na náhradu újmy vlastníků lesů a k postupu podle odlišných ustanovení lesního zákona se vyjádřil Nejvyšší soud³²⁰ v tom smyslu, že nárok na náhradu újmy dle ust. § 11 lesního zákona, náleží vlastníkovu lesa tehdy, pokud došlo k omezení hospodaření opatřením uloženým orgánem státní správy lesa, přičemž toto opatření lze nařídit bez ohledu na kategorii lesa.

³¹⁹ KOCOUREK, Tomáš. Právní povaha náhrady za omezení hospodaření v lese. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví, Praha: C. H. Beck, 2009, roč. 17, č. 11, s. 386-393. ISSN 1210-6410.

³²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2010, sp. zn. 25 Cdo 4/2008.

7.6 Shrnutí dopadů omezení vlastnického práva dle právní úpravy zákona o lesích

V soukromém vlastnictví je 21 % lesů nacházejících se na území České republiky, přičemž více jak 60 % lesů patří do vlastnictví státu³²¹. Na vlastníky lesů dopadá značné množství omezení výkonu vlastnického práva spojených se samotným vlastnictvím lesa, jako jedné z nejdůležitějších složek ekosystému. Ve většině případů se jedná o omezení vlastníků všech lesů bez rozdílu, která trvají dlouhodobě a jsou spojená s obecným užíváním lesa a pravidly pro hospodaření v lesích.

Závažnější dopad do sféry vlastnického práva mají zvýšené podmínky ochrany lesů zvláštního určení a ochranných lesů, s ohledem na jejich zvláštní účel. Omezení dopadající na vlastníky těchto lesů mohou být kompenzována a lesní zákon upravuje jak obecnou náhradu újmy, tak náhradu újmy vzniklé v souvislosti s omezeným hospodařením, či vzniklé při zajišťování ochranných opatření. Lesní zákon dále plošně přiznává právo každému vlastníkovi lesa na náhradu újmy vzniklé v důsledku omezení hospodaření, o němž rozhodl orgán státní správy lesů.

Vlastník lesa je povinen dbát principu priority využití pozemků určených k plnění funkcí lesa a hospodařit na lesních pozemcích v souladu s lesním zákonem, kdy využití lesa k jinému účelu, než k plnění funkce lesa, je bez povolení státního orgánu správy lesů zakázáno.

³²¹ Údaje publikované Českým statistickým úřadem. Dostupné na <https://www.czso.cz/csu/czso/lesnictvi-2022> [29.5.2023].

Pokud se vlastník rozhodne hospodařit na lesním pozemku odlišným způsobem, omezit či změnit využití lesního pozemku, je mu tento postup lesním zákonem umožněn, kdy vhodnost omezení či odnětí lesa z plnění funkcí lesa posoudí orgán státní správy lesů. Dle mého názoru není poplatek spojený s odnětím pozemku z plnění funkcí lesa v takové výši, aby vylučoval možnost vlastníka využít pozemek jiným způsobem a moci se tak odklonit od pravidel hospodaření stanovených lesním zákonem, lesními hospodářskými plány či osnovami. Podstatně větší překážku spatřuji v poměrné volnosti orgánu státní správy lesů při rozhodování o vydání povolení k odnětí či omezení, jelikož lesní zákon ponechává zhodnocení jen na jeho uvážení. Ústavní soud však svojí judikaturou³²² tuto volnost reguluje a považuje za nezbytné, aby orgán státní správy lesů posoudil existenci rovnováhy mezi veřejným zájmem na plošné ochraně lesů a zájmy vlastníka lesního pozemku.

³²² Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2780/10 ze dne 7.6.2011.

8. Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu

Zemědělský půdní fond je základním přírodním bohatstvím naší země, nenahraditelným výrobním prostředkem umožňujícím zemědělskou výrobu a je jednou z hlavních složek životního prostředí³²³, kterému je nutno poskytnout zvýšenou ochranu před jeho neuváženým a neúměrným úbytkem. Zvláštním veřejnoprávním předpisem zabývajícím se ochranou zemědělského půdního fondu je zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu.

Mezi další zákony, které omezují využívání půdy pro zemědělskou výrobu či usměrňují zemědělskou výrobu v zájmu ochrany životního prostředí a některých jeho složek³²⁴, lze zařadit zákon o ochraně přírody a krajiny, zákon o vodách, zákon o rostlinolékařské péči, veterinární zákon, chemický zákon, zákon o hnojivech a zákon o ekologickém zemědělství.

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu dbá na zachování zemědělského půdního fondu a jeho využití k zemědělským účelům, jelikož se jedná o úrodné pozemky s vhodnými klimatickými podmínkami. Celková výměra zemědělského půdního fondu v České republice činí 4 199 tisíc ha³²⁵, kdy její rozloha se od roku 1999 v dlouhodobém průměru zmenšuje o 10,7 ha/den³²⁶. Pokles rozlohy zemědělského půdního fondu je převážně ovlivněn rozšiřováním ploch lesních porostů a vodních ploch. Zvyšování výměry zastavených ploch je až druhotným důvodem.

³²³ Ust. § 1 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu.

³²⁴ DROBNÍK, J. Řešení konfliktů mezi ochranou životního prostředí a zájmy vlastníků a uživatelů půdy při provozování zemědělské výroby. České právo životního prostředí. 2001, č. 1. Str. 17.

³²⁵ Souhrnné přehledy o půdním fondu z údajů katastru nemovitostí České republiky. Český úřad zeměměřický a katastrální. Praha 2023. Dostupné online: https://www.cuzk.cz/Periodika-a-publikace/Statisticke-udaje/Souhrne-prehledy-pudniho-fondu/Rocenska_pudniho_fondu_2023.aspx [24.9.2023].

³²⁶ Od roku 1999 do roku 2020 došlo na území České republiky k úbytku 82 424 ha zemědělské půdy. Situační a výhledová zpráva půda. Praha: Ministerstvo zemědělství. 2021/10. Dostupné online: https://eagri.cz/public/web/file/697802/Puda_2021_Web.pdf [24.10.2022].

Zmenšování rozlohy zemědělského půdního fondu je kontraproduktivní pro boj s klimatickými změnami a s tím spojenými extrémními projevy počasí. Zemědělský půdní fond hraje zásadní roli při řešení přetrvávajících suchých období. Jeho nezastupitelnou funkcí je zadržování vody v krajině, které je způsobeno jeho členitostí, pestrostí a ochlazováním prostředí rostlinným pokryvem.

Nejvyšší správní soud³²⁷ zastává názor, že ochrana zemědělského půdního fondu je vždy věcí veřejného zájmu. K nezemědělským účelům je nutno přednostně využít nezemědělské pozemky, případně nezastavěné a nedostatečně využitě pozemky v zastavěném území nebo nezastavěné stavební pozemky³²⁸. Pro případ nutnosti odnětí pozemku³²⁹ ze zemědělského půdního fondu zákon o ochraně zemědělského půdního fondu stanovuje obecné zásady v ust. § 4 odst. 1, kde uvádí, jakou zemědělskou půdu upřednostňovat v případě nutnosti jejího odnětí ze zemědělského půdního fondu.

Půdní fond České republiky je dle zákona o katastru nemovitostí rozdělen do účelových kategorií. Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu stanovuje, že zemědělsky obhospodařované pozemky, jako je orná půda, chmelnice, vinice, zahrady, ovocné sady, trvalé travní porosty a dočasně neobdělávaná půda³³⁰, tvoří zemědělský půdní fond. Zemědělský půdní fond je dále tvořen rybníky s chovem ryb nebo vodní drůbeže, nezemědělskou půdou potřebnou k zajišťování zemědělské výroby, jako jsou polní cesty, pozemky se zařízením důležitým pro polní závlahy, závlahové vodní nádrže, odvodňovací příkopy, hráze sloužící k ochraně před zamokřením nebo zátopou, technická protierozní opatření a další³³¹.

³²⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp.zn. 2 As 187/2017 ze dne 29. 5. 2019.

³²⁸ Ust. § 4 odst. 1 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu.

³²⁹ V této kapitole používám pojem půda a pozemek jako synonym.

³³⁰ Pod tuto skupinu spadají všechny pozemky, na kterých se zemědělsky hospodařilo a nebyly vyňaty ze zemědělského půdního fondu dle postupu tohoto zákona.

³³¹ Ust. § 1 odst. 3 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu.

Předmětem ochrany není jen pozemek jako část zemského povrchu, ale také půdní substrát nacházející se na pozemku jakožto nejsvrchnější úrodná vrstva zemského povrchu, která *představuje základní výrobní prostředek nezastupitelný v této části zemědělské výroby*³³².

Orgán ochrany zemědělského půdního fondu rozhodne v případě pochybnosti o tom, zda daný pozemek patří do zemědělského půdního fondu či nikoliv. Příslušnost pozemku do zemědělského půdního fondu, resp. druh pozemku, je evidován v katastru nemovitostí, avšak s ohledem na ust. § 51 zákona o katastru nemovitostí³³³ a judikaturu³³⁴ *není evidence způsobu využití pozemku závazným údajem*³³⁵.

³³² PEKÁREK M., BLÁHOVÁ I., PRŮCHOVÁ I.. Pozemkové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-253-0. Str. 242.

³³³ § 51 zákona o katastru nemovitostí: *Údaje katastru, a to parcelní číslo, geometrické určení nemovitosti, název a geometrické určení katastrálního území, jsou závazné pro právní jednání týkající se nemovitostí vedených v katastru.*

³³⁴ K problematice příslušnosti pozemku do zemědělského půdního fondu se vyjádřil Nejvyšší soud v usnesení sp.zn. 28 Cdo 290/2004 ze dne 24. 9. 2004 tak, že pro zařazení pozemku do zemědělského půdního fondu je rozhodný jeho faktický stav, tj. jeho skutečné zemědělské obhospodařování, tak stav formální, tj. označení kultury pozemku v katastru nemovitostí.

³³⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 9 As 7/2021 – 31 ze dne 27.5.2021.

8.1 Omezení vlastníka pozemku dle právní úpravy zákona o ochraně zemědělského půdního fondu

Jak již bylo výše uvedeno, jedním z hlavních cílů zákona o ochraně zemědělského půdního fondu je zachovat zemědělské využití pozemků v zemědělském půdním fondu, kdy tyto pozemky mimo jiné tvoří *základní složku životního prostředí s nezastupitelnými širšími ekologickými funkcemi*³³⁶. Vedle územního plánování klade i zákon o ochraně zemědělského půdního fondu důraz na usměrnění činností, které by vedly k neuváženému a nadměrnému úbytku zemědělské půdy na nevhodných místech s hrozbou možných dopadů na zemědělskou výrobu a životní prostředí.

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu ukládá vlastníkovvi mnohé povinnosti, které mají vést k ochraně veřejného zájmu chránit půdu před nebezpečnými vlivy zemědělské činnosti, před užíváním půdy k jiným než zemědělským činnostem či před jejím znečišťováním. Vlastník pozemku nebo jiná osoba oprávněná užívat pozemek je povinen užívat a udržovat pozemek v souladu s charakteristikou druhu pozemku dle katastrálního zákona.

Vlastník pozemku má právo na zemědělské půdě hospodařit a vytvářet zemědělské produkty, nejedná se však o jeho povinnost a může se rozhodnout ponechat zemědělskou půdu „ležet ladem“. Avšak při takovémto pasivním výkonu vlastnického práva je nutné dodržovat zásady stanovené Listinou základních práv a svobod, čl. 11 odst. 3, a nesmí docházet k poškozování lidského zdraví, přírody a životního prostředí nad míru stanovenou zákonem. Zároveň je právní úpravou občanského zákoníku zakázáno nad míru přiměřenou poměrům závažně rušit práva jiných osob s účelem je obtěžovat či poškozovat³³⁷.

³³⁶ FRANKOVÁ, M. a kol. Úvod do pozemkového práva. 1. vydání. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. ISBN 978-80-87488-19-5. Str. 199.

³³⁷ Ust. § 1012 občanského zákoníku.

Vlastníkovi pozemku (pachtýři či nájemci) je zakázáno:

- *užívat zemědělskou půdu k nezemědělským účelům bez souhlasu s odnětím ze zemědělského půdního fondu s výjimkou případů, kdy souhlasu není třeba³³⁸,*
- provádět zhutňování, zamokřování, vysoušení či překrývání půdy které by vedlo k poškození jejích fyzikálních, chemických a biologických vlastností,
- ohrožovat půdu erozí nad přiměřenou míru,
- znečišťovat půdu překračováním indikačních hodnot určující obsah rizikových látek a prvků v zemědělské půdě. Při jejich překročení hrozí ohrožení zdravotní nezávadnosti potravin nebo krmiv, ohrožení zdraví lidí nebo zvířat, ke kterému dojde při kontaktu s půdou či může dojít k negativnímu vlivu na produkční funkci půdy,
- používat jiné látky a přípravky než ty, které umožňuje zákon o hnojivech, zákon o rostlinolékařské péči a zákon o odpadech.

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu ukládá povinnost řídit se zásadami ochrany zemědělského půdního fondu při pořizování územně plánovací dokumentace a územně plánovacích podkladů. Pořizovatelé a projektanti mají navrhnout a zdůvodnit nejvýhodnější řešení pro zajištění ochrany zemědělského půdního fondu a ostatních, tímto zákonem chráněných obecných zájmů.

³³⁸ Ust. § 3 odst. 1, písm. c) zákona o ochraně zemědělského půdního fondu.

Další postupy k zajištění ochrany zemědělského půdního fondu při zpracování a projednávání územně plánovací dokumentace a územně plánovacích podkladů obsahuje vyhláška Ministerstva životního prostředí o stanovení postupů k zajištění ochrany zemědělského půdního fondu č. 271/2019 Sb., a dále i metodické doporučení Ministerstva životního prostředí³³⁹. Pro vydání povolení záměru dle stavebního zákona musí dokumentace kromě uvedených zásad ochrany zemědělského půdního fondu řešit umístění stavby, při kterém bude docházet k co nejmenším ztrátám na zemědělském půdním fondu, a vyhodnotit důsledky tohoto řešení na zemědělský půdní fond. Tato opatření jsou projevem principu prevence ochrany zemědělského půdního fondu a lze je považovat za naprosto adekvátní, ačkoliv představují jistou formu omezení vlastníka pozemku. Vlastník pozemku je však v rámci vydávání územně plánovací dokumentace, stavebního řízení a dalších postupů dle stavebního zákona v mnoha případech omezen ve svém právu volně disponovat se svým majetkem v zájmu chodu celé společnosti a zamezení „anarchie stavebníků“.

Obdobný požadavek klade zákon o ochraně zemědělského půdního fondu na osoby oprávněné k těžbě nerostů při stanovení dobývacích prostorů, kdy kromě dodržení obecných zásad ochrany zemědělského půdního fondu jsou vázány vydáním souhlasu orgánu ochrany zemědělského půdního fondu.

³³⁹ Metodické doporučení Ministerstva životního prostředí k „Vyhodnocení předpokládaných důsledků navrhovaného řešení na zemědělský půdní fond v územním plánu“. VěMŽP č. 7/2011/mp.

8.2 Odnětí zemědělské půdy ze zemědělského půdního fondu

K odnětí zemědělské půdy ze zemědělského půdního fondu pro nezemědělské účely je až na výjimky uvedené v § 9 odst. 2 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu nutný souhlas orgánu ochrany zemědělského půdního fondu³⁴⁰. Mezi výjimky uvedené v § 9 odst. 2 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu spadají drobné stavby v zastavěném území do výměry 25 m², veřejně prospěšné stavby umístované v proluce o velikosti do 0,5 ha a mimo jiné záměry umístěné na nezastavěné části zastavěného stavebního pozemku^{341 342}.

Odejmutí může být trvalé či dočasné, kdy po odpadnutí účelu dočasného odejmutí bude půda rekultivována a vrácena zpět do zemědělského půdního fondu. Dočasná odnětí by měla být preferována v souladu se zásadou minimalizace zásahů do zemědělského půdního fondu, avšak jak někteří autoři poznamenávají, charakter odnětí bude vždy záviset na povaze plánované stavby³⁴³. V případě trvalého odejmutí půdy musí být skryta úrodná vrstva zeminy a využita na jiném pozemku.

³⁴⁰ Orgánem ochrany zemědělského půdního fondu je obecní úřad obce s rozšířenou působností, krajský úřad, správa národního parku, Česká inspekce životního prostředí a Ministerstvo životního prostředí.

³⁴¹ Zastavěným stavebním pozemkem je pozemek evidovaný v katastru nemovitostí jako stavební parcela a další pozemkové parcely zpravidla pod společným oplocením, tvořící souvislý celek s obytnými a hospodářskými budovami dle §2 odst. 1 stavebního zákona.

³⁴² Aby nezastavěná část pozemku spadala pod zákonnou výjimku a nebyl nutný souhlas k odnětí dle zákona o zemědělském půdním fondu, je nezbytné, aby tento pozemek byl již v minulosti vymezen správním postupem jako pozemek stavební, což by nebylo splněno v případě koupě a připojení vedlejšího pozemku ke stávajícímu stavebnímu pozemku. SOVA, A., BENDOVIÁ, H., FRANČÍK, J.. Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 96, marg. č. 12.

³⁴³ *Například stavba rodinného domu dočasný charakter nemá na rozdíl od stavby fotovoltaické elektrárny.* RADA, Tomáš. Odnětí pozemků ze zemědělského půdního fondu pro stavební účely po poslední novelizaci. Právní rozhledy 6/2011. Praha: C.H.Beck, 2011. str. 202.

Žadatel musí v žádosti o souhlas s odnětím zemědělské půdy ze zemědělského půdního fondu kromě náležitostí dle správního řádu specifikovat účel odnětí, vyhodnotit předpokládané důsledky na zemědělský půdní fond a dostatečně zdůvodnit vhodnost postupu s ohledem na ochranu zemědělského půdního fondu, ochranu životního prostředí a ostatních zákonem chráněných veřejných zájmů.

Udělením souhlasu orgánu ochrany zemědělského půdního fondu nepřestává být pozemek součástí zemědělského půdního fondu, ale jedná se pouze o umožnění legálního použití pozemku pro jiný, než je zemědělský, účel³⁴⁴. Nejvyšší správní soud ve své rozhodovací praxi potvrdil, že dochází k samotnému odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu až následným jednáním adresáta správního rozhodnutí, nikoliv vydáním správního rozhodnutí³⁴⁵.

Rozhodnutí orgánu ochrany zemědělského půdního fondu má formu závazného stanoviska³⁴⁶ a je nezbytné pro vydání územního rozhodnutí o umístění stavby nebo územního rozhodnutí o změně využití území podle stavebního zákona. Orgán ochrany zemědělského půdního fondu v rozhodnutí *vymezí, kterých pozemků se souhlas týká, stanoví podmínky pro zajištění zájmů ochrany zemědělského půdního fondu, v případě dočasného odnětí schválí plán rekultivace, stanoví, zda a v jaké výši budou stanoveny odvody a v případě záměrů prováděných po etapách stanoví tyto etapy*³⁴⁷.

³⁴⁴ DAMOHORSKÝ M., MÜLLEROVÁ H., SMOLEK M. a SNOPKOVÁ T. Zemědělské právo. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2015, ISBN 978-80-7380-584-5. Str. 39

³⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j: 7 As 123/2013-28 ze dne 23. 1. 2014.

³⁴⁶ Dle ust. § 149 odst. 1 správního řádu *je závazné stanovisko úkon učiněný správním orgánem na základě zákona, který není samostatným rozhodnutím ve správním řízení a jehož obsah je závazný pro výrokovou část rozhodnutí správního orgánu. Správní orgány příslušné k vydání závazného stanoviska jsou dotčenými orgány.*

³⁴⁷ Věstník Ministerstva životního prostředí, ROČNÍK XXXI – srpen 2021, Č. j. MZP/2021/130/659. Dostupné online: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/vestnik_mzp_2021/\\$FILE/SOTPR-Vestnik_srpen_2021-210803.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/vestnik_mzp_2021/$FILE/SOTPR-Vestnik_srpen_2021-210803.pdf) [24.4.2022].

Udělené souhlasné stanovisko s odnětím půdy je pouhým souhlasem, nikoliv příkazem^{348 349}. Opravňuje vlastníka pozemku jej využít odlišným způsobem, avšak nezakládá mu k tomuto odlišnému využití povinnost. Nesouhlasné stanovisko orgánu ochrany zemědělského půdního fondu musí být řádně odůvodněno. Pozemek přestane být součástí zemědělského půdního fondu až po provedení změny druhu pozemku v katastru nemovitostí, který je proveden na návrh vlastníka pozemku a na základě rozhodnutí vydaného podle zvláštních právních předpisů³⁵⁰.

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu ukládá orgánu ochrany zemědělského půdního fondu postupovat při posuzování žádosti pouze podle obecných kritérií ochrany zemědělského půdního fondu uvedených v ust. § 4 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu. Podle tohoto ustanovení má být přednostně odnímána zastavitelná plocha vymezená v platném územním plánu, půda méně kvalitní a má docházet k co nejmenšímu narušení organizace zemědělského půdního fondu s ohledem na ochranné a pufrční³⁵¹ funkce půdy. Dále je upřednostňováno odnímat jen nejnutnější výměr půdy, omezit zatěžování zemědělského půdního fondu liniovými stavbami³⁵² a rekultivovat dočasně zemědělsky nevyužívané zemědělské pozemky.

³⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.: 7 As 38/2013-30 ze dne 28. 8. 2014.

³⁴⁹ V případě zákona o lesích dochází k odnětí lesního pozemku pravomocným rozhodnutím orgánu lesní správy.

³⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.: 7 As 123/2013-28 ze dne 23.1.2014. *Podkladem pro provedení zápisu změny druhu pozemku v katastru nemovitostí v důsledku odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu nemůže být souhlas k odnětí podle § 9 odst. 3 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu, nýbrž výlučně navazující rozhodnutí podle zvláštních předpisů (zde územní rozhodnutí). Ačkoliv je souhlas k odnětí závaznou součástí rozhodnutí vydaného podle zvláštních předpisů, může se jí stát jen ve vztahu k pozemkům, kterých se toto rozhodnutí dotýká.*

³⁵¹ Schopnost půdy po určitém období bránit změnám pH.

³⁵² Jedná se o inženýrské sítě a stavby obvykle zasahující do více pozemků.

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu nad rámec § 4 blíže neupravuje kritéria, na základě kterých má orgán ochrany zemědělského půdního fondu žádost o odnětí půdy posuzovat. K upřesnění kritérií pro vydání rozhodnutí orgánu ochrany zemědělského půdního fondu slouží metodický pokyn Ministerstva životního prostředí³⁵³, který podle názoru Nejvyššího správního soudu *podrobněji upravuje postup orgánů ochrany zemědělského půdního fondu včetně hledisek a kritérií, jež mají tyto orgány posuzovat v případě územně plánovací dokumentace, a sjednocuje tak správní praxi. Bylo by zpravidla v rozporu se zásadou zákazu libovůle a rovného zacházení, pokud by se orgán ochrany zemědělského půdního fondu v jednotlivých případech od hledisek a kritérií tohoto metodického pokynu odchýlil*³⁵⁴.

Dle metodického pokynu Ministerstva životního prostředí jsou pozemky zemědělského půdního fondu rozřazeny do pěti tříd podle jejich úrodnosti a je stanoveno, pro jaké účely lze pozemky dle tříd odejmout. Orgán ochrany zemědělského půdního fondu při posouzení žádosti k odnětí pozemku kromě dodržení obecných zásad ochrany zemědělského půdního fondu hodnotí kvalitu půdy, která je podstatná pro vydání rozhodnutí. Pozemek zařazený v I. třídě a II. třídě metodického pokynu Ministerstva životního prostředí lze odejmout jen výjimečně, např. k záměrům souvisejícím s obnovou ekologické stability či ve veřejném zájmu.

³⁵³ Metodický pokyn Ministerstva životního prostředí ze dne 1.10.1996 k odnímání půdy ze zemědělského půdního fondu. Sb. OOLP/1067/96.

³⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.: 1 Ao 2/2010-185 ze dne 18. 1. 2011.

Veřejný zájem musí výrazně převažovat nad zájmem na ochranu zemědělského půdního fondu³⁵⁵. Podle některých autorů³⁵⁶ stejný názor zastává Nejvyšší správní soud v rozsudku č. j. 6 As 65/2012-161, který lze aplikovat i pro výklad ust. § 4 odst. 3 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu. Nejvyšší správní soud v uvedeném rozsudku zastává názor, že *veřejný zájem musí být výslovně formulován ve vztahu ke konkrétní posuzované záležitosti a musí být přesvědčivě odlišen od zájmu soukromého či kolektivního. Zásada ochrany veřejného zájmu neznamená, že by správní orgány měly veřejné zájmy samy formulovat, ale konkretizovat je s ohledem na daný případ. Veřejný zájem nelze zaměňovat za zájem soukromý, přestože veřejné zájmy jsou v řadě případů jen více či méně společnými soukromými zájmy jednotlivců a jejich skupin* ³⁵⁷.

Jednou z výjimek uvedenou v ust. § 9 odst. 2 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu, kdy k odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu není nezbytný souhlas orgánu ochrany zemědělského půdního fondu, je odnětí půdy v zastavěném území pro stavbu o výměře do 25 m² včetně souvisejících zastavěných ploch.

³⁵⁵ Viz rozsudek Krajského soud v Praze sp.zn. 50 A 2/2017 ze dne 27.4.2017. *Převažující veřejný zájem se musí dotýkat přímo pozemků odnímaných ze zemědělského půdního fondu, jejichž odnímání je přípustné právě a pouze v tom rozsahu, v jakém je to nezbytné pro realizaci staveb veřejného zájmu.*

³⁵⁶ SOVA, A., BENDO VÁ, H., FRANČÍK, J.. Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, str. 57.

³⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 6 As 65/2012-161 ze dne 10.5.2013. *Veřejný zájem v konkrétní věci by měl být zjišťován v průběhu správního řízení na základě poměrování nejrůznějších partikulárních zájmů, po zvážení všech rozporů a připomínek. Z odůvodnění správního rozhodnutí pak musí zřetelně vyplynout, proč veřejný zájem převážil nad řadou jiných partikulárních zájmů. Veřejný zájem je třeba nalézt v procesu rozhodování. Ve správním řízení mnohdy stojí několik veřejných zájmů proti sobě (či alespoň nejsou zcela v souladu) a není možné, aby nakonec přijaté řešení bylo v souladu se všemi veřejnými zájmy, které s rozhodovanou věcí souvisejí.*

V souvislosti s novelou stavebního zákona³⁵⁸ má dojít ke konkretizaci ust. § 9 odst. 2, písm a) zákona o ochraně zemědělského půdního fondu, jelikož současné znění „nezastavěné části zastavěného stavebního pozemku“, vedlo ze strany vlastníků pozemků a stavebníků k častému obcházení zákona o ochraně zemědělského půdního fondu, a to v důsledku širokého definování pojmu „zastavěný stavební pozemek“ ve stavebním zákoně³⁵⁹. *Z tohoto důvodu je nutně okruh výjimek zúžit tak, jak to bylo zamýšleno od počátku zakotvení této výjimky v zákoně o ochraně zemědělského půdního fondu: předmětem – na zastavěný pozemek rodinným domem nebo stavbou pro rodinnou rekreaci – a výměrou – 1000 m², jakožto obvyklou dostačující výměrou u rodinných domů³⁶⁰.*

K obcházení zákona o ochraně zemědělského půdního fondu docházelo tím, že vlastníci pozemků připojením sousedních pozemků oplocením docílili velkých ploch, které dle širšího výkladu definice zastavěný stavební pozemek nepodléhaly souhlasu s odnětím zemědělské půdy ze zemědělského půdního fondu a placením odvodů za odnětí zemědělské půdy³⁶¹.

Podle některých autorů³⁶² nezastavěná část pozemku bude spadat pod zákonnou výjimku a nebude nutný souhlas k odnětí dle zákona o zemědělském půdním fondu, jen pokud tento pozemek byl již v minulosti vymezen správním postupem jako pozemek stavební (což by nebylo splněno v případě koupě a připojení vedlejšího pozemku ke stávajícímu stavebnímu pozemku).

³⁵⁸ Účinnou od 1.7.2023, dle Důvodové zprávy k zákonu č. 284/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím stavebního zákona, ze dne 24.8.2020.

³⁵⁹ Zastavěným stavebním pozemkem je pozemek evidovaný v katastru nemovitostí jako stavební parcela a další pozemkové parcely zpravidla pod společným oplocením, tvořící souvislý celek s obytnými a hospodářskými budovami dle §2 odst. 1 stavebního zákona.

³⁶⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 284/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím stavebního zákona, ze dne 24.8.2020.

³⁶¹ Vlastník pozemku postaví na sousedním pozemku další malou stavbu jako je králíkárna, kůlna či přístřešek a sousední pozemek následně oplotí společně s hlavním pozemkem a naplní tak definici zastavěného pozemku dle stavebního zákona („zpravidla pod společným oplocením tvořící souvislý funkční a prostorový celek se stavbami majícími určující funkci“). Více v Důvodové zprávě k zákonu č. 284/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím stavebního zákona, ze dne 24.8.2020.

³⁶² SOVA, A., BENDOVIÁ, H., FRANČÍK, J.. Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 96, marg. č. 12.

Veškeré **změny druhu** (kultury) půd podléhají režimu stavebního zákona³⁶³. Pouze změnu zemědělské půdy, která je evidovaná v katastru nemovitostí jako trvalý travní porost, na půdu ornou, lze provést jen se souhlasem orgánu ochrany zemědělského půdního fondu. K vydání souhlasu orgán ochrany zemědělského půdního fondu posuzuje fyzikální a biologické vlastnosti zemědělské půdy a riziko ohrožení erozí. Z důvodu následného intenzivního využití orné půdy v porovnání s využitím trvalého travního porostu a náchylnosti takového intenzivního hospodaření k možným škodám na úrodné vrstvě zeminy je tento souhlas vždy vyžadován.

V případě znečištění zemědělské půdy nebo jejím ohrožení erozí, má orgán ochrany zemědělského půdního fondu možnost uložit vlastníkovi pozemku (případně jinému původci závadného stavu) opatření k nápravě závadného či ohrožujícího stavu spočívající v uložení povinností dle ust. § 3c, odst. 2 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu, *jako jsou speciální osevní postupy, agrotechnická a meliorační opatření sledující zlepšení půdních vlastností, snížení přístupnosti nebo odčerpání rizikových prvků a rizikových látek*. V zájmu zhojení závadného či ohrožujícího stavu jsou vlastníci pozemků a pachtýři (či nájemci) povinni umožnit vstup na své pozemky a strpět v nezbytném rozsahu omezení obvyklého užívání svých pozemků³⁶⁴.

Orgán ochrany zemědělského půdního fondu může mimo jiné přistoupit k uložení opatření, které spočívá v povinnosti vlastníka pozemku provést **změnu druhu zemědělské půdy**. *Rozhodnutí orgánu ochrany zemědělského půdního fondu o uložení změny kultury opravňují vlastníka půdy k úhradě nákladů za její provedení a k náhradě ztrát na zemědělské produkci z ní vzniklých*³⁶⁵. Podle některých autorů³⁶⁶ se však jedná o náhradu nákladů a ztrát vzniklých pouze

³⁶³ Ke změně druhu je nezbytné územní rozhodnutí nebo územní souhlas. Právní úpravu nalezneme v §80, odst. 2, písm. e) a § 96, odst. 2, písm. d) stavebního zákona.

³⁶⁴ Ust. § 3c, odst. 6 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu.

³⁶⁵ FRANKOVÁ, M. a kol. Úvod do pozemkového práva. 1. vydání. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. ISBN 978-80-87488-19-5. Str. 202.

³⁶⁶ KOCOUREK T. Omezení vlastnického práva k pozemkům ve prospěch ochrany životního prostředí. Praha: Leges s.r.o., 2012. ISBN 978-80-87576-10-6.

v souvislosti s provedením změny kultury, která nereflektuje dlouhodobé ztráty výnosu z hospodaření.

Vlastníkovi pozemku je tak nadále znemožněno legálně využívat pozemek k účelu, ke kterému ho využíval doposud, a není mu poskytnuta dostatečná finanční kompenzace dlouhodobých ztrát. *Vlastník odpovídá za stav svého pozemku, a proto musí nést i všechny náklady související s uvedením pozemku do stavu odpovídajícího požadavkům právních předpisů*³⁶⁷. S ohledem na obecné zásady ochrany zemědělského půdního fondu stanovené § 4 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu, které korespondují s ustanovením čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle kterého nesmí výkon vlastnického práva poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem, se jedná o zákonné meze výkonu vlastnického práva, které musí být vlastníky respektovány³⁶⁸.

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu v ust. § 20 an. upravuje přestupky fyzických osob, podnikajících fyzických osob a osob právnických vzniklé v souvislosti s porušením zásad ochrany zemědělské půdy dle ust. § 3 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu, provedením změny využití půdy bez souhlasu orgánu ochrany či na základě porušení ust. § 11 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu týkající se odvodů za odnětí půdy. Výše pokuty za přestupky fyzických osob se pohybuje v rozmezí od 50.000,- Kč do 1.000.000,-Kč.

³⁶⁷ KOCOUREK T. Omezení vlastnického práva k pozemkům ve prospěch ochrany životního prostředí. Praha: Leges s.r.o., 2012. ISBN 978-80-87576-10-6. Str. 82.

³⁶⁸ PRŮCHOVÁ I., CHYBA J.. Omezení vlastnického práva k pozemku z důvodu obecného zájmu. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1959-x. Str. 88.

8.3 Odvody za odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu stanovuje povinnost uhradit peněžitý odvod tomu, v jehož prospěch došlo k odejmutí půdy ze zemědělského půdního fondu. Nejvyšší správní soud judikoval, že orgán ochrany zemědělského půdního fondu může přistoupit k vyměření odvodu za odnětí půdy po vydání rozhodnutí podle stavebního zákona a současně po provedení skutečného záboru půdy³⁶⁹. *Okamžik stanovení odvodů je vázán nikoli na právní možnost odnětí zemědělské půdy ze zemědělského půdního fondu, ale na faktické zahájení stavby, tedy typicky na skutečnost nastalou až po udělení předmětného stavebního povolení*³⁷⁰, tzn. dle právního stavu ke dni vydání územního rozhodnutí či souhlasu.

Kritéria pro určení výše odvodů jsou stanovena v sazebníku odvodů za odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu, který je přílohou zákona o ochraně zemědělského půdního fondu.

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu v ust. § 11a odst. 1) taxativně vyjmenovává druhy staveb a činností, v případě jejichž odnětí se odvody hradit nebudou. Jedná se o veřejně prospěšné stavby či záměry k ochraně přírody a krajiny.

³⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 9 As 175/2012-25 ze dne 22. 5. 2014. *Důvodem takového postupu je, že předpokládaný a skutečný rozsah záboru pozemků se může lišit: připuštění možnosti zmenšit skutečný zábor pozemků oproti předpokládanému rozsahu odnětí ze zemědělského půdního fondu odpovídá i zásadě minimalizace odnětí zemědělské půdy. S ohledem na zásadní význam zemědělské půdy pro ostatní složky životního prostředí je třeba pro nezemědělské účely využívat především nezemědělskou půdu. Musí-li však v nezbytných případech dojít k odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu, je mimo jiné třeba odnímat jen nejnutnější plochu (§ 4 písm. b) zákona o ochraně zemědělského půdního fondu). Povinnost řídit se zásadami ochrany zemědělského půdního fondu při zpracování zadání staveb a jejich umístování tak, aby došlo k co nejmenším ztrátám zemědělské půdy, výslovně plyne z § 7 odst. 1 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu.*

³⁷⁰ TKÁČIKOVÁ, J. VOMÁČKA, V. ŽIDEK, D. a kol. Půda v právních vztazích – aktuální otázky. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2020. ISBN 978-80-210-9695-0. Str. 180.

Odvod za trvalé odnětí půdy se platí jednorázově, v případě dočasného odnětí půdy jsou odvody placeny každý rok po dobu trvání dočasného odnětí. Odvod za odnětí půdy je ve výši 55 % příjmem státního rozpočtu, 15 % tvoří příjem Státního fondu životního prostředí České republiky a 30 % je příjmem rozpočtu obce, *na jejímž území se odňatá zemědělská půda nachází. Odvody, které jsou příjmem rozpočtu obce, mohou být použity jen pro zlepšení životního prostředí v obci a pro ochranu a obnovu přírody a krajiny*³⁷¹, což pozitivně vyrovnává dopady omezování rozlohy zemědělské půdy na stav životního prostředí v dané obci.

Samotná existence odvodů za odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu má představovat ekonomický nástroj omezení nadměrného využívání zemědělských pozemků k jiným účelům. Dle názoru Nejvyššího správního soudu *se jedná o ekonomický nástroj ochrany životního prostředí, který má motivovat žadatele o odnětí půdy k tomu, aby minimalizoval své požadavky na zábor zemědělské půdy. Odvod za odnětí půdy (popř. navýšený koeficientem ekologické váhy vlivu, resp. koeficientem třídy ochrany) představuje kompenzaci za ztrátu nenahraditelné zemědělské půdy zvláštní kvality, která nadále nebude podléhat ochraně podle zákona o ochraně zemědělského půdního fondu*³⁷².

³⁷¹ Ust. § 11b, odst. 5) zákona o ochraně zemědělského půdního fondu.

³⁷² Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 8 As 207/2016-33 ze dne 7. 3. 2018. Dále také rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 9 As 175/2012-25 ze dne 22. 5. 2014, podle kterého *odvody mají motivovat žadatele o odnětí půdy k tomu, aby omezil své požadavky na zábor zemědělské půdy na skutečně nezbytný.*

Odvody mají motivovat k využití pozemků nespádajících do zemědělského půdního fondu, či v případě pozemků spadajících pod zemědělský půdní fond využívat ty méně kvalitní s horšími podmínkami pro zemědělství³⁷³. Toto kritérium se projevuje dle sazebníku ve výpočtu výše odvodu za odnětí pozemku podle jeho kvality. *Z hlediska ekologického by výše odvodů měla reflektovat ekologickou hodnotu půdy, skutečnost, že půda je nenahraditelnou složkou životního prostředí, jejíž rozlohu, až na výjimky (např. přeměna rybníku na zemědělskou půdu či rekultivací území po ukončení dobývací činnosti), nelze zvětšovat, a která je jedním ze základních předpokladů existence člověka na Zemi, k tomu však musí zároveň splňovat určitou míru kvality*³⁷⁴.

Podle některých autorů³⁷⁵ je však motivační funkce odvodů bezpředmětná, jelikož možnost výběru pozemků vhodných například pro stavbu je již předem dána schválenou územní plánovací dokumentací a možnost volby je tak značně omezena.

Odvody za odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu bezesporu představují jisté omezení vlastnického práva formou ekonomické bariéry, jejíž výše může představovat pro některé vlastníky překážku pro odejmutí pozemku ze zemědělského půdního fondu a využít tak pozemek k zamýšlenému účelu. Dle mého osobního názoru po provedení zkušebního výpočtu ceny za odnětí pozemku³⁷⁶ ze zemědělského půdního fondu není výše odvodu za m² v takové výši, aby představovala omezení všech záměrů na předmětném pozemku. *K námitce, že odvody nepřiměřeně zatěžují vlastníky pozemků a jiné žadatele, je třeba podotknout, že tržní ceny stavebních pozemků jsou daleko vyšší, než ceny zemědělské půdy s připočtením odvodů*³⁷⁷.

³⁷³ PEKÁREK M., BLÁHOVÁ I., PRŮCHOVÁ I.. Pozemkové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-253-0. Str. 252.

³⁷⁴ FRANKOVÁ, MARTINA. Plní zákon o ochraně zemědělského půdního fondu svůj účel? Praha: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – IURIDICA 3, 2019. Str. 43.

³⁷⁵ FRANKOVÁ, M. a kol. Úvod do pozemkového práva. 1. vydání. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. ISBN 978-80-87488-19-5. Str. 205.

³⁷⁶ Zahrada v katastrálním území Malšovice u Hradce Králové o rozloze 551m², BPEJ 32110 a orná půda v katastrálním území Svinary o rozloze 11380m², BPEJ 32110.

³⁷⁷ FRANKOVÁ, M. a kol. Úvod do pozemkového práva. 1. vydání. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. ISBN 978-80-87488-19-5. Str. 207.

8.4 Shrnutí omezení vlastnického práva vyplývající ze zákona o ochraně zemědělského půdního fondu

Zemědělský půdní fond disponuje množstvím pozemků, které mohou být využity jejich vlastníky k jiným, většinou lukrativnějším účelům, než je zemědělství. Úbytek rozlohy zemědělského půdního fondu je za posledních 55 let značný³⁷⁸ a někteří autoři poukazují na dramatičnost takového úbytku, *neboť právě se zemědělskou půdou je spojena celá řada funkcí, jejichž plnění je takto významným úbytkem zemědělské půdy ohroženo*³⁷⁹. Státní politika životního prostředí České republiky 2030 s výhledem do 2050 uvádí jako dlouhodobý problém České republiky *trvalé odnímání půdy ze zemědělského půdního fondu, zejména v okolí velkých měst, a její přeměna na nepropustné povrchy. Je potřeba nadále usilovat o snižování úbytků zemědělské půdy úpravou legislativy, popř. ekonomických nástrojů, a přednostním využíváním pozemků brownfieldů bez významné přírodní hodnoty území*³⁸⁰.

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu nastavuje obecné rámce ochrany zemědělských pozemků před jejich nezemědělským využitím a odejmutím, avšak v konkrétních případech vždy o vhodnosti či nevhodnosti odejmutí rozhodne příslušný orgán ochrany zemědělského půdního fondu. Obecné zásady ochrany uvedené v ust. § 4 zákona o ochraně zemědělského půdního fondu jsou pro posuzování žádosti o odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu pro orgány ochrany zemědělského půdního fondu závazné, avšak jsou příliš obecné a vytvářejí široký prostor pro správní uvážení. Aby nedocházelo k vydávání souhlasů s odnětím půdy na základě svévole správního orgánu, jsou kritéria pro vyhodnocení

³⁷⁸ Rozsah zemědělské půdy od 1.4.1966 do 31.12.2021 poklesl o celkem 315 405 ha. Souhrnné přehledy o půdním fondu z údajů katastru nemovitostí České republiky. Český úřad zeměměřický a katastrální. Praha 2023. Dostupné online: https://www.cuzk.cz/Periodika-a-publikace/Statisticke-udaje/Souhrne-prehledy-pudniho-fondu/Rocenka_pudniho_fondu_2023.aspx [24.9.2023].

³⁷⁹ BAČOVSKÝ, J. STRAKA, J. Novela zákona o ochraně zemědělského půdního fondu aneb světlé zítřky pro ochranu půdy a klimatu? Praha: České právo životního prostředí. 1/2023. Str. 40

³⁸⁰ Autorský kolektiv pod vedením MŽP. Státní politika životního prostředí České republiky 2030 s výhledem do 2050. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2021. Dostupné online: <https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/a02fcb9439f4537fc1256fbc00491592/3b6673e016fb1765c12587a4003c722f?OpenDocument> [2.10.2023].

žádostí o souhlas s odnětím půdy upřesněna v metodickém pokynu Ministerstva životního prostředí³⁸¹, který vychází z hodnocení kvality půdy.

Vlastník pozemku je zákonem o ochraně zemědělského půdního fondu omezen v možnosti volně disponovat předmět svého vlastnictví, tj. pozemkem, z důvodu začlenění pozemku do zemědělského půdního fondu. *Ani užívání zemědělské půdy však nemůže být zcela nezávislým výkonem oprávnění vlastníka užívat pozemky spočívající zcela a jen na jeho uvážení*³⁸². Za toto zákonné omezení výkonu vlastnického práva vlastníkovi nenáleží žádá kompenzace. Vlastník pozemku je samozřejmě kromě omezení vyplývajícího ze zákona o ochraně zemědělského půdního fondu i omezen ve volném nakládání a využití svého pozemku (ve smyslu stavebním) územním plánováním a územním řízením. Avšak oproti tomuto omezení vlastnického práva plynoucího ze zákona o ochraně zemědělského půdního fondu, stojí obecný zájem na ochranu vysoce kvalitní půdy (jak pro její zemědělské využití, tak pro její ekologickou hodnotu), která by měla zůstat součástí zemědělského půdního fondu a nikoliv být odejímána k jiným účelům. *Pokud je nutné odejmout půdu k jinému využití, pak je třeba zaměřit se v první řadě na méně kvalitní půdu, a minimalizovat tak ztráty na životním prostředí*³⁸³. Je třeba dbát nejen na ochranu půdy jako takové, ale i její úrodné vrstvy před znehodnocováním či odstraněním. Osobně považuji omezení spojená s vyjmutím pozemku ze zemědělského půdního fondu za nejčastější omezení pro vlastníky pozemku a pravděpodobně i za nejvíce omezující. Ačkoliv se jedná o nástroj vedoucí k ochraně rozlohy a kvality zemědělského půdního fondu, představuje pro vlastníky pozemku další administrativní zátěž spojenou s finančními náklady, kdy není předem jisté, zda bude umožněno využívat daný pozemek k jiným, nejčastěji stavebním, účelům.

³⁸¹ Metodický pokyn Ministerstva životního prostředí ze dne 1.10.1996 k odnímání půdy ze zemědělského půdního fondu. Sb. OOLP/1067/96.

³⁸² FRANKOVÁ, M. a kol. Úvod do pozemkového práva. 1. vydání. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. ISBN 978-80-87488-19-5. Str. 199.

³⁸³ KOCOUREK T. Omezení vlastnického práva k pozemkům ve prospěch ochrany životního prostředí. Praha: Leges s.r.o., 2012. ISBN 978-80-87576-10-6. Str. 79.

Odvody hrazené za odnětí pozemku ze zemědělského půdního fondu představují pro vlastníky určitou překážku ve volném výkonu vlastnického práva, avšak jejich výše obecně není v takovém rozsahu, aby představovala absolutní znemožnění dalšího nakládání s pozemkem. Regulace zakotvená zákonem o ochraně zemědělského půdního fondu má zabránit nekontrolovatelnému rozvoji stavebních činností mimo zastavěné území a narušení vzhledu a funkce přirozeného životního prostředí.

Zásadní měrou je omezen vlastník pozemku v případě uložení změny druhu zemědělské půdy orgánem ochrany zemědělského půdního fondu, které může vést ke vzniku finančních ztrát z důvodu změny hospodářského využití pozemku.

Je vhodné poukázat na snahy o zachování rozsahu zemědělského půdního fondu, které by měla přinést navrhovaná novela zákona o ochraně zemědělského půdního fondu³⁸⁴. Za povšimnutí stojí nová forma výstavby fotovoltaické elektrárny (agrovoltaika), k jejíž výstavbě nebude nutné půdu vyjímat ze zemědělského půdního fondu. Agrovoltaika spočívá na souběhu zemědělské produkce (plodiny rostoucí do omezené výšky pod panely) a výroby obnovitelné energie ze slunečního záření (panely umístěné ve výšce 2-5m). Přínos této novinky lze spatřit v tom, že nebude nutné odejmout půdu ze zemědělského půdního fondu, plodiny budou zastíněny panely před extrémním horkem, čímž se sníží potřeba zavlažování a v neposlední řadě budou nižší náklady na energii a jistá energetická soběstačnost³⁸⁵.

³⁸⁴ Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění pozdějších předpisů, předložený Ministerstvem životního prostředí dne 31.5.2022. Dostupné online: <https://odok.cz/portal/veklep/material/ALBSCEX9QT5U/> [24.9.2023].

³⁸⁵ BAČOVSKÝ, J. STRAKA, J. Novela zákona o ochraně zemědělského půdního fondu aneb světlé zítřky pro ochranu půdy a klimatu? Praha: České právo životního prostředí. 1/2023. Str. 40

Zachovat či dokonce rozšířit rozsah zemědělského půdního fondu má zajistit ponechání krajinných prvků v zemědělském půdním fondu a pravomoc orgánu ochrany zemědělského půdního fondu³⁸⁶ prohlásit doposud nezemědělsky využívaný pozemek za pozemek spadající do zemědělského půdního fondu, pokud bude vhodný pro zemědělské obhospodařování³⁸⁷. Někteří autoři³⁸⁸ očekávají, že ponechání krajinných prvků jako součásti zemědělského půdního fondu bude motivovat vlastníky pozemků vytvářet a chránit krajinné prvky nacházející se na jejich pozemku. V současné situaci představuje krajinný prvek pro vlastníka pozemku jen zvýšenou daňovou zátěž³⁸⁹ a motivace k jeho zakládání je minimální.

³⁸⁶ Podle současné právní úpravy je v pravomoci stavebního úřadu rozhodnout o změně druhu nezemědělského pozemku a o jeho zařazení do zemědělského půdního fondu bez jakéhokoliv vyjádření či zásahu orgánu ochrany zemědělského půdního fondu.

³⁸⁷ Důvodová zpráva ze dne 31.5.2022 k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění pozdějších předpisů.

³⁸⁸ BAČOVSKÝ, J. STRAKA, J. Novela zákona o ochraně zemědělského půdního fondu aneb světlé zítřky pro ochranu půdy a klimatu? Praha: České právo životního prostředí. 1/2023. Str. 44

To je dobrá zpráva pro environmentální stabilitu zemědělské krajiny, na které se krajinné prvky významnou měrou spolupodílí. Krajinné prvky totiž představují efektivní adaptační i mitigační opatření, neboť zvyšují odolnost krajiny vůči extrémním projevům počasí (jak extrémní sucha, tak extrémní srážky) a současně fungují jako zásobárna uhlíku, protože atmosférický uhlík je zde vázán v živé či odumřelé rostlinné hmotě. Potenciální vyšší četnost krajinných prvků na zemědělské půdě znamená též větší koncentraci ekosystémových služeb v krajině, neboť oproti běžné zemědělské půdě jsou plochy krajinného prvku zcela využity pro mimoprodukční funkce.

³⁸⁹ Pozemek je vždy odejmut ze zemědělského půdního fondu a je za něj odváděna daň z nemovitých věcí jakožto za „ostatní plochu“ dle kategorizace v Katastru nemovitostí.

Závěr

Tato rigorózní práce se věnuje omezením výkonu vlastnického práva, jejichž podstata tkví v zajištění ochrany životního prostředí či jeho jednotlivých složek před negativními vlivy. Hlavním cílem této práce je poskytnout přehled omezení výkonu vlastnického práva plynoucí ze zvolených právních předpisů České republiky a upozornit na ty nejzásadnější omezení mající dopad na vlastníky. Toto téma je poměrně citlivé, jelikož řeší konflikt mezi individuálním zájmem člověka na nerušený výkon vlastnického práva garantovaný ústavním pořádkem a celospolečenský zájem na ochraně a zachování příznivého stavu životního prostředí.

Práce je systematicky rozdělena do první části objasňující obecné základy ochrany životního prostředí a vlastnického práva, a druhé části, která se detailně věnuje jednotlivým složkovým zákonům práva na ochranu životního prostředí a omezením výkonu vlastnického práva, která daný složkový zákon stanovuje.

Každý jedinec touží vlastnit majetek. S tím je spojena potřeba střežit předmět vlastnictví podle svých představ, opečovávat a volně s ním nakládat. Právě časté přesvědčení vlastníků pozemků, že si se svým majetkem mohou nakládat dle svého uvážení a nikdo jim nebude přikazovat, který strom mohou pokácet, zda mohou hnojit či oplotit svůj pozemek, mne vedla k hlubším úvahám nad tímto tématem a volbou tématu této rigorózní práce. Další podmětem byl můj osobní zájem o ochranu životního prostředí a ekologii.

V první části této práce jsem se podrobněji věnovala ústavním východiskům ochrany životního prostředí a definováním pojmů. Je naprosto nerozhodné, zda budeme definovat životní prostředí podle širší definice či nikoliv. Rozhodná je potřeba současné společnosti změnit svůj postoj k životnímu prostředí a pohlížet na něj jako na nutnou součást našeho života, bez níž by náš život ani nemohl existovat. Společnost je zhýčkaná konzumním životem a dopady jejího chování budou mít (a již někde mají) katastrofální dopady na stav životního prostředí.

Krom definice vlastnického práva, předmětu vlastnického práva a jeho bližší charakteristiky, jsem se v první části práce zabývala vztahem vlastnického práva a ochrany životního prostředí. Ačkoliv se jedná o ústavně zaručená práva postavená zákonodárcem na roveň, v některých případech musí vlastnické právo ustoupit s ohledem na udržení příznivého životního prostředí, vždy pouze v mezích stanovených právními předpisy. S možností omezit výkon vlastnického práva počítá Listina základních práv a svobod, avšak neponechává možnost libovůle a stanovuje předpoklady pro omezení vlastnického práva. Ostatní právní předpisy, které dopadají do sféry výkonu vlastnického práva a umožňují jeho případná omezení, musí mít oporu v ústavněprávním pořádku.

Ve čtvrté kapitole této práce jsem se podrobně věnovala možným omezením vlastnického práva pramenícím z ústavního pořádku České republiky. Část čtvrté kapitoly je věnována občanskému zákoníku, kde jsem poukázala na sousedská práva a s nimi spojená omezení výkonu vlastnického práva. Občanský zákoník obsahuje řadu omezení výkonu vlastnického práva v rámci sousedských práv, která spočívají v řešení kolize dvou subjektivních práv vlastníků. Dopady těchto omezení dle mého mínění nejsou nijak závažná a vedou k nerušenému výkonu vlastnického práva ostatních vlastníků na úkor omezovaného vlastníka. Dále jsem se ve čtvrté kapitole věnovala vyvlastnění, jakožto nejzávažnějšímu zásahu do vlastnického práva, který je zakotvený v ústavním pořádku České republiky. Krom obecné úpravy vyvlastnění dle zákona o vyvlastnění, jsem se zaměřila na průběh vyvlastňovacího řízení a poskytované náhrady. Osobně považuji za velice přínosnou připravovanou novelu zákona o vyvlastnění³⁹⁰, která klade větší důraz na jednání s vlastníkem vedoucí k uzavření dohody a předejití vyvlastnění. Dosavadní právní úprava vlastníky nemotivuje k uzavírání dohod, které jsou rychlejší a efektivnějším řešením³⁹¹. Osobně považuju za vhodné se více zaměřit na nastolení výhodnějších podmínek pro uzavírání dohod a tím předejít jednostrannému a velice zásadnímu zásahu do ústavně zaručených práv. Dále by měl nový zákon o vyvlastnění *nastolit optimální situaci, kdy není umožněno jednostranné*

³⁹⁰ Návrh zákona o vyvlastnění předložený Ministerstvem pro místní rozvoj dne 8.11.2022. Dostupné online: <https://odok.cz/portal/veklep/material/KORNCHRDXCWU/> [24.10.2023].

³⁹¹ Motivací k uzavírání dohod na místo vyvlastnění by mělo být zvýšení koeficientů, ceny obvyklé a zavedení náhrad dalších nákladů.

*prosazování zájmů vyvlastnitelů reprezentujících zájem společnosti na úkor vlastníků*³⁹².

Zvolené složkové zákony, kterými jsem se podrobněji zabývala v druhé části této práce, obsahují množství ustanovení, která ve svém důsledku představují omezení výkonu vlastnického práva. V jednotlivých kapitolách jsem podrobně uvedla ta nejzásadnější omezení dle daného složkového zákona, která dopadají na vlastníka nemovitosti (převážně pozemku). V závěru každé kapitoly jsem shrnula omezení dopadající na vlastníky a dle svého uvážení zhodnotila, jak jsou pro vlastníky omezující či zda jsou případné kompenzace dostačující. Jedná se o mé osobní názory shrnující danou problematiku.

Ačkoliv se nemusí jednat o absolutní omezení výkonu vlastnického práva, jako je výše zmiňované vyvlastnění, závažnost omezení výkonu vlastnického práva, která plynou ze složkových zákonů, se různí a každý vlastník případné omezení pocítuje rozdílně. Složkové zákony na ochranu životního prostředí umožňují ve výjimečných případech vyvlastnit předmět vlastnického práva, ale vždy musí být v rámci vyvlastňovacího řízení dostatečně prokázána existence veřejného zájmu pro daný případ vyvlastnění a poskytnuta adekvátní náhrada. Složkové zákony dopadají do sféry vlastnického práva i tím, že vylučují konkrétní složky přírody z možnosti být předmětem vlastnictví. Omezení výkonu vlastnického práva lze spatřovat v četných povinnostech, které jsou vlastníkům pozemku ukládány právními předpisy. Jedná se o povinnosti uložené složkovými zákony, které ukládají vlastníku pozemku něco konat a nějak jednat z důvodu zajištění ochrany životního prostředí.

Na základě právní úpravy zákona o ochraně přírody a krajiny, které jsem se věnovala v páté kapitole, dopadá na vlastníky či nájemce pozemků množství omezení, která mohou mít negativní vliv na výkon vlastnického práva a vlastníka omezovat v oprávnění s předmětem vlastnictví volně nakládat. Na rozsáhlá omezení, která zákon o ochraně přírody a krajiny obsahuje, je nutné nahlížet z pohledu důležitosti a nevyčísitelného významu veškerých částí přírody, které zákon o ochraně přírody a krajiny věnuje jak ochranu obecnou v druhé části zákona,

³⁹² Legs. Nové pojetí vyvlastňování. Právní rozhledy 23-24/2022, s. II.

tak ochranu zvláštní dle části třetí. Jak vyplývá ze zákona na ochranu přírody a krajiny, ochrana přírody a krajiny nemá spočívat v pouhé pasivní ochraně vedoucí k zachování dochovaného stavu, ale k aktivní ochraně a obnově rozmanitosti ekosystémů a druhů i s ohledem na globální změny.

Obecně lze omezení výkonu vlastnického práva vyplývající ze zákona o ochraně přírody a krajiny shrnout tím, že ukládají vlastníkům pozemku povinnost jednat tak, aby nedocházelo k narušení či poškození předmětu ochrany, případně o předmět ochrany řádně pečovat. Ochrana se vztahuje k územím, která jsou předmětem ochrany, konkrétním předmětům ochrany či pásmům, která jsou kolem chráněných území či předmětů ochrany stanovena. K nestandardním zásahům či činnostem, které by mohly mít negativní dopad na předmět ochrany, je nutný souhlas orgánu ochrany přírody.

Za povšimnutí stojí problematika kácení dřevin a s tím spojená povolení. Pro vydání povolení je nutné zhodnotit důvodnost zásahu, funkční a estetický význam dřeviny. *Estetický význam dřevin je pak dán jejich působením na vnímání člověka, tj. jak prostřednictvím všech smyslů dřevina působí na city člověka a jaké v něm vzbuzuje subjektivní dojmy*³⁹³. Jedná se však o subjektivní názor jedince (orgánu ochrany přírody) posuzující žádost dle svého osobního postoje, který se sice řídí právními předpisy, odbornými posouzeními a někdy i znaleckými posudky, avšak výsledné rozhodnutí bude převážně zohledňovat jeho osobní názor. Z tohoto důvodu si pokládám otázku, zda by nebylo přínosnější pro kácení dřevin stanovit podmínky omezující množství pokácených dřevin, celkovou rozlohu káceného území či stanovit území s omezením. Místo činnosti povolovací by orgán ochrany přírody aktivně podnikal kroky k sázení nových dřevin a motivoval k tomu i vlastníky pozemků. Problematiku kácení dřevin nepovažuji za rozhodující pro stav životního prostředí v České republice, ale zásadní vliv dřevin na redukci extrémních teplot v letních měsících je nepopíratelný³⁹⁴.

³⁹³ Ministerstvo životního prostředí. Metodická instrukce odboru adaptace krajiny na klimatickou změnu a odboru legislativního MŽP k aplikaci § 8 a § 9 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, upravující povolení ke kácení dřevin rostoucích mimo les a ukládání náhradní výsadby. Věstník XXXII-duben 2022. Str. 2.

³⁹⁴ Stromy ochlazují zemský povrch o 8 C až 12 C ve střední Evropě, což je způsobeno jejich stíněním a transpirací (uvolňování vody ze stromu formou vodní páry z listů).

Závažnější omezení výkonu vlastnického práva pociťují u vlastníků pozemků nacházejících se na území národních parků, kdy zákon o ochraně přírody a krajiny uvádí výčet činností, které jsou omezeny. Nelze jednotně hodnotit, jak výrazný zásah do vlastnického práva představuje omezení vyjmenovaných činností na území národního parku, jelikož záleží na záměru vlastníka, k jakým účelům zamýšlel předmětný pozemek využívat. Pokud jeho záměrem byla rozsáhlá hospodářská činnost, omezení bude pociťovat znatelně více než vlastník se záměrem využívat pozemek pouze k rekreaci. Jednou z možností, jak docílit zajištění vyšší kvality ochrany zvláště chráněných území pro jejich jedinečnost a ekologický význam, je větší motivace vlastníků pomocí finančních kompenzací, které poskytuje stát. Na zachování těchto území má zájem celá společnost.

K zamyšlení zůstává přetrvávající názor, že stát je tím, kdo zajistí nejlepší ochranu pozemků nacházejících se ve vyjmenovaných chráněných územích dle § 61 zákona o ochraně přírody a krajiny, a na základě této premisy mu náleží předkupní právo. Lze spekulovat o tom, zda v určitých případech nebude ochrana nejcennějších území naší krajiny lépe zajištěna zainteresovanými vlastníky, ať fyzickými nebo právníckými osobami, a zda toto omezení vlastnického práva spočívající v předkupním právu státu dle ust. § 61 zákona o ochraně přírody a krajiny není až přílišným zásahem do vlastnického práva. V mimořádných případech připouští zákon o ochraně přírody a krajiny s odkazem na stavební zákon omezit výkon vlastnického práva vyvlastněním. Jedná se o nejcitelnější zásah do výkonu vlastnického práva, který zákon o ochraně přírody a krajiny připouští.

Zákon o vodách obsahuje množství omezení popsanych v šesté kapitole, která mají negativní dopad na vlastníky pozemků, které se nacházejí v blízkosti vodního zdroje, toku či vodního díla. Vlastníci pozemků jsou omezováni v činnostech, které mohou mít negativní dopad na odtokové poměry, okolí vodních toků či jsou sto ovlivnit povodňové rozlivy. S ohledem na důležitost zachování ochrany vodních zdrojů zákon o vodách stanovuje ochranná pásma, ve kterých jsou vlastníci pozemků vzhledem k důležitosti ochrany vod a veřejnému zájmu na její ochraně, znatelně omezeni ve výkonu vlastnického práva a zákon o vodách jim přiznává nárok na náhradu újmy, která jim v souvislosti s omezením vznikla. Zvýšené omezení dopadá na vlastníky pozemků, které se nacházejí v citlivějších

oblastech. Může se jednat o oblasti, kde dochází k přirozené akumulaci vod či plánovaným rozlivům povodní. V zájmu ochrany vod lze považovat omezení vlastníků pozemků za akceptovatelná s ohledem na veřejný zájem na ochranu této složky životního prostředí a jejich dopad lze hodnotit jako mírnější, než je tomu dle zákona o ochraně přírody a krajiny. Nutné je brát v úvahu značné výhody, které mohou vlastníci pozemků doslova čerpat s ohledem na výhodnou polohu jejich pozemků.

Oproti vlastníkům pozemků nacházejících se v blízkosti vod jsou vlastníků lesa ukládány lesním zákonem značné povinnosti spojené s vlastnictvím lesa a s hospodařením v něm. Vlastník lesa nemůže svévolně hospodařit v lesích, ale musí postupovat v souladu se zásadami lesního zákona a s lesními hospodářskými osnovami a plány. Za vlastníka lesa jsem v sedmé kapitole, s ohledem na ustanovení občanského zákoníku, považovala vlastníka pozemku, na kterém se lesní porost nachází. Lesní zákon limituje vlastníky lesa zásadou priority využití lesního pozemku k plnění funkcí lesa. Toto omezení je však pro vlastníka lesa předvídatelné, a pokud bude přetrvávat zájem vlastníka lesa na jiném využití lesního pozemku, lesní zákon připouští možnost uvolnění pozemku pro jiné využití. Ztížené postavení při hospodaření v lesích mají vlastníci lesů ochranných a lesů zvláštního určení, avšak lesní zákon jim přiznává možnou náhradu za vzniklou újmu.

Osmá kapitola shrnuje právní úpravu ochrany zemědělského půdního fondu a v ní tkvící omezení pro vlastníky pozemků. Ochrana zemědělského půdního fondu je veřejným zájmem a je nutné zachovat jeho rozlohu a chránit ho před nebezpečnými vlivy a znečišťováním. Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu ukládá vlastníkově mnohá omezení v hospodářském využití pozemku a nastavuje obecný rámec ochrany zemědělských pozemků před jejich nezemědělským využitím a odejmutím. K odejmutí pozemku ze zemědělského půdního fondu je ve většině případů nezbytný souhlas orgánu ochrany zemědělského půdního fondu, který kromě obecných zásad ochrany uvedených v § 4 zákona o ochraně půdního fondu postupuje podle metodického pokynu Ministerstva životního prostředí a hodnotí kvalitu půdy a její úrodnost. Zachování rozlohy a kvality zemědělského půdního fondu je dle judikatury veřejným zájmem,

avšak zájem vlastníka pozemku na jeho odlišném využití nemůže být přehlížen. Statistiku podaných žádostí o odnětí pozemku ze zemědělského půdního fondu, počet kladně schválených či zamítnutých žádostí se mi bohužel od Ministerstva životního prostředí nepodařilo získat, jelikož takovéto údaje nepodléhají povinné evidenci údajů o odnětí ze zemědělského půdního fondu. Avšak podle údajů dostupných ze statistické ročenky životního prostředí České republiky z roku 2021³⁹⁵ lze pozorovat rychlý úbytek zemědělské půdy. Za posledních 14 let došlo k úbytku zemědělské půdy o 50 500 ha. Úbytek od roku 1966 ve výši 318 000 ha odpovídá rozloze Karlovarského kraje. Primárně za úbytkem zemědělské půdy stojí rozšiřování ploch lesních porostů a vodních ploch, jak bylo zmíněno v kapitole osmé.

Lze shrnout, že zemědělská půda je stále ve velkém rozsahu odnímána a využívána k jinému účelu, což je kontraproduktivní se zájmem na ochranu životního prostředí, jelikož se zemědělskou půdou je spojeno mnoho důležitých funkcí. Je nezbytné řešit tento stále rostoucí úbytek, kdy i současná vláda České republiky se ve svém Programovém prohlášení³⁹⁶ zavázala omezit degradaci půdy a zpomalit úbytek zemědělského půdního fondu. Za pozitivní trend mohou označit růst rozlohy pozemků označených v katastru nemovitostí druhem zahrada, jejichž rozloha se od roku 1966 zvýšila o skoro 32 000 ha. Pokud pozemky fakticky splňují charakteristiku zahrady dle katastrální vyhlášky a slouží k pěstební a zahradní činnosti či zde rostou ovocné stromy nebo keře, spatřuji v tom přínos pro životní prostředí. Přípravená novela zákona o ochraně zemědělského půdního fondu zmíněná v kapitole 8.4 bude dle mého názoru velice přínosná pro zachování rozlohy zemědělského půdního fondu, či snad jeho růstu, a to konkrétně návrhem začlenit krajinné prvky do zemědělského půdního fondu či možností orgánu ochrany zemědělského půdního fondu zahrnout doposud nezemědělsky využívaný pozemek do zemědělského půdního fondu. S odnětím půdy ze zemědělského půdního fondu

³⁹⁵ Ministerstvo životního prostředí. Statistická ročenka životního prostředí České republiky 2021. Dostupné online https://www.cenia.cz/wp-content/uploads/2023/01/Statisticka_Rocenka_ZP_CR_2021.pdf [24.10.2023].

³⁹⁶ Programové prohlášení vlády České republiky ze dne 6.1.2022. *Jednoznačnou prioritou je zadržení vody v krajině a obnova přirozeného vodního režimu. Z evropských i národních dotačních programů budeme podporovat zejména systém menších a středně rozsáhlých opatření ke zlepšení retenčních schopností krajiny.*

jsou spojeny odvody, které mají představovat ekonomický nástroj předejití nadměrného využívání zemědělských pozemků k jinému účelu a kompenzovat ztrátu *nenahraditelné zemědělské půdy zvláštní kvality, která nadále nebude podléhat ochraně podle zákona o ochraně zemědělského půdního fondu*³⁹⁷. Odvody spojené s odnětím půdy představují jisté omezení výkonu vlastnického práva a finanční překážku, avšak jejich výše není dle mého názoru zásadní a nejedná se tak o nepřekonatelnou překážku pro jiné využití pozemku.

Pro vlastníky či nájemce pozemků jsou omezení výkonu vlastnického práva vyplývající ze složkových zákonů značně nepohodlná, nákladná, narušují hospodářský výnos pozemku a ekonomický zisk v případě zamýšleného prodeje. Složkové zákony upravují poskytování náhrad za ztížení či jiná omezení výkonu vlastnického práva, avšak náhrady nejsou poskytovány univerzálně v případě jakéhokoliv omezení ve veřejném zájmu na ochranu životního prostředí. Množství omezení výkonu vlastnického práva, která mají oporu v ust. čl 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, a je na ně nahlíženo jako na ústavně stanovené meze výkonu vlastnického práva, zůstává bez nároku na náhradu, ačkoliv vlastník pozemku může pociťovat dané omezení citelně, například snížením hospodářského výnosu (typický příklad je nemožnost hnojit pozemek či provádět stavební činnost). Náhrady jsou obecně poskytovány za omezení vlastnického práva mající oporu v ust. čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. Dle mého názoru nelze očekávat, aby bylo zaručeno právo každého vlastníka na náhradu za omezení výkonu vlastnického práva z důvodu ochrany životního prostředí. Právní úprava vychází z předpokladu, že pouze ty nejzávažnější zásahy jsou vlastníkově kompenzovány.

³⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 8 As 207/2016-33 ze dne 7. 3. 2018.

Závěrem se lze zamyslet nad obecnou otázkou, zda takovéto značné množství omezení vlastnického práva upravené složkovými zákony na ochranu životního prostředí v České republice je nezbytné či zda je již společnost v uvažování o životním prostředí na takové úrovni, že by jednala i bez existence těchto omezení a případně hrozících sankce, v zájmu zachování příznivého životního prostředí, a dokázala by limitovat veškeré činnosti, které by mohly mít na životní prostředí negativní dopad. Dle mého názoru se jedná pouze o vizi a stále převládá zájem jednotlivce na zajištění a zhodnocení svého vlastnictví nad zájmem celku na příznivé životní prostředí, které nás obklopuje a které předáme následujícím generacím. I vzhledem k tomu, že jsem se během psaní této práce stala maminkou a začala jsem mít na mnoho věcí odlišný pohled ovlivněný touto novou životní rolí, si o to více uvědomuji, jak je nezbytné podnikat účinné kroky k prosazování ochrany životního prostředí, i právě z důvodu, že se již nejedná jen o můj život. Každý by ve svém jednání měl přemýšlet nad dopady svých činů i pro budoucí generace a nemyslet jen na vlastní prospěch.

Prameny

Použitá literatura

CEMPÍREK, M. Vývoj právní úpravy lesů. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013. ISBN 978-80-7418-187-0

DAMOHORSKÝ, M. A KOLEKTIV. Právo životního prostředí. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-498-1

DAMOHORSKÝ, M. A KOLEKTIV. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-338-7

DAMOHORSKÝ M., MÜLLEROVÁ H., SMOLEK M. a SNOPOKOVÁ T. Zemědělské právo. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2015, ISBN 978-80-7380-584-5

DROBNÍK, J., DVOŘÁK, P. Lesní zákon – Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-425-3

DROBNÍK, J. Řešení konfliktů mezi ochranou životního prostředí a zájmy vlastníků a uživatelů půdy při provozování zemědělské výroby. České právo životního prostředí. 2001, č. 1

DVOŘÁK Jan, ŠVESTKA Jiří, Občanské právo hmotné, Díl třetí: Věcná práva, Praha: Wolters Kluwer, 2015, ISBN-978-80-7478-325-8

ELIÁŠ Karel. Vlastnictví a právo v tenzi mezi stabilitou a proměnlivostí zákonodárství. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2798-6

FLORA, Martin, STANĚK, Jiří, PRŮCHOVÁ, Ivana. Lesní zákon. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, ISBN 978-80-7400-905-1

FRANKOVÁ, M. a kol. Úvod do pozemkového práva. 1. vydání. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. ISBN 978-80-87488-19-5

FRANKOVÁ, MARTINA. Plní zákon o ochraně zemědělského půdního fondu svůj účel? Praha: ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – IURIDICA 3, 2019

HANÁK, VOMÁČKA, KNOTEK, KONEČNÁ, DIENSTBIER, PRŮCHOVÁ, Zákon o ochraně přírody a krajiny. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. ISBN-978-80-7400-675-3

HORÁČEK, Z., KRÁL, M., STRNAD, Z., VYTEJČKOVÁ, V. Vodní zákon s podrobným komentářem po velké novele stavebního zákona k 1.1.2013, II. vydání. Praha: Sondy s.r.o., 2013. ISBN 978-80-86846-48-8

HRADEC Vratislav, Lexikon práva životního prostředí, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, ISBN 80-86861-39-2

HURDÍK, Jan. Občanské právo hmotné: obecná část: absolutní majetková práva. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-718-4

HUSSEINI, BARTOŇ, KOKEŠ, KOPA a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, ISBN: 978-80-7400-812-2

JANČÁROVÁ, I. A KOLEKTIV: Právo životního prostředí, Masarykova univerzita Brno 2016. ISBN 978-80-210-8366-0

JANČÁROVÁ, I. A KOLEKTIV., Právo životního prostředí: zvláštní část. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-8041-6

JANKŮ, Martin. Vybrané kapitoly ze soukromého práva. Praha: C.H. Beck, 2018. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-699-9

KNAPPOVÁ M., ŠVESTKA J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek I. Třetí aktualizované a doplněné vydání. Praha: Aspi, 2002. ISBN 80-86395-31-6

KOCOUREK T. Omezení vlastnického práva k pozemkům ve prospěch ochrany životního prostředí. Praha: Leges s.r.o., 2012. ISBN 978-80-87576-10-6

KOCOUREK, Tomáš. Právní povaha náhrady za omezení hospodaření v lese. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví, Praha: C. H. Beck, 2009, roč. 17, č. 11, s. 386-393. ISSN 1210-6410

KOLEKTIV AUTORŮ. Právo životního prostředí. 2.díl. Druhé přepracované vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3978-7

KOLEKTIV AUTORŮ. Právo životního prostředí – 2.díl. Brno, Masarykova univerzita, 1998. ISBN-80-210-1750-3

KINDL Milan, DAVID Ondřej, Úvod do práva životního prostředí, Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2005, ISBN-80-86898-11-3

LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, ISBN: 978-80-7400-852-8

MADAR Z., PFEFFER A. Životní prostředí. Praha: Orbis, 1973

MATĚJČEK Tomáš, Životní prostředí, Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, Přírodovědecká fakulta, 2012

MIKO, L A KOL.. Zákon o ochraně přírody a krajiny – komentář. První vydání. Praha: C.H.Beck, 2005. ISBN 80-7179-904-1

MIKO, L., HOŠEK, M.: Příroda a krajina České republiky. Zpráva o stavu 2009. Praha: Agentura na ochranu přírody a krajiny ČR, 2009. ISBN 978-80-87051-70-2

MÜLLEROVÁ, Hana a kol.. Právo na příznivé životní prostředí: nové interpretační přístupy. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. ISBN 978-80-87439-30-2

MÜLLEROVÁ, Hana. České právo životního prostředí. Praha: Česká společnost pro právo životního prostředí, 2014. ISSN: 1213-5542. Č. 1/2014

PEKÁREK M., Péče o životní prostředí, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 1993

PEKÁREK M., JANČÁŘOVÁ Ilona, Právo životního prostředí I. Díl, Brno: Masarykova univerzita, 2009, ISBN 80-210-2784-3

PEKÁREK M., BLÁHOVÁ I., PRŮCHOVÁ I. Pozemkové právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-253-0

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022

PLESNÍK, JAN. Žijeme v antropocénu? Ochrana přírody, 2015, 4/2015

POSPÍŠIL, LANGÁŠEK, ŠIMÍČEK, WAGNEROVÁ a kol. Listina základních práv a svobod – Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6

PRŮCHOVÁ, I., CHYBA, J., Omezení vlastnického práva k pozemku z důvodu obecného zájmu. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN- 80-210-1959-X

RADA, Tomáš. Kvalitativní ochrana půdy při stavební činnosti z pohledu práva. Disertační práce. Brno, 2011.

RADA, Tomáš. Odnětí pozemků ze zemědělského půdního fondu pro stavební účely po poslední novelizaci. Právní rozhledy 6/2011. Praha: C.H.Beck, 2011

SCHELLEOVÁ a kol., Sousedské spory a paragrafy, Brno: Computer Press, a.s., 2007, ISBN-978-80-251-1731-6

SLÁDEČEK, MIKULE, SUCHÁNEK, SYLLOVÁ, Ústava České republiky, 2. vydání, Praha 2016: C.H.BECK, ISBN 978-80-7400-590-9

SOVA, A., BENDOVIÁ, H., FRANČÍK, J.. Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022

SPÁČIL, Jiří. Občanský zákoník III, Věcná práva – komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, ISBN-978-80-7400499-5

SPÁČIL, KRÁLÍK a kol, Občanský zákoník. III. Věcná práva, komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-803-0

SPÁČIL J., BIČOVSKÝ J., MAREČEK J., WURSTOVÁ J., Sousedská práva, 5. vydání, Praha: Leges, 2010, ISBN-978-80-87212-44-8

STEJSKAL, Vojtěch, Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody, Praha 2012: Univerzita Karlova v Praze, ISBN 978-80-87146-65-1

ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA. Občanský zákoník – Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-369-2

TKÁČIKOVÁ, J. VOMÁČKA, V. ŽIDEK, D. a kol. Půda v právních vztazích – aktuální otázky. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2020. ISBN 978-80-210-9695-0

TUHÁČEK, M., JELÍNKOVÁ, J. A KOLEKTIV. Právo životního prostředí, Praktický průvodce. Praha: GRADA Publishing s.r.o., 2015. ISBN 978-80-247-9979-7

TUREČEK Karel, Zákon o vodách č. 254/2001 s komentářem. Praha: Sondy s.r.o., 2002. ISBN- 80-902766-8-7

VLACHOVÁ, B., Zákon o vyvlastnění. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, ISBN 978-80-7400-036-2

VOMÁČKA, KNOTEK, KONEČNÁ, HANÁK, DIENSBIER, PRŮCHOVÁ, Zákon o ochraně přírody a krajiny, 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2018. ISBN-978-80-7400-675-3

Právní rozhledy č. 23-24/2014, č. 9/2020, č. 6/2011, č. 23-24/2022. Praha: C.H.Beck.

Česká společnost pro právo životního prostředí, z.s. České právo životního prostředí č. 1/2001, č. 27/2010, č. 28/2010, 60/2021, 1/2023, 67/2023

Ostatní zdroje

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ze dne 3.2.2012

Důvodová zpráva k zákonu č. 284/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím stavebního zákona, ze dne 24.8.2020

Důvodová zpráva ze dne 31.5.2022 k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění pozdějších předpisů

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Důvodová zpráva k zákonu č. 364/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s implementací předpisů Evropské unie v oblasti invazních nepůvodních druhů ze dne 6.1.2020.

Státní politika životního prostředí České republiky 2030 s výhledem do 2050.

Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2021

Výroční zpráva Ministerstva zemědělství o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky v roce 2017

Věstník Ministerstva životního prostředí, ročník XXVII, 12/2017.

Věstník Ministerstva životního prostředí, ročník 3/2022/1.

Věstník Ministerstva životního prostředí, ročník 4/2021/2.

Věstník Ministerstva životního prostředí, ročník 7/2011

Věstník Ministerstva životního prostředí, ročník 8/2011

Soudní rozhodnutí

Nález Ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 282/97 ze dne 6.1.1998

Nález Ústavního soudu sp.zn.: III.ÚS 70/97 ze dne 10.7.1997

Nález Ústavního soudu sp.zn.: I. ÚS 59/14 ze dne 30. 5. 2014

Nález Ústavního soudu sp.zn.: I. US 115/94 ze dne 28.6.1995

Nález Ústavního soudu sp.zn.: Pl. ÚS 15/96 ze dne 9.10.1996

Nález Ústavního soudu sp.zn.: Pl. ÚS 24/04 ze dne 28.6.2005

Nález Ústavního soudu sp.zn.: I. ÚS 643/06 ze dne 13. 9. 2007

Nález Ústavního soudu sp.zn.: Pl. ÚS 21/02 ze dne 22.3.2005

Nález Ústavního soudu sp.zn.: I. ÚS 451/11 ze dne 11.1.2012

Nález Ústavního soudu sp.zn.: Pl. ÚS 8/08 ze dne 8.7.2010

Nález Ústavního soudu sp.zn.: I. ÚS 198/95 ze dne 28.3.1996

Nález Ústavního soudu sp.zn.: III ÚS 455/03 ze dne 25.1.2005

Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 27/16 ze dne 18. 12. 2018

Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 18/17 ze dne 25. 9. 2018
Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 34/03 ze dne 13. 12. 2006
Nález Ústavního soudu sp.zn. Pl. ÚS 21/17 ze dne 12. 2. 2019
Nález Ústavního soudu sp.zn.: II. ÚS 152/07 ze dne 6. 2. 2008
Nález Ústavního soudu sp.zn. 256/2010 ze dne 8.7.2010
Nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 198/95 ze dne 28.3.1996
Nález Ústavního soudu sp.zn. IV. ÚS 652/06 ze dne 21. 11. 2007
Usnesení Ústavního soudu sp.zn.: III. ÚS 3997/16 ze dne 25. 4. 2017
Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2780/10 ze dne 7.6.2011
Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2005/09 ze dne 26.4.2012
Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j. 4 As 47/2003-125 ze dne 24.6.2004
Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j.: 9 Ao 1/2011-192 ze dne 2.10.2013
Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j.: 7 A 28/2000-47 ze dne 23.7.2003
Usnesení zvláštního senátu zřízeného dle zákona č. 131/2002 Sb. ze dne 17. 2. 2009,
č. j. konf 10/2008-15
Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 9 As 49/2011 ze dne 03.11.2011
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.: 4 As 20/2008-84 ze dne 21.8.2008
Rozsudek Nejvyššího správního soudu, č.j.: 8 As 5/2008-93 ze dne 25. 5. 2009
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.: 5 As 94/2008-44 ze dne 18.12.2009
Rozsudek Městského soudu v Praze č.j.: 51 Co 89/2006-154 ze dne 28.6.2006
Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 25 Cdo 4408/2013 ze dne 26.2.2014
Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 22 Cdo 375/2003 ze dne 15.1.2004
Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 4/2008 ze dne 29. 7. 2010
Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 25 Cdo 193/2007 ze dne 29.4.2009
Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 28 Cdo 3563/2008 ze dne 11.3.2009
Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 2 As 67/2005 ze dne 11.01.2007
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 7 As 123/2013-28, 23. 1. 2014
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 6 Ao 5/2010-43 ze dne 13. 10. 2010
Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp.zn.: 22 Cdo 1722/2018 ze dne 20.10.2019
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 1 As 76/2018-60 ze dne 12. 4. 2018
Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp.zn. 22 Cdo 942/2020 ze dne 28.5.2020
Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 22 Cdo 3778/2015 ze dne 14. 12. 2016
Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 5259/2015 ze dne 27.6.2017

Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.: 7 A 28/2000-47 ze dne 23.7.2003
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.: 4 As 20/2008-84 ze dne 21.8.2008
Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp.zn. 5 A 27/2001 ze dne 7.8.2003
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.. 6 As 162/2020-162 ze dne 12. 8. 2021
Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové č.j. 30 A 12/2012-34 ze dne 24. 9. 2013
Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č.j. 1 Ao 1/2010-247 ze dne 28.8.2012
Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 5056/2016 ze dne 23. 5. 2017
Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 28 Cdo 290/2004 ze dne 24. 9. 2004
Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 3483/2020-I ze dne 5.1.2021
Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp.zn. 2 As 187/2017 ze dne 29. 5. 2019
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 9 As 7/2021 – 31 ze dne 27.5.2021
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j: 7 As 123/2013-28 ze dne 23. 1. 2014
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j: 7 As 38/2013-30 ze dne 28. 8. 2014
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.: 7 As 123/2013-28 ze dne 23.1.2014
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.: 1 Ao 2/2010-185 ze dne 18. 1. 2011
Rozsudek Krajského soud v Praze sp.zn. 50 A 2/2017 ze dne 27.4.2017
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 6 As 65/2012-161 ze dne 10.5.2013
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 9 As 175/2012-25 ze dne 22. 5. 2014
Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j. 8 As 207/2016-33 ze dne 7. 3. 2018

Internetové zdroje

<https://www.iucnredlist.org>

<http://www.nuov.cz/>

<http://www.casopis.ochranaprirody.cz/>

<http://www.pnas.org/>

<http://eagri.cz/>

<http://WWW.UHUL.CZ>

<https://www.narodniprogramzp.cz/>

<https://www.sfzp.cz>

<https://www.spucr.cz/>

<http://www.vodovod.info/>

<http://www.ochranaprirody.cz/>

<http://www.dibavod.cz>

<https://www.mzp.cz/>

<http://www.ochranaprirody.cz/>

<https://www.mezistromy.cz/>

<http://drusop.nature.cz/>

<https://lesy-cr.cz/>

<https://www.czso.cz>

<https://frankbold.org/>

<https://www.cuzk.cz/>

Abstrakt

Tato rigorózní práce se věnuje ochraně životního prostředí, resp. jeho vybraných složek, vlastnickému právu a střetům, ke kterým dochází mezi těmito dvěma ústavně zaručenými právy. Cílem této práce je poskytnout souhrn omezení výkonu vlastnického práva, která vyplývají ze zvolených složkových zákonů. Tato práce se zaměřuje na omezení dotýkající se vlastníků nemovitostí, konkrétně pozemků. Práce je rozdělena do dvou částí, kdy první část práce se věnuje úvodu do problematiky. Druhá část práce poskytuje detailní rozbor právní úpravy jednotlivých složkových zákonů směřující k ochraně životního prostředí.

První kapitola definuje ochranu životního prostředí, vymezuje základní pojmy a blíže se věnuje zakotvení ochrany životního prostředí v ústavním pořádku České republiky. Druhá kapitola, krom definice vlastnického práva, jeho předmětu, charakteristice a ústavněprávním základu, pojednává o zákonném omezení vlastnického práva i s ohledem na zákon o vyvlastnění. Třetí kapitola práce nastiňuje vztah ochrany životního prostředí a vlastnického práva.

Druhá část práce poskytuje detailní rozbor zvolných složkových zákonů, a to zákona o ochraně přírody a krajiny, zákona o vodách, zákona o lesích a zákona o ochraně zemědělského půdního fondu. Pátá kapitola věnovaná zákonu o ochraně přírody a krajiny shrnuje základní principy ochrany, mnohá omezení výkonu vlastnického práva spočívající mimo jiné v předkupním právu státu, v přístupu do krajiny či v obecné ochraně uvedenými prostředky ochrany. K zajištění ochrany přírody a krajiny lze přistoupit i k vyvlastnění či omezení výkonu vlastnického práva. Šestá kapitola věnovaná zákonu o vodách, mimo podmínek pro obecné nakládání s povrchovými vodami, shrnuje omezení vlastníka pro výkon určitých činností či omezení vlastníka nemovitosti, které se nacházejí v chráněné oblasti, pásmu či v sousedství. Sedmá kapitola shrnuje omezení vlastníka lesního pozemku, která plynou ze zákona o lesích, a jeho povinnosti spojené s péčí a hospodařením. Osmá kapitola se zabývá právní úpravou ochrany zemědělského půdního fondu. Omezení vlastnického práva zde plyne ze stanovených povinností, pravidel pro odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu a v povinnosti hradit odvody.

Klíčová slova:

Ochrana životního prostředí, vlastnické právo, omezení vlastnického práva

Legal environmental protection of selected components of the environment in collision with the right to property

Abstract

This rigorous thesis focuses on the protection of environment, or its selected components, property rights, and conflicts that arise between these two constitutionally guaranteed rights. The aim of this thesis is to provide a summary of the limitations on the exercise of property rights arising from selected environmental laws. This work focuses on restrictions affecting property owners, specifically landowners. The thesis is divided into two parts, with the first part introducing the subject-matter of the thesis, and the second part offering a detailed analysis of the legal regulations of individual environmental laws aimed at protecting the environment.

The first chapter defines environmental protection, outlines basic concepts, and discusses the incorporation of environmental protection into the constitutional order of the Czech Republic. The second chapter, in addition to defining property rights, its subject, characteristics, and constitutional basis, discusses legal limitations on property rights, including considerations related to expropriation. The third chapter briefly outlines the relationship between environmental protection and property rights.

The second part of the thesis provides a detailed analysis of the selected environmental laws, including the Nature and Landscape Protection Act, the Water Act, the Forest Act, and the Agricultural Land Fund Protection Act. The fifth chapter, dedicated to the Nature and Landscape Protection Act, summarizes the fundamental principles of protection and various restrictions on property rights, such as the state's pre-emption right, access to the landscape, and general protection measures. To ensure the protection of nature and landscape, expropriation or restrictions on property rights can be applied.

The sixth chapter, concerning the Water Act, outlines limitations on property owners for conducting certain activities or owning property in protected areas, zones, or adjacent areas. The seventh chapter summarizes limitations on the owner of forested land arising from the Forest Act, along with their responsibilities related to care and management. The eighth chapter deals with the legal regulations of agricultural land fund protection. Limitations on property rights in this context result from specified obligations, rules for land withdrawal from the agricultural land fund, and the obligation to pay levies.

Key words:

Legal environmental protection, property right, restrictions on property rights

